

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№5 (276)**

Київ 2024

**Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць
Вип. 5 (276). – К., 2024. – 118 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ

Протокол №5 від 29.05.2024 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно–інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- розвиток регіональної економіки;
- соціально–трудова проблеми.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2019 р. № 1643 даний збірник віднесено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, категорія «Б».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

СТУДІНСЬКА Г.Я., доктор економічних наук (головний науковий редактор)
ХОДЖАЯН А.О доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЕЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат економічних наук, директор
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член–кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук
КОРНЄЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
ВАСИЛЬЧАК С.В., доктор економічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
КИЧКО І.І., доктор економічних наук, професор
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ГАРБАР Ж.В., доктор економічних наук, доцент, професор
ЧЕРКАШИНА К.Ф., кандидат економічних наук, доцент
ІВАНОВ Є.І., кандидат економічних наук (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЄШКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКИ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІСЕНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д-р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Технологічно–природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитор Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»

внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rînkovîh vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rînkovîh vidnosin Ukr.

Індексування і реферування: Україніка Наукова, Джерело

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Формування ринкових відносин в Україні, 2024. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545–12445ГПР від 20.02.2017 року

© Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2024

State Scientific Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

**Collection of scientific works
№5 (276)**

Kyiv 2024

**Market Relations Development in Ukraine: Collection of scientific works
Volume 5 (276). K., 2024. – 118 p.**

Recommended by the Academic Council SSRIEM

Protocol No. 5 dated May 29, 2024

The collection of articles is devoted to scientific achievements of young scientists – graduate students and candidates for scientific degrees of Ph.D and doctor of economic sciences. It covers a wide range of issues in these areas:

- Macro-economic aspects of modern economy;
- Innovation and investment policy;
- Economic issues of industries and types of economic activity development;
- Development of a regional economy;
- Social-labor problems.

Collection of works is focused on scientists and specialists dealing with economic management and those, who learn the theory and practice of market economy in Ukraine.

According to the Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1643 of December 28, 2019, this collection is included in the List of scientific professional editions of Ukraine in which the results of the dissertation works for obtaining the scientific degrees of doctor and candidate of sciences, category «B» can be published.

EDITORIAL BOARD

G. STUDINSKA, Doctor of Economics, (Chief Scientific Editor)
A. KHODZHAIAN, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
Y. PASICHNYK, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
S. ZAKHARIN, Doctor of Economics, Professor, Senior Researcher (Deputy Editor in Chief)
I. ALEKSEEV, Doctor of Economics, Professor
P. NEBOTOV, Candidate of Science, Director
Z. VARNALIY, Doctor of Economics, Professor
I. GUZHVA, Doctor of Economics
M. KYZYM, Doctor of Economics, Professor, member of the NASU
S. KULPINSKY, Doctor of Economics
V. KORNEEV, Doctor of Economics, Professor
S. VASYLCHAK, Doctor of Economics, Professor
H. LOPUSHNIAK, Doctor of Economics, Professor
I. KYCHKO, Doctor of Economics, Professor
L. SHOSTAK, Doctor of Economics, Professor
Z. HARBAR, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
K. CHERKASHYNA, Ph.D, Economic Sciences, Assistant Professor
Ye. IVANOV, Candidate of Science (Economics) (executive secretary)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

AGNESKA DZYUBINSKAYA, Doctor of Philosophy, Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Management of the Enterprise
ADAM SAMBORSKI, Ph.D., Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Enterprise Management
VIRGINIA YURENIENE, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Philosophy and Culturology, Kaunas Faculty, Vilnius University, Lithuania
GORBOVY ARTHUR YULIANOVICH, Professor, Doctor of Technical Sciences, Slovak Academy of Agrarian Sciences, member of the Department of Economics and Management, (Slovakia)
DIANA SPULBER, Ph.D., University of Genoa, Assistant Professor, Department of Philosophy of Societies, Genoa (Italy)
IVAN TYNEV DMITROV, Professor, Doctor of Economics, University «Prof. Dr. Asen Zlatarov», Head of the Department of Economics and Management, Burgas (Bulgaria)
MITAR LUTOVATS, Professor, Doctor of Technical sciences, UNION UNIV. Mykola Tesla, Faculty of Industrial Management, Head of Technology Department, Belgrade (Serbia)
YURAY SIPKO, Professor, Doctor of Economics, Slovak Academy of Sciences, Director of the Institute for Economic Research, Bratislava, Slovakia)
SOFIA VISHKOVSKA, Professor, Doctor of Sciences, Head of Department of Organization and Management, UTP University of Science and Technology, Bydgoszcz, Poland
STEFAN DIRKA, Doctor of Economics, Professor, Higher Economics School in Katowice Poland, Professor of Management and Marketing Department. International accredited by the Ministry of Science and Education of the Republic of Kazakhstan
TOMASH BERNAT, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Microeconomics, Faculty of Economics and Management, Szczecin University, Poland

Printed periodical «Market Relations Development in Ukraine»

Included in the international database of periodicals:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Indexing and reviewing: Ukrainika Naukova, Dzherelo

International information and scientometric data base: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), National Library of Ukraine after V.I. Vernadskiy

Market Relations Development in Ukraine, 2024. Certificate of state registration of printed mass media Series KB 22545–12445 PR from 02.20.2017

© State Research Institute of Informatization and Economic Modeling, 2024

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК: 33:65:656:629

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13212994>

ПЛАХОТНІКОВА Л.О.

ШЕВЧЕНКО А.О.

Цифровізація логістичних процесів в умовах розвитку діджитал економіки

Актуальність теми дослідження. Процес цифровізації є одним з основних факторів, що впливають на сучасну економіку. Прискорення цифрового розвитку стає фактором зростання економіки країни, інструментом підвищення корпоративної ефективності, збільшення прибутковості і посилення конкурентоспроможності. Одним із пріоритетів забезпечення розвитку та поліпшення конкурентних позицій логістичних підприємств є цифровізація логістичних процесів і масштабне впровадження сучасних інформаційних технологій: GIS, GPS, EDI, BarCode, тощо.

Всебічний аналіз існуючих концептуальних інструментів та визначення основних напрямків розвитку цифровізації логістичних процесів є досить актуальним питанням, оскільки діапазон діяльності логістики постійно розширюється, включаючи як внутрішню логістику підприємства, міжгалузеву, регіональну, міжнародну та інші види логістичної координації та інтеграції.

Мета дослідження. Аналіз та оцінка цифровізації логістичних процесів в умовах розвитку діджитал економіки.

Методи дослідження. В статті використані метод аналізу, порівняння, метод узагальнення даних, дослідження базується на системному підході до розглянутих проблем, вивченні їх взаємозв'язку та розвитку.

Результатами дослідження є розробка теоретично-методичних принципів та відповідних практичних рекомендацій що дозволять нам розробити ефективні стратегії впровадження цифрових технологій в логістику і підвищити ефективність і якість логістичних процесів.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані при організації логістичних бізнес-процесів підприємств, що входять до функціонування логістичної макросистеми.

Висновки. Аналіз існуючих концептуальних інструментів та визначення основних напрямків розвитку цифровізації логістичних процесів може слугувати теоретико-методологічною базою для подальших наукових досліджень у сфері логістичної діяльності.

Ключові слова: логістика, логістична діяльність, цифровізація логістичних процесів, інформаційні технології, логістичні інструменти, діджиталізація.

Digitalization of logistics processes In the conditions of the development of the digital economy

Relevance of the research topic. *The digitalization process is one of the main factors affecting the modern economy. The acceleration of digital development becomes a factor in the growth of the country's economy, a tool for increasing corporate efficiency, increasing profitability and strengthening competitiveness. And one of the priorities for ensuring the development and improvement of the competitive positions of logistics enterprises is the digitization of logistics processes and the large-scale implementation of modern information technologies: GIS, GPS, EDI, BarCode, etc.*

A comprehensive analysis of existing conceptual tools and the determination of the main directions of development of digitalization of logistics processes is a very relevant issue, since the range of logistics activities is constantly expanding, including internal logistics of the enterprise, inter-industry, regional, international and other types of logistics coordination and integration.

The aim of the study. *Analysis and evaluation of the digitization of logistics processes in the context of the development of the digital economy.*

Research methods. *The article uses the method of analysis, comparison, and the method of summarizing data, the research is based on a systematic approach to the considered problems, the study of their relationship and development.*

The results of the research *are the development of theoretical and methodological principles and relevant practical recommendations that will allow us to develop effective strategies for the introduction of digital technologies in logistics and increase the efficiency and quality of logistics processes.*

Field of application of results. *The results of the study can be used in the organization of logistics business processes of enterprises, which is part of the operation of the logistics macro system.*

Conclusions. *Analysis of existing conceptual tools and determination of the main directions of development of digitalization of logistics processes can serve as a theoretical and methodological basis for further scientific research in the field of logistics activities.*

Keywords: *logistics, logistics activities, digitalization of logistics processes, information technologies, logistics tools, digitalization.*

Постановка проблеми. Формування та розвиток логістичних систем має першорядне значення для інтеграції нашої країни у світову економіку та інформаційний простір. У той же час, сучасні умови економічного розвитку вимагають переосмислення вітчизняних наукових, теоретичних і практичних розробок, використання зарубіжного досвіду з проблем функціонування логістичної системи. Логістичний підхід вимагає нових методів, способів і моделей для прийняття управлінських рішень: цифровізація логістичної діяльності – одне з основних сучасних напрямів розвитку логістичної системи підприємства на мікро- та макрорівні, що дозволяють зробити його ефективним і впорядкованим і є одним із пріоритетів забезпечення розвитку та поліпшення конкурентних позицій підприємства в умовах діджиталізації світової економіки.

Цифровізація логістичних процесів відіграє роль ключового елемента, оскільки її динаміка визна-

чає можливості підприємства відповідати сучасним умовам та вимогам, а питання застосування і впровадження логістичних інформаційних технологій у розвиток логістичних систем підприємства набуває потреби дослідження і особливої уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цифровізація логістики стала актуальною проблемою для останніх досліджень і публікацій. Дослідження з цієї теми спрямована на вивчення можливостей і проблем, які виникають при впровадженні цифрових технологій в логістиці. Науково-теоретичні та прикладні наукові роботи іноземних вчених-спеціалістів: Б. Анікін, Баллоу, Е. Барді, Д. Бауерсокс, П. Бейк, Г.Дж. Болт, А. Гаджинський, М. Крістофер, Д. Клос, Дж. Койл, Д. Ламберт, С. Ленглі, Д. Тіксъє, Р. Шапіро., А. Жоміні, а також праці вітчизняних науковців: С. Войта, К. Завгороднього І. Іртищевої, Є. Крикавського, С. Мінакової, М. Окландера, Ю. Пономарьова,

I. Савенка, I. Седікової присвячені різноманітним аспектам логістики. Аналіз впливу цифровізації на різні аспекти та вивчення процесу діджиталізації серед сучасних дослідників можна виділити наступних: Н. Hasanov, М. Baskaran, К. Jayanthi, Р. Kyriakou, М. Tsoumas, С. Burcher, М. Окландер, Є. Крикавський, О. Мних та інші.

Результати досліджень дозволяють нам розробити ефективні стратегії впровадження цифрових технологій в логістику і підвищити ефективність і якість логістичних процесів.

Метою статті є вивчення і висвітлення особливостей логістичної діяльності у трансформації глобального економічного простору в процесі цифровізації. Здійснення поставленої мети вимагає вирішення завдань щодо уточнення окремих теоретичних та методичних положень, аналізу та способів використання інформаційно-комунікаційних технологій логістики в умовах розвитку цифрової економіки та обґрунтування щодо ефективності їх впровадження у розвиток логістичних систем.

Методологічною та теоретичною основою дослідження послужили наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів з питань, пов'язаних із процесами розвитку сучасних логістичних систем в сучасних умовах світового економічного простору.

Вклад основного матеріалу. Сучасна логістика дозволяє підвищити ефективність виконання певних функцій у галузях – інформаційних технологій, постачання, обслуговування, фінансової сфери, забезпечення персоналом та виробництва. Підприємство, використовуючи логістику у своїй діяльності, може зосередитися на тих позиціях, які властиві саме йому, за своєю специфікою. На відміну від ранньої логістики парадигма сучасної логістики полягає у стратегії управління компанією зорієнтованою не тільки партнерської взаємодії, а і передбачення певних трансформацій внутрішніх та зовнішніх процесів.

Суспільство неминуча впливає на тенденцію інформатизації логістики, з'являються технології ідентифікації за штрих-кодами і радіохвильовим годинником, а також системи глобального позиціонування, які поступово стають більш широко відомими і все частіше використовуються в процесі логістичних операцій. Такі логістичні інформаційні технології вважаються багатообіцяючою перспективою в логістиці мережових продажів і в сфері їх застосування, що визначають

подальший розвиток потокових процесів логістичної системи.

Правильне і ефективне використання даних сучасних логістичних інформаційних технологій може допомогти підприємствам вирішити проблему мережової логістики продажів і підвищити конкурентоспроможність підприємств галузі.

Інформаційні технології в логістиці – це комплексне застосування сучасних інформаційних технологій у всіх аспектах логістики. Інформаційні технології в логістиці в основному складаються з комунікаційної системи, програмного забезпечення та галузевої системи управління бізнесом. Особливості характеристики логістики полягають у використанні логістичних інформаційних технологій включаючи – комп'ютерні технології, мережові технології, технології класифікації та кодування інформації, технології штрих-кодів, технології радіочастотної ідентифікації, технології електронного обміну даними, глобальну систему позиціонування, географічну інформаційну систему, тощо.

Інформаційні технології в логістиці є найбільш швидко розвиваючою сферою застосування логістичних технологій, особливо завдяки широкому використанню комп'ютерних мережових технологій, що виводить інформаційні технології в логістиці на більш високий рівень.

Розвиток інформаційних та комп'ютерних технологій та їх застосування в логістиці змінює способи поставок, так корпоративні програми управління ланцюгами поставок отримуючи конкурентну перевагу. Успішні компанії дотримуються своєї бізнес-стратегії та обирають напрямок діяльності, використовуючи інформаційні технології та їх застосування більш масштабно: GIS, GPS, EDI, BarCode, тощо.

Розглянемо деякі технології автоматичної ідентифікації логістичних даних. Так, технологія штрих-кодування була впроваджена в 1970-х роках і швидко завоювала популярність у різних галузях промисловості, завдяки цьому значно підвищилися ефективність і точність логістики. Розробка технології штрих-кодування, 2D-штрих-коди, володіє такими характеристиками, як висока надійність декодування, широкий діапазон кодування, конфіденційність і ефективність захисту від підробки, тому при використанні саме їй надається перевага [3].

Використання технології штрих-кодів в онлайн-продажах має такі аспекти:

Управління вантажоперевезеннями. За допомогою технології штрих-кодів можна більш ефективно керувати транспортними потоками, крім того, компаніям легко знайти вантажі та зрозуміти, як планувати, завантажувати та отримувати товари, як повертати транспортні засоби, та як зберігати товари, що підвищує ефективність транспортування. Наприклад, у разі обслуговування медичних установ, в процесі управління використовуються комп'ютерні технології у вигляді надання інформації про інноваційні продукти фармацевтики та медичні прилади, які збираються та управляються через голосові команди, яку комп'ютер може розпізнавати.

Управління виробництвом. У виробничий продукт вмонтовується, або клеється етикетка зі штрих-кодом, за якою слідує список завдань необхідних для завершення виготовлення продукту, що дозволяє збирати дані про продукт на кожному етапі процесу і дає змогу відстежити весь шлях.

Управління матеріалами. Штрих-коди можуть використовуватися в якості індикаторів стану виробництва для точного визначення його поточного стану.

Витрати матеріалів і поставок. За допомогою даних, що відображаються за допомогою штрих-коду, менеджер може легко знайти джерело та партію кожного компонента готового продукту.

Управління складом. Компанія автоматично записує різноманітну інформацію про товар на пристрій, цей пристрій передає штрих-код на комп'ютер, що значно полегшує управління вхідними і вихідними даними складу. Така інвентаризація складу зменшують ручну обробку та підвищує ефективність, оскільки кожному продукту присвоюється свій унікальний код, що полегшує пошук товару при отриманні. Менеджери складу також можуть швидко замовити товари на основі інформації про його місцезнаходження.

6. Доставка товарів. За допомогою мобільного терміналу викладається інформація про замовлення клієнта, а потім вибирається товар відповідно до статусу замовлення, а етикетка зі штрих-кодом перевіряється для підтвердження доставки товарів замовнику. Використовуючи технологію штрих-кодів, менеджер може ефективно керувати накладними та знати, як завантажуватися продукція та узгоджуються поставки. Це дає можливість швидко дізнатися, коли і де знаходяться товари, як транспортуються, що значно підвищує безпеку товарів під час доставки.

7. Управління продажами. Відповідно до інформаційної системи продажу: POS-системи, зчитування інформації через фотоелектричне сканування, що дозволяє швидко і точно використовувати комп'ютерні технології і програми для управління продажами.

Радіочастотна ідентифікація: RFID – це безконтактна технологія автоматичної ідентифікації, яка автоматично розпізнає цілі та отримує відповідні дані за допомогою радіочастотних сигналів. Ідентифікація не вимагає ручного втручання, ідентифікує об'єкти, що рухаються з великою швидкістю, і одночасно розпізнає багато стікерів та етикеток, які зберігають інформацію про товари, що є досить швидкими та простими способом у використанні. Використання технології RFID в онлайн-продажах включає:

1. При розміщенні товарів на зберігання, RFID-мітки, на які записується інформація прикріплюються до зовнішньої сторони відповідного товару, після закріплення самого товару в лоток. За допомогою відповідної RFID-мітки ідентифікатор може зчитувати інформацію про відповідний лоток, а інформація про мітку, яку комп'ютерна система оцінює на основі отриманої інформації про те, який продукт, в якому місці і на якій полиці. За допомогою електронів і використовуючи бирки, співробітники можуть вибирати і ідентифікувати фотоелектричні знаки і номери, що дозволяє уникнути хаосу і знизити складність пошуку товарів на складі.

2. Коли продукт відсутній на складі, зчитувач/записувач встановлюється на вихідному порту, і інформація на етикетці зчитується та порівнюється з інформацією у вхідному порті. Якщо двоє товарів збігаються за даними, товари зазвичай вивантажуються, а решта товарів в системі оновлюються. Інформацію про товар, дані якого не збігаються, система видає як попередження, щоб сповістити адміністратора про необхідність обробити його. Система замінює об'єкт, виконує оцінку завдань комплектування і реалізує завдання поповнення та доставки між різними зонами складу. Працівникам необхідно лише виконувати просту обробку товарів згідно з переліком їх системних завдань. Це зменшує кількість помилок при доставці.

3. Логістичну лінію розподілу і транспортування за допомогою інформації, що розміщуються на RFID-мітки і прикріпленій до товарів, можна визначити поточне місце розташування товару і географічне положення товару. Інформація за-

вантажуються на супутник зв'язку і передається через супутник в центр управління базами даних.

4. GPS та GIS системи ідеально поєднуються і використовуються в сучасних логістичних операціях, дозволяючи транспортному засобу вчасно доставляти вантаж за допомогою системи планування транспортних послуг, оптимальної навігації, маршрутів транспортування та відстеження вантажів транспортних засобів у реальному часі. Менеджери за допомогою системи здійснюють контроль транспортного засобу через – систему моніторингу, планування, передачі сигналів, сигналізації, передачі інформації, керування автомобілем тощо, що є одним із основних напрямків оптимальної навігації через впровадження GPS–систем в логістику.

Технологія автоматичного відстеження – GPS (Global position System) – Глобальна система позиціонування, була розроблена у США. Використовуючи супутникову систему, можна визначити широту, довготу і висоту точки спостереження для виконання навігації, визначити місце розташування та інших функцій синхронізації. Технологія GPS значно підвищує прозорість перевезення вантажів і забезпечує якісніший сервіс для власників вантажів і допомагає клієнтам отримувати більше інформації про логістику, контролювати витрати та підвищувати ефективність транспортування товарів. Так, вантажовідправнику можуть бути відомі конкретні вимоги до перевезення вантажу – мобільний зв'язок, або Інтернет–зв'язок, місце прибуття, відправки та інші операції, а також гарантується збереження товару під час транспортування. Отримувач, або замовник може застосовувати GPS–технології для онлайн–логістики в системі продажів. Логістика продажів електронних мереж є більш зрозумілою. Після того, як вантажовідправник повністю розкриває свої дані, інформація про власний транспортний засіб стає відома приймаючій стороні, умови перевезення вантажу і часу, необхідному для транспортування. Як і у випадку з прибуттям вантажу, приймаюча сторона може домовитися про це заздалегідь. прийом, зберігання та продажі через систему GPS–технологій, значно підвищують ефективність приймаючої сторони.

Технологія GIS інтегрує такі функції, як маршрути транспортних засобів, найкоротші маршрути та мережева логістика, розташування розподільних комплексів і об'єктів. Використання просто–

рових запитів та аналітики дозволяє швидко і точно визначити географічний розподіл товарів у логістичному процесі. Також вирішуються питання про переміщення матеріалів, кількість і спосіб їх транспортування, Визначається тип і спосіб доставки перевезених товарів, тим самим скорочуючи операційні витрати та збільшуючи прибуток. Застосування геінформаційних технологій GIS, може забезпечити і максимально збільшити ефективність і раціональність поставок матеріалів у логістиці онлайн–продажів.

Застосування технології EDI (Electronic Data Interchange) Електронними базами даних в логістиці онлайн–продажів дозволяє логістичним компаніям швидко і точно розібратися в потоці інформації про товарні транзакції, виконувати логістичні операції вчасно і точно, щоб домогтися максимальної ефективності при мінімізації витрат.

Технологія Big Data – великих даних, як основа логістичного менеджменту допомагає розвитку логістики, але і посилює тиск на логістичний менеджмент, вона використовується для оптимізації моделей управління логістикою і відіграють важливу роль в управлінні логістикою підприємств. У порівнянні з традиційним програмним забезпеченням та інструментами для аналізу даних, великі дані мають безпрецедентні переваги з точки зору збору та зберігання інформації, аналізу управлінських даних.

Великі дані – це велика кількість даних, які виходять за рамки звичайного масштабу і які важко отримати, управляти та аналізувати за допомогою звичайних програмних засобів. Одиницею виміру є Ethereum. Великі дані – це більше, ніж просто ємність, обмін, інтеграція та аналіз величезних обсягів даних, «високі технології», «великі прибутки» та «великий розвиток» [4].

Цінність великих даних в управлінні логістикою полягає в здатності професійно обробляти дані. Основою розвитку великих даних є теорія великих даних і обробка великих даних. Основні методи включають: розподіл технології обробки та зберігання даних. Традиційні моделі аналізу даних більше не можуть адаптуватися до розвитку сучасних логістичних підприємств, тому, логістичний менеджмент повинен підтримуватися великими даними і вміти ними оперувати.

Інтеграція інформації в кожному вузлі логістичного процесу повинна бути оптимізована. Зібрана інформація потім обробляється аналітичним центром.

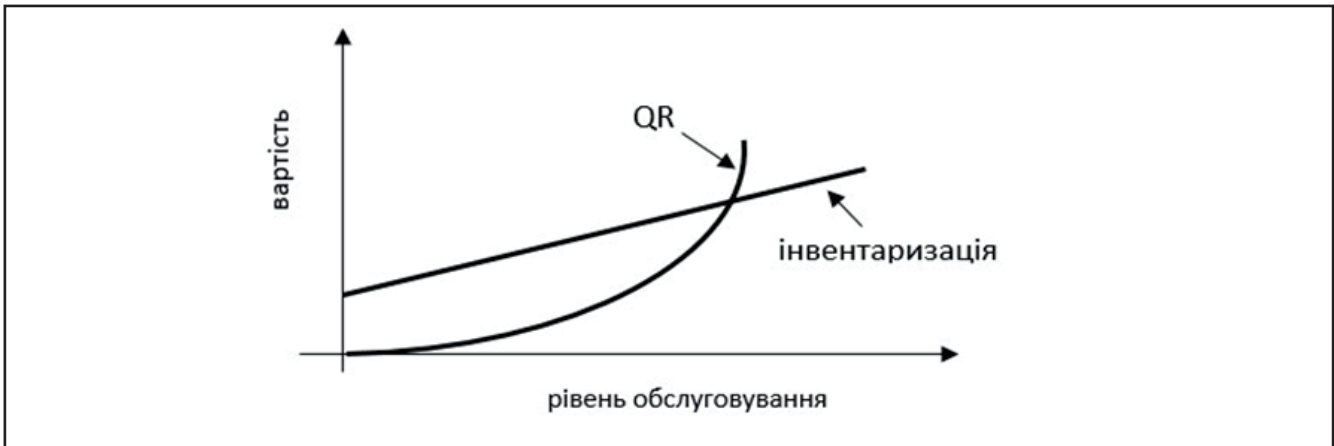

Рисунок 1. QR та традиційна інвентаризація системи [3]

Для логістичного менеджменту це цінна інформація для розуміння проблем в операціях і логістичних функціях і забезпечення основи для прийняття логістичними компаніями правильних рішень.

Традиційні логістичні компанії приймають рішення, як правило на основі маркетингових досліджень та особистого досвіду і не дуже адаптуються до потреб інформаційного суспільства.

Результати аналізу інформації за допомогою великих даних і використання їх для раціонального та ефективного управління логістикою виступає найкращим сучасним рішенням. Так, використання великих даних в управлінні логістикою із застосуванням: QR-кодів, 2D-кодів є продуктом Big data і системи управління складом і основою для досягнення високого рівня модернізації підприємства.

З розвитком сучасних інтернет-технологій та широким розповсюдженням смартфонів цікавість людей до товарів поступово змінюється, і акцент робиться винятково на якості та безпеці товарів. Ідентифікація товарів за допомогою нових технологій логістики покращує сервісне обслуговування клієнтів (рис. 1.1).

Висновки

Постійний розвиток прогресу передачі і зберігання великих баз даних стали актуальним питанням для логістичної сфери послуг. Процес прийняття рішень за допомогою логістичних технологій приносить безпрецедентні інновації та виклики для логістичних підприємств. Використання великих даних в управлінні логістикою базується на характеристиках продукту і потребах клієнтів, що оптимізує маршрути швидкої доставки. Це відповідає вимогам сучасного суспільства і стимулює швид-

кий розвиток логістичних підприємств, адже за допомогою цифрових технологій створюється платформа, на основі якої логістичні підприємства можуть реально відстежувати переміщення товарів в часі, спрощуючи процес збору замовлень, автоматизуючи операції з доставки та управління запасами, а також знижують складські витрати, поліпшуючи обслуговування клієнтів. Інформаційні логістичні технології відкривають нові можливості для розвитку логістичної діяльності підприємств та забезпечують їх конкурентоспроможність на ринку.

Список використаних джерел:

1. Лиса С.С. Ефективна система логістики як спосіб отримання конкурентних переваг торговельних мереж. Економіка і суспільство. 2017. №8. С.91–297.
2. Кочубей д. Оцінка ефективності функціонування логістичної системи торговельних підприємств. Вісник КНТЕУ. 2009. №4. С.59–66.
3. Плахотнікова Л.О. Використання цифрових технологій в управлінні маркетинговою інформаційною системою підприємства. Сучасний маркетинг: проблеми та перспективи: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 10 червня, 2021 року. Київ: Державний університет телекомунікацій, 2021. С.38 – 42.
4. Плахотнікова Л.О. Логістичні послуги: особливості проведення маркетингової збутової політики підприємства в сучасних умовах ринку. Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, 17 жовтня 2022. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2022. С. 384–388. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/6912>
5. Птащенко О.В., Сохацька О.М. Особливості логістичної діяльності в умовах діджиталізації. ВСНУ імені

Володимира Даля. 2022. № 6 (276). С.50–54. URL: file:///C:/Users/Dell/Downloads/10.pdf

References:

1. Lysa S.S.(2017).Efektyvna systema lohistyky yak sposib otrymannya konkurentnykh perevah torhovel'nykh merezh. Ekonomika i suspil'stvo. 2017. №8. S.91–297 [in Ukrainian].

2. Kochubey D.(2009).Otsinka efektyvnosti funktsionuvannya lohistychnoyi systemy torhovel'nykh pidpryyemstv. Visnyk KNTEU. 2009. №4. S.59–66 [in Ukrainian].

3. Plakhotnikova L.O. (2021) Vykorystannya tsyfrovyykh tekhnolohiy v upravlinni marketynhovoyu informatsiynoyu systemoyu pidpryyemstva. Suchasnyy marketynh: problemy ta perspektyvy: Materialy III Mizhnarodnoyi naukovo–praktychnoyi konferentsiyi, 10 chervnya 2021 roku. Kyiv: Derzhavnyy universytet telekomunikatsiy, 2021. S.38 – 42 [in Ukrainian].

4. Plakhotnikova L.O. (2022) Lohistychni posluhy: osoblyvosti provedennya marketynhovoyi zbutovoyi polityky pidpryyemstva v umovakh suchasnoho rynku. Stratehiya rozvytku Ukrayiny: finansovo–ekonomichnyy ta humanitarnyy aspekty: materialy IKH Mizhnarodnoyi naukovo–praktychnoyi konferentsiyi, 17 zhovtnya 2022. Kyiv: DP «Informatsiyno–analytychne ahentstvo», 2022. S. 384–388. URL: http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/6912 [in Ukrainian].

5. Ptashchenko O.V., Sokhats'ka O.M. (2022) Osoblyvosti lohistychnoyi diyal'nosti v umovakh didzhytalizatsiyi. VSNU imeni Volodymyra Dalya. 2022. № 6 (276). S.50–

54. URL: file:///C:/Users/Dell/Downloads/10.pdf [in Ukrainian].

Дані про авторів

Плахотнікова Лариса Олександрівна,

к. е. н., доцент кафедри менеджменту, маркетингу та публічного управління, Національна академія статистики, обліку та аудиту

e-mail: lara212010@meta.ua,

researcher ID: B-1544-2019,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9965-878X>

Шевченко Антон Олегович,

магістр спеціальності 073 «Менеджмент», кафедри менеджменту, маркетингу та державного управління, Національна академії статистики, обліку та аудиту.

e-mail: ianton558@gmail.com

Data about the authors

Larisa Plakhotnikova,

PhD in Economics, Associate Professor of Department of Management, Marketing and Public Administration, National Academy of Statistics, Accounting and Audit

e-mail: lara212010@meta.ua

researcher ID: B-1544-2019,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9965-878X>

Anton Shevchenko,

Master of specialty 073 «Management», Department of Management, Marketing and Public Administration, National Academy of Statistics, Accounting and Auditing.

e-mail: ianton558@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13213334>

НОВАК О. В.

НАГОРНА Ю. В.

Розвиток українських брендів у міжнародному інформаційному просторі

Предмет дослідження – українські бренди в міжнародному інформаційному просторі.

Метою статті є дослідження становлення та розвитку українських брендів у міжнародному інформаційному просторі в період глобалізації та сепарація культурної ідентичності.

Методологія проведення роботи. При написанні статті було використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: спостереження, опису, аналізу, узагальнення.

Результати роботи. У статті описано ключові умови та перспективи розвитку українських брендів, їх роль в міжнародному інформаційному просторі та пропозиції щодо розширення платформи культурної ідентичності.

Висновки. Розвиваючи українські бренди, важливо розуміти, що національний імідж держави безпосередньо впливає на сприйняття іноземною аудиторією товару чи послуги. Наявність відомих та перспективних національних брендів може дозволити Україні підвищувати інвестиційний

клімат та привабливість країни для ведення бізнесу та міжнародного партнерства. Потенційно успішна маркетингова стратегія розвитку бренду має містити визначені цілі, стратегію просування, чітко виокремлене позиціонування та сегментацію цільової аудиторії.

Ключові слова: міжнародний інформаційний простір, глобалізація, бренд, імідж країни, національна культура, сепарація, міжнародний ринок.

NOVAK O. V.
NAHORNA Yu. V.

Development of ukrainian brands in the international information space

The subject of the study is Ukrainian brands in the international information space.

The purpose of the article is to study the formation and development of Ukrainian brands in the international information space during the period of globalization and the separation of cultural identity.

Work methodology. When writing the article, general scientific and special research methods were used: observation, description, analysis, generalization.

Work results. The article describes the key conditions and prospects for the development of Ukrainian brands, their role in the international information space, and proposals for expanding the cultural identity platform.

Conclusions. When developing Ukrainian brands, it is important to understand that the national image of the state directly affects the perception of a product or service by a foreign audience. The presence of well-known and promising national brands can allow Ukraine to increase the investment climate and attractiveness of the country for conducting business and international partnership. A potentially successful marketing strategy for brand development should include defined goals, a promotion strategy, clearly defined positioning and segmentation of the target audience.

Keywords: international information space, globalization, brand, country image, national culture, separation, international market.

Постановка проблеми. Міжнародний інформаційний простір виступає системою спільного доступу та використанням інформації, яку визначено різноманітними напрямками чи галузями діяльності. Швидкий розвиток технологій комунікації призводить до виникнення нових загроз світовому та національному порядку. Зокрема безпека приватності, суспільства та держави наразі є пріоритетною в формуванні інформаційного суспільства. Брендінг серед держав зустрічається щодня, частіше асоціативні аспекти спонукають людей виокремлювати певний атрибут, як частину національної культури. Розвиток брендів в міжнародному інформаційному просторі значно покращує перспективи просування за межами країни, спонукає іноземних партнерів до інвестування в економіку та сприяє підвищенню конкурентоспроможності на міжнародній глобальній платформі, чим підвищує імідж та ідентичність держави. Також варто відмітити, що розвиток українських брендів на міжнародній арені є важливим аспектом для залучення світової аудиторії, яка в подальшому, з більшою

вірогідністю, буде зацікавлена відвідати Україну, чим сприятиме зростанню туризму та підвищенню авторитетності на економічному ринку та політичній арені. Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, проблема ототожнювання культурних надбань та ідентичності стала вкрай чіткою та потребує швидкого рішення. Висвітлення подій в Україні стрімко відображається в творчості та посилах, які мають на меті показати іноземним громадянам важку ситуацію всередині країни, жорстокість ворога та необхідність в щоденній підтримці. Міжнародний інформаційний простір являє собою рушійну силу, яка має можливість як пришвидшити розвиток бренду, так і знищити його через недопустимі та дискримінаційні вирази, дії чи порушення етичних норм. Українські бренди починають все більше використовувати етнічну символіку, державну мову та патріотичні мотиви. Для успішного просування бренду потрібна сильна маркетингова стратегія та залучення інвестицій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фундаментальними особливостями розвит-

ку та проблематикою міжнародного маркетингу та розвитку брендів займалися такі зарубіжні дослідники як Портер М., Ріволі П., Грошал С., Кевін Р. Дослідженням проблематики глобалізації національних брендів та їх доцільності займалися такі вітчизняні науковці як Остапенко О.Д., Іваненко Л.М., Корж М.В. та інші. Також варто згадати наукові праці про перспективи та розвиток міжнародного маркетингу в Україні, які досліджували Чуб І.В., Трайно В.М., Корж М.В. Вивченням основних трендів маркетингу серед мілленіалів займалися Балюк Ю.В та Яловега Н.І. Прояви національного маркетингу висвітлено в роботах Мазаракі А.А., Циганкової Т.М. та Макогон Ю.В. Останні дослідження модернізації маркетингових комунікацій компаній в умовах розвитку глобального інформаційного суспільства проводили Кудирко Л.П. та Ніколаєць О.Ю. Публікації на тему бренд-менеджменту компаній в глобальному конкурентному середовищі були висвітлені кандидатом економічних наук Кудирко Л.П.

Метою статті є дослідження становлення та розвитку українських брендів у міжнародному інформаційному просторі в період глобалізації та сепарація культурної ідентичності.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний інформаційний простір в період глобалізації стає невід’ємною частиною суспільного життя людей з усього світу. Сучасні технології мають на меті покращувати якість та зрозумілість інформації, яку подають країни на глобальному рівні. Розвиток брендів є однією з основних ланок просування національного іміджу держави та посилення впливу на міжнародній платформі. Важливість розповсюдження українських брендів полягає в тому, що міжнародний інформаційний простір буде ідентифікувати культурну ідентичність нашої держави, як відмінну від інших країн. Збільшення уваги до України буде спонукати активну залученість в фінансовій та інформаційній підтримці. Режисери, митці, хореографи, кліпмейкери та дизайнери вносять велику частку популяризації України в різноманітних сферах діяльності за межами держави та виробляють стале розуміння про перспективність бренду «made in Ukraine». Українські бренди все частіше стають гучними заголовками в міжнародному інфопросторі та привертають увагу іноземних громадян. Важливо відмітити приклад нагородження Оскаром українського режисера Мстислава Чернова за

документальний фільм «20 днів в Маріуполі», в якому було продемонстровано реальну історію знищення Маріуполя російськими солдатами [1]. Це була перша нагорода Оскар для України, необхідна для максимального поширення інформації щодо воєнних злочинів Росії та необхідності допомоги від країн-партнерів. Від початку повномасштабної війни Україна зарекомендувала себе у інформаційному просторі, як країна відважних та сильних громадян, які борються за свою свободу та незалежність. Імідж держави впливає на ставлення міжнародного суспільства, правильна побудова національного бренду з подальшим його розвитком виступає необхідною частиною інтеграції в Європейський Союз. В умовах високої конкуренції створення успішного бренду потребує низку факторів таких як стійке позиціонування, оригінальний фірмовий образ, ідентифікація та сильний посил до суспільства. Все частіше ми можемо спостерігати, що бренди в яких присутнє чітке повідомлення до потенційних споживачів є більш успішними та користуються великою популярністю.

З кожним роком з’являється багато нових тенденцій торгівлі товарами та послугами на міжнародних ринках, тому потрібно враховувати при розробці маркетингової стратегії для бренду. Суспільство потребує нових ідей та підходів від компаній. Щоб зацікавити міжнародну аудиторію важливо правильно донести цінність та корисність товару чи послуги, а також запропонувати новизну та унікальність. Розуміння цільового споживача та сегментація в цілому відіграє вирішальну роль в результативності розвитку брендів. Цільова аудиторія має бути направлена не тільки на іноземне суспільство, але й на внутрішній ринок тому, що ідентифікація бренду тісно пов’язана з культурними особливостями та національними цінностями. Основними цілями розвитку українських брендів в міжнародному інформаційному просторі є подальші інвестиції, туризм та становлення іміджу держави, підняття авторитету на глобальній арені.

Після початку повномасштабної війни з Росією, важливо було виокремити культуру та національний бренд в міжнародному інфопросторі, згідно з опитуваннями в соцмережах іноземні громадяни часто плутали та ототожнювали нашу ідентичність. Розвиток українських брендів вимагав максимальної українізації з залучен-

ням елементів національної символіки та атрибутів. Відомий український бренд «Frolov», який розробляє одяг та аксесуари з етнічними мотивами набув чималу популярність серед іноземної аудиторії. Поєднання синього з жовтим все частіше можна побачити в міжнародному інфопросторі. Також через високу медійність, вищезгаданий бренд вносить великий вклад в економіку та наближає перемогу через благодійні заходи та виготовлення екіпіровки для наших воїнів. Медіа кампанії України такі як «United 24» та «Brave Ukraine» створені для інформування міжнародної спільноти про перебіг війни, ознайомлення з національним брендом та підтримкою морального духу. На вулицях країн світу видніються надписи про сміливість України та створені флешмоби з залученням крилатих фраз, які вже стали невід'ємною частиною культури та ідентичності нашої держави. Також медіа кампанії проводили надважливі збори коштів на військові та медичні потреби України та протидіяли російській пропаганді в інформаційному просторі.

Розуміння міжнародної спільноти про Україну кардинально змінилося та в пріоритеті зараз є розвиток брендів, які сприятимуть ще більшому розширенню кругозору та ідентифікації. Імідж країни походження бренду значно впливає на його привабливість та перспективність, ось, наприклад, європейські та американські бренди косметики та парфумерії є більш популярними серед споживачів у всьому світі саме через асоціативний ряд пов'язаний з високою якістю продукції. Рівень обізнаності іноземних громадян щодо українських традицій, культурних особливостей чи сучасного мистецтва виявився досить низьким, низку опитувань та відеороликів ми можемо побачити в провідних соцмережах світу, таких як Facebook, YouTube, Instagram та TikTok. Дослідження також показали, що Україна за кордоном сприймається як аграрна, релігійна країна, а також, через війну, небезпечна для відвідування [2].

Задля просування бренду в медіа просторі важливими задачами є створення інтернет-сайту або профілю в соцмережах, розміщення на інтернет платформах, рекламні кампанії та стратегія просування на міжнародні ринки. Назви українських брендів не завжди відображають сутність продукту чи послуги, це можуть бути прості, але лаконічні українські слова, які будуть нагадувати споживачу про країну походження та

створювати асоціацію з Україною. Також наразі стали впроваджувати в брендинг патріотичні гасла та заклики, що виникли після повномасштабного вторгнення. Прикладом можна вважати Укрзалізницю – національний перевізник людей та вантажів, який в перші дні війни продемонстрував зібраність та сміливість, було організовано безкоштовні евакуаційні потяги з територій, де ведуться активні бойові дії. Національний та міжнародний інформаційний простір активно публікував новини про відважний персонал Укрзалізниці, який рятував людей та їх домашніх улюбленців [3]. Більшість політичних діячів та зірок, які прибували до України, користувались саме цим перевізником. Було опубліковано чимало фотографій та публікацій в соціальних мережах лідерів думок, які таким чином розповсюдили інформацію. Довіра до бренду є прямим показником ефективності маркетингової стратегії.

Висновки

В період глобалізації міжнародний інформаційний простір став інструментом для обміну та отримання інформації, а також рушійною силою просування брендів на зовнішній ринок. Розвиваючи українські бренди, важливо розуміти, що національний імідж держави безпосередньо впливає на сприйняття іноземною аудиторією товару чи послуги. Наявність відомих та перспективних національних брендів може дозволити Україні підвищувати інвестиційний клімат та привабливість країни для ведення бізнесу та міжнародного партнерства. Потенційно успішна маркетингова стратегія розвитку бренду має містити визначені цілі, стратегію просування, чітко виокремлене позиціонування та сегментацію цільової аудиторії. На сьогодні, також є актуальним просування в інформаційному просторі бренду «Я», а саме це стосується українських блогерів, акторів, митців, дизайнерів, кліпмейкерів, режисерів та інших творчих особистостей, які вносять українські цінності чи культурні елементи в міжнародний загал. Залучення великої іноземної аудиторії спонукає до висвітлення ситуації в країні та підвищення рівня обізнаності іноземних громадян про культуру, творче середовище та національні особливості України.

Список використаних джерел:

1. BBC News Ukraine . URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cjl4zxkjk88o>

2. Бренд «Україна» (позиціонування української держави за кордоном) URL:<http://www.myshared.ru/slide/19905/> (Дата звернення 05.05.2024.)

3. УНІАН . «Як Укрзалізниця стала помічником економіки та громадян під час війни» URL: <https://www.unian.ua/economics/transport/yak-ukrzaliznitsya-stala-pomichnikom-ekonomiki-ta-gromadyan-pid-chas-viyini-novini-ukrajina-11836035.html>

References:

1. BBC News Ukraine . URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cjl4zxlkj88o>

2. Brand «Ukraine» (positioning of the Ukrainian state abroad) URL:<http://www.myshared.ru/slide/19905/> (Дата звернення 05.05.2024.)

3. UNIAN . «How Ukrzaliznytsia became an assistant to the economy and citizens during the war» URL: <https://www.unian.ua/economics/transport/yak-ukrzaliznitsya-stala-pomichnikom-ekonomiki-ta-gromadyan-pid-chas-viyini-novini-ukrajina-11836035.html>

Дані про авторів

Новак Олена Володимирівна,

к. е. н., доцент кафедри світової економіки, «Державний торговельно-економічний університет», м. Київ.

e-mail: o.novak@knute.edu.ua

Нагорна Юлія Валентинівна,

студент, «Державний торговельно-економічний університет», м. Київ.

e-mail: julienahorna@gmail.com

Data about the authors

Olena Novak,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of World Economy «State University of Trade and Economics», Kyiv.

e-mail: o.novak@knute.edu.ua

Yuliia Nahorna,

Student, «State University of Trade and Economics», Kyiv.

e-mail: julienahorna@gmail.com

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

УДК 330.332 : 334 : 338.24 : 631.1

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13213612>

СТУДІНСЬКА Г. Я.

Критерії інвестиційної привабливості аграрної сфери України в контексті моделі її інноваційного розвитку

Об'єктом дослідження є інвестиційна привабливість аграрної сфери України в контексті моделі її інноваційного розвитку.

Предметом дослідження є сукупність критеріїв, як зовнішніх ідентифікаторів, інвестиційної привабливості аграрної сфери України в контексті моделі її інноваційного розвитку.

Метою дослідження є визначення сукупності критеріїв інвестиційної привабливості аграрної сфери України в контексті моделі її інноваційного розвитку, що спроможна забезпечити максимальний обсяг інвестицій.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні критеріїв інвестиційної привабливості аграрної сфери в контексті моделі інноваційного розвитку у якості зовнішніх ідентифікаторів, що потребують управління для залучення обсягу фінансових ресурсів, які здатні забезпечити в повному обсязі реалізацію стратегічних завдань в цій царині.

Практична цінність отриманих результатів дослідження полягає у можливості їх використання органами державної влади та місцевого самоврядування для контролю та управління ними з метою підвищення ефективності залучення інвестицій в аграрну сферу України.

Висновки. Обґрунтовано, що аграрна сфера України має порівняно низьку інвестиційну привабливість, виправлення такої ситуації знаходиться в компетенції моделі її інноваційного розвитку, що потребує значної інвестиційної підтримки. Визначено сукупність критеріїв щодо формування інвестиційної привабливості інноваційного розвитку аграрної сфери України. Проаналізовано залежність критеріїв інвестиційної привабливості об'єктів від координат його розташування у ієрархії національної економіки. До ключових критеріїв оцінки інвестиційної привабливості аграрної сфери віднесені: політико-правові критерії доцільності, економіко-географічні критерії реальності, соціально-культурні критерії спроможності та екологічні критерії збалансованості. Резюмовано, що кожний критерій має бути представлений зрозумілими, контрольованими, вимірюваними та керуванними показниками, які сформулюють потрібне сприйняття потенційного інвестора щодо прийняття ним позитивного рішення фінансувати в інноваційний розвиток аграрної сфери України.

Ключові слова: критерії інвестиційної привабливості, аграрна сфера, інноваційний розвиток, конкурентоспроможність.

Criteria of investment attractiveness of Ukraine's agricultural sphere in the context of its innovative development model

The object of the study is the investment attractiveness of the agrarian sphere of Ukraine in the context of the model of its innovative development.

The subject of the study is a set of criteria, as external identifiers, of the investment attractiveness of the agricultural sector of Ukraine in the context of the model of its innovative development.

The purpose of the study is to determine the set of criteria for the investment attractiveness of the agrarian sphere of Ukraine in the context of the model of its innovative development for the maximum attraction of financial resources.

The scientific novelty consists in substantiating the criteria of investment attractiveness of the agrarian sphere in the context of the model of innovative development as external identifiers that require management to attract the amount of financial resources that are able to ensure the full implementation of strategic tasks in this area.

The practical value of the obtained results lies in the possibility of their use by state authorities and local self-government bodies to control and manage them in order to increase the efficiency of investment attraction in the agricultural sphere of Ukraine.

Conclusions. It is substantiated that the agrarian sphere of Ukraine has relatively low investment attractiveness; the correction of this situation is within the competence of its innovative development, which requires significant investment support. A set of criteria for the formation of investment attractiveness of the innovative development of the agrarian sphere of Ukraine has been determined. The dependence of the object's investment attractiveness criteria on the coordinates of its location in the hierarchy of the national economy is analyzed. Key criteria for assessing the investment attractiveness of the agrarian sector include: political and legal feasibility criteria, economic and geographic reality criteria, socio-cultural capacity criteria and ecological balance criteria. It is summarized that each criterion should be represented by clear, controlled, measurable and manageable indicators that will form the necessary perception of a potential investor regarding his positive decision to finance the innovative development of the agricultural sector of Ukraine.

Key words: investment attractiveness criteria, agrarian sphere, innovative development, competitiveness.

Постановка проблеми. Реалізація кожного бізнес-проекту, оперативної задачі чи стратегії щодо розвитку суб'єкта господарювання, регіону, галузі або країни в цілому потребує обов'язкового використання двох ресурсів – фінансових та часових. По відношенню до останнього ресурсу питань не виникає, оскільки виконання кожної дії здійснюється протягом певного часу, а тому не може розглядатися поза його межами. Разом з тим, ефективність використання часового ресурсу також є важливим показником функціонування суб'єктів. Час не є економічною категорією, оскільки не є щаблем пізнання об'єктивної економічної дійсності, її результатом або засобом, час не можна купити, продати, взяти у борг. Час – це основне поняття фізики та філософії, одночасно це ресурс, який має потужний вплив

на формування, розвиток економічних категорій. Час не має обмежень с точки зору фізики, але в економічному аспекті є величиною, яка визначає оптимальні умови виконання економічних завдань. Зловживання ресурсом часу призводить до зниження економічної ефективності, а, інколи, до збитковості бізнес-проекту.

По-іншому розглядають фінансові ресурси, які необхідні на придбання: природних ресурсів (сировина, природні копалини, вода), енергетичних (традиційні та альтернативні джерела енергії, паливо), трудових (заробітна плата, податки), технічних та технологічних (обладнання, засоби виробництва, будівлі, устаткування), інфраструктурних (Інтернет, дороги, водопровід, каналізація, електромережі), інституційних (правові норми, традиції, звичаї), що уможливорюється їх економічною

природою. Ефективність впровадження, реалізації кожної економічної задачі потребує управління часом, з метою його оптимізації, та залучення певного обсягу фінансових ресурсів, ефективність використання яких також залежатиме від терміну їх реалізації. Необхідний обсяг фінансових ресурсів визначається метою, завданнями, сукупними витратами та терміном виконання.

Залучення інвестицій країнами в умовах світової жорсткої конкуренції за фінансові ресурси зумовлюється інвестиційною привабливістю об'єкта інвестування, яка, в свою чергу, визначається переліком певних критеріїв, що залежить від галузевого напрямку їх прикладання, загального стану світової економіки та мети заохочування до інвестування. Інноваційна модель розвитку аграрної сфери України є стратегічним об'єктом прикладання інвестиційних ресурсів, оскільки аграрна продукція країни відіграє помітну роль у формуванні світової продовольчої безпеки. Успіх впровадження цієї моделі залежить від організації інституційних та економічних умов, просування яких на світовому ринку здійснюється через критерії інвестиційної привабливості, як зовнішнього ідентифікатора цього процесу.

Об'єктом дослідження є інвестиційна привабливість аграрної сфери України в контексті моделі її інноваційного розвитку.

Предметом дослідження є сукупність критеріїв, як зовнішніх ідентифікаторів, інвестиційної привабливості аграрної сфери України в контексті моделі її інноваційного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інвестиційної привабливості суб'єкта господарювання чи регіону, країни є досить актуальним в умовах жорсткої світової конкуренції за інвестиції, а тому спонукає до дослідження науковців та практиків. Серед теоретичних аспектів об'єкту дослідження помітними є теоретичний дискурс щодо поняття «привабливість», яку аналізують у контексті залучення інвестицій щодо інвестування інноваційних процесів та інфраструктурних проектів, розширення потужностей виробництва, його модернізації, горизонтальної або вертикальної диверсифікації тощо. Деякі дослідники поряд з «інвестиційною привабливістю» розглядають «інноваційну привабливість», зокрема Рачинська Г.В., Лісовська Л.С., розглядаючи проблеми обґрунтування та визначення факторів інноваційної привабливості підприємства

для різних учасників інноваційного процесу, визначають «інвестиційну привабливість зовнішнього середовища» одним з показників «інноваційної привабливості» [1, с. 275]. Логвінова О.П., досліджуючи роль інноваційної привабливості підприємства як важливої передумови активізації його інноваційної діяльності та забезпечення сталого економічного розвитку, приходять до логічного висновку, що «поняття інноваційної привабливості підприємства здебільшого розглядається у контексті його інвестиційної привабливості або ці поняття певною мірою отожднюються чи комбінуються, утворюючи поняття «інноваційно–інвестиційна привабливість» [2, с. 39]. Кузьменко О., Калініченко О. поділяють думку, що саме інноваційність є критерієм інвестиційної привабливості [3, с. 86]. Наявність щільного змістовного зв'язку між поняттями «інновація» та «інвестиція» пояснюється економічною природою цих категорій. Інновація для впровадження, реалізації, здійснення потребує фінансових ресурсів, а інвестори шукають високорентабельне прикладання своїх капіталів, де, перш за все, інновація відповідає такій умові. Отже, поняття «інвестиційно–інноваційна привабливість» набуло сталого використання у дослідників.

Іншим напрямком теоретичних досліджень є визначення критеріїв оцінки інвестиційної привабливості, що виступають зовнішніми ідентифікаторами, за якими оцінюється рівень сприятливості інвестування та приймається рішення «за» чи «проти» фінансування того чи іншого об'єкту, проекту, події. Нестерук Ю.Л. звертає увагу не на перелік таких критеріїв інвестиційної привабливості, а на вимоги до їх властивостей [4, с. 39]. Критерії, на її думку, мають охоплювати інтереси всіх груп інвестиційного процесу, формувати прозоре сприйняття інформації, чітко визначати корисність реалізації інвестиційного проекту. Щодо формування сукупності критеріїв оцінки інвестиційної привабливості звертались також Рачинська Г.В., Лісовська Л.С., які згадуючи методику, що ґрунтується на аналізі фінансових коефіцієнтів, методику інтегральної оцінки, об'єктний аналіз, рейтингову оцінку, виокремили показники фінансово–майнового стану, інноваційного потенціалу підприємства, ступеня радикальності інновацій та ризику інновацій, якості менеджменту та адаптації підприємства до змін [1]; Коваленко Н.В., Мархайчук М.М., які всі кри–

терії поділили на три основні групи: 1) Критерії, які дозволяють оцінити реальність проекту; 2) Кількісні критерії, які дозволяють оцінити доцільність реалізації проекту; 3) Критерії сприйняття проекту [5, с. 51]; Носенко О.С., який деталізує ці три групи критеріїв в контексті прийняття управлінського рішення щодо впровадження інновацій [6]; Логвінова О.П., що розділила умовно критерії оцінки на внутрішні та зовнішні, сприятливі та несприятливі, різноспрямованої дії та підсилюючі [2, с. 41]. Більшість науковців підкреслюють наявність специфіки сукупності показників для оцінки інвестиційної привабливості кожного об'єкту інвестування, що залежить від галузевої спрямованості, технічно–технологічної складності (інноваційності), масштабу впровадження, політичної ситуації тощо.

Визначення сукупності критеріїв оцінки інвестиційної привабливості об'єктів фінансування дозволило науковцям спрямувати дослідження щодо методики цієї оцінки. Зокрема, Сілова Я.В., Пустовіт В.В., аналізуючи методики оцінки й аналізу інвестиційної привабливості підприємства на основі аналізу фінансового стану, систематизують фактори оцінювання інвестиційної привабливості підприємства, та пропонують враховувати додатково показники маркетингу, менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності [7]. Рачинська Г.В., Лісовська Л.С. поділяють думку щодо системності та комплектності підходу щодо оцінки інвестиційної привабливості та пропонують певний алгоритм її здійснення через двохетапну реалізацію: 1) аналіз структури інноваційного потенціалу для визначення інноваційних можливостей підприємства; 2) розрахунок коефіцієнта інноваційної привабливості через суму експортних оцінок всіх елементів інвестиційного потенціалу з урахуванням їх коефіцієнту вагомості, що корегуються на коефіцієнт привабливості галузя та адаптивності підприємства [1, с. 275]. Комплекс економіко–математичних моделей для оцінювання інвестиційної привабливості суб'єкта господарювання використали Великоіваненко Г.І. та Мамонова К.М., що дозволило авторам запропонувати шлях щодо інвестиційних рішень в умовах неповноти та неоднорідності інформації, спираючись на методологічний інструментарій теорії нечіткої логіки та нейронних мереж [8, с. 65].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. За контекстом згаданих трьох напрям-

ків дослідження інвестиційно–інноваційної привабливості суб'єкта господарювання залишається широке коло галузевих аспектів, включаючи аграрне виробництво, яке вважалось традиційно менш привабливим для інвестицій в порівнянні з галузями переробної промисловості, будівництвом, ІТ галуззю, де генерується відносно більша додана вартість. Невирішеною залишається частина проблеми інвестиційної привабливості аграрної сфери України в контексті моделі її інноваційного розвитку, що охоплює не тільки аграрне виробництво, а й соціально–економічний розвиток сільських територій.

Метою дослідження є визначення сукупності критеріїв інвестиційної привабливості аграрної сфери України в контексті моделі її інноваційного розвитку, що спроможна забезпечити максимальний обсяг інвестицій.

Відповідно до мети поставлені наступні завдання:

1. Дослідити сучасні підходи до формування системи критеріїв інвестиційної привабливості інноваційних об'єктів, що потребують економічного розвитку;

2. Проаналізувати залежність інвестиційної привабливості від рівня ієрархії національної економіки;

3. Визначити сукупність ключових критеріїв для оцінки інвестиційної привабливості аграрної сфери для залучення інновацій;

4. Відтворити (візуалізувати) взаємозв'язок між критеріями інвестиційної привабливості аграрної сфери та площинами сприйняття цієї привабливості інвесторами у поліконтурному просторі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Необхідність у інноваційному розвитку аграрної сфери не викликає сумніву у науковому середовищі. Досвід перманентного успіху економічного розвитку багатьох країн світу доводить, що шлях впровадження стратегії інноваційного зростання національної економіки через застосування у виробничих процесах новітніх технічних та технологічних досягнень, удосконалення засобів виробництва, покращення промислової виробничої бази, розробку, створення та розповсюдження власних інновацій, потужну підтримку науки є найкоротшим до вирішення соціально–економічних проблем країни, підвищення якості, довготривалості життя населення, конкурентоспроможності на світовому ринку товарів та послуг, до формування продовольчої, екологічної та національної безпеки.

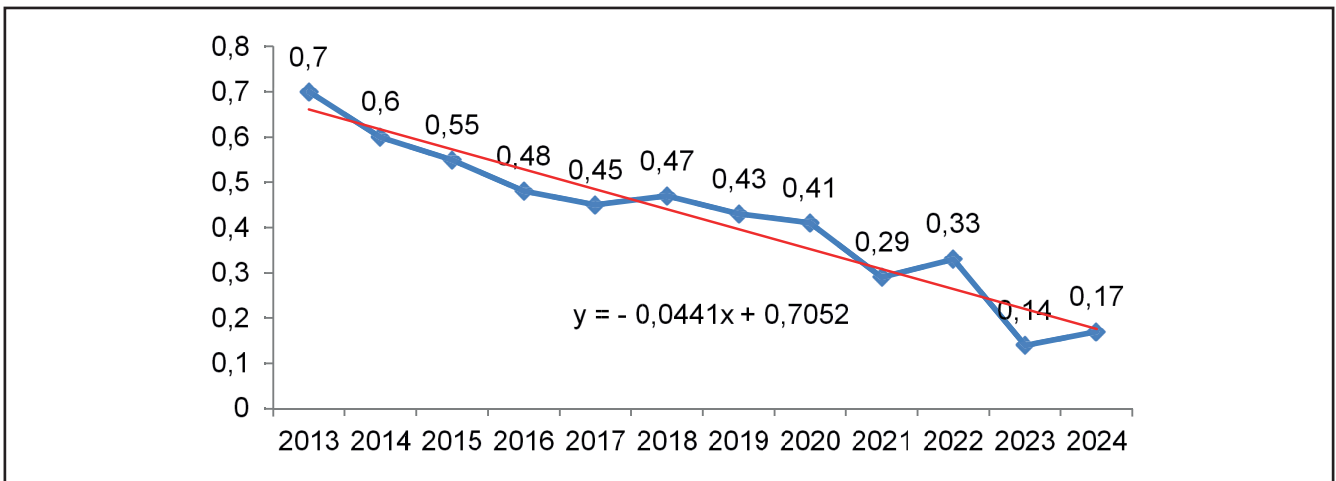

Рисунок 1. Динаміка показник наукоємності ВВП України, %

Джерело побудовано за [11; 12]

Відповідно до української стратегії розвитку інноваційної діяльності [9] та плану заходів КМУ на 2021–2023 роки з її реалізації на період до 2030 року [10], в 2024 році мали б бути помітними перші зрушення в цьому напрямку. Разом з тим, спостерігається стійка протилежна тенденція, що проявляється, перш за все, через зменшення витрат держави на науку. Динаміка показника наукоємності ВВП, представлено на рис. 1:

Тенденції, що склалися у процесі фінансування державою вітчизняної науки, демонструють її неспроможність до виконання економічної функції. За оцінками фахівців, при наукоємності менше 0,9 % ВВП виконує лише пізнавальну функцію, а при менше 0,3 % ВВП – лише соціокультурну [11, с. 24]. Для порівняння: середня частка витрат на наукові дослідження та розробки (НДР) від ВВП у країнах ЄС у 2021 році складала 2,26 %, зі значно вищими показниками у таких країнах, як Швеція (3,35 %), Бельгія (3,22 %), Австрія (3,19 %), Німеччина (3,13 %) та Фінляндія (2,99 %) [12].

Необхідність інноваційного розвитку аграрної сфери України для подолання сукупності проблем обґрунтована у [13]. Серед переліка причин занепаду сільських територій та зниження продуктивності сільського господарства низький рівень наукоємності визначається як результат відповідної інвестиційної привабливості, що спонукало автора до подальших досліджень.

Модель інноваційного розвитку аграрної сфери України передбачає впровадження сукупності технічних, технологічних, організаційних, інституційних, маркетингових та інших інновацій, що, за нашим задумом, забезпечить підвищення

продуктивності праці та якості аграрної продукції, покращення якості ґрунту, зниження загальних виробничих витрат, збільшення експортного потенціалу аграріїв та підвищення загальної економічної ефективності праці у сільському господарстві; а також суттєво покращить соціально-економічні умови проживання в сільській місцевості, що вирішить демографічну проблему урбанізації України та зробить працю аграрія престижною [14].

Проблема низької інвестиційної привабливості в аграрній сфері є більш помітною у порівнянні із іншими галузями економіки, що пов'язано, перш за все, із помилковою тезою «земля сама прогодує». Порушення балансу аграрного ландшафту, відсутність культури сільськогосподарського виробництва, інтенсивний спосіб господарювання, послаблення зв'язку між наукою та виробництвом призвели до втрати родючого ґрунту та деградації сільських територій в Україні. Неменш важливою причиною низької інвестиційної привабливості в аграрній сфері є належність аграрної галузі до первинного сектора економіки, де генерується найменший рівень доданої вартості (найменші заробітні плати, податки, прибутки). Виправлення такої ситуації знаходиться саме в компетенції інноваційного розвитку, що потребує значної інвестиційної підтримки.

Визначення критеріїв оцінки інвестиційної привабливості в контексті інноваційної моделі розвитку аграрної сфери забезпечить чітке розуміння потенційних інвесторів щодо соціальної корисності, доцільності, а також економічної ефективності інвестування. Критерії інвестицій-

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

ної привабливості мають відрізнятися залежно від рівня ієрархії національної економіки, до якого належить об'єкт інвестування, через різницю у масштабах, рівень конкуренції. Перелік суб'єктів інвестування на всіх рівнях ієрархії економіки схематично зображено на рис. 2.

До нанорівня відносять індивідуумів (фізичних осіб – ФОП), що здійснюють підприємницьку діяльність самостійно або в межах невеликих підприємств [3]. Обсяги інвестиційного джерела на нанорівні для розширення економічної діяльності ФОП є незначними, забезпечуються місцевими короткостроковими кредитами та фінансовими позиками, грантами, але і на цьому рівні інвестиційна привабливість враховується кредитором через оцінку платоспроможності, репутації позичальника.

Більша частина досліджень присвячена об'єктам інвестування мікрорівня, до якого належать середні та великі суб'єкти господарювання. Об'єктом дослідження на мікрорівні є інвестиційна або інвестиційно-інноваційна привабливість промислового підприємства, компанії, організації [1; 2; 4; 5; 6].

Дослідження інвестиційної привабливості на мезорівні присвячені аналізу ситуації у певних галузях. Зокрема, Митрохіна, О. О. розглядає механізм оцінки інвестиційно-інноваційної привабливості підприємств харчової промисловості України. Автор визначає інвестиційно-інноваційну привабливість на рівні підприємства як комплексну економічну характеристику підпри-

ємства, яка містить аналіз виробничих та фінансово-економічних показників, а також ступеня ризику господарської діяльності [15, с. 120].

З рис. 2 видно, що до метарівня віднесені галузі, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. Питання такого відокремлення від попереднього мезорівня є дискусійним, тому мезорівень та метарівень на рис. 2. об'єднані та виділені пунктирною лінією. На нашу думку, розподіл на мезо- та мета-рівні можливий через те, що певні галузі не здійснюють ЗЕД, зокрема будівництво, частина аграріїв, а, тому, мають відмінний рівень інвестиційної привабливості, відповідно сукупність критеріїв інвестиційної привабливості буде відрізнятися. Невелике фермерське господарство, продукція якого споживається у регіоні, відноситься до мезорівня, разом з тим, таке ж невелике господарство, що експортує продукцію за кордон, буде належати до метарівня. Прикладом такої належності, зокрема, є невеликі компанії з вирощування прісноводної креветки. При виробництві продукції, як для вітчизняного споживача, так і на експорт, вибір критеріїв інвестиційної привабливості має орієнтуватися на вищий рівень ієрархії економічної діяльності, або формуватися на кожну групу інвесторів.

Країни конкурують за інвестиції на макrorівні, а критеріями (зовнішніми ідентифікаторами) інвестиційної привабливості виступають міжнародні рейтинги. Прикладом дослідження критеріїв інвестиційної привабливості країн є досліджен-

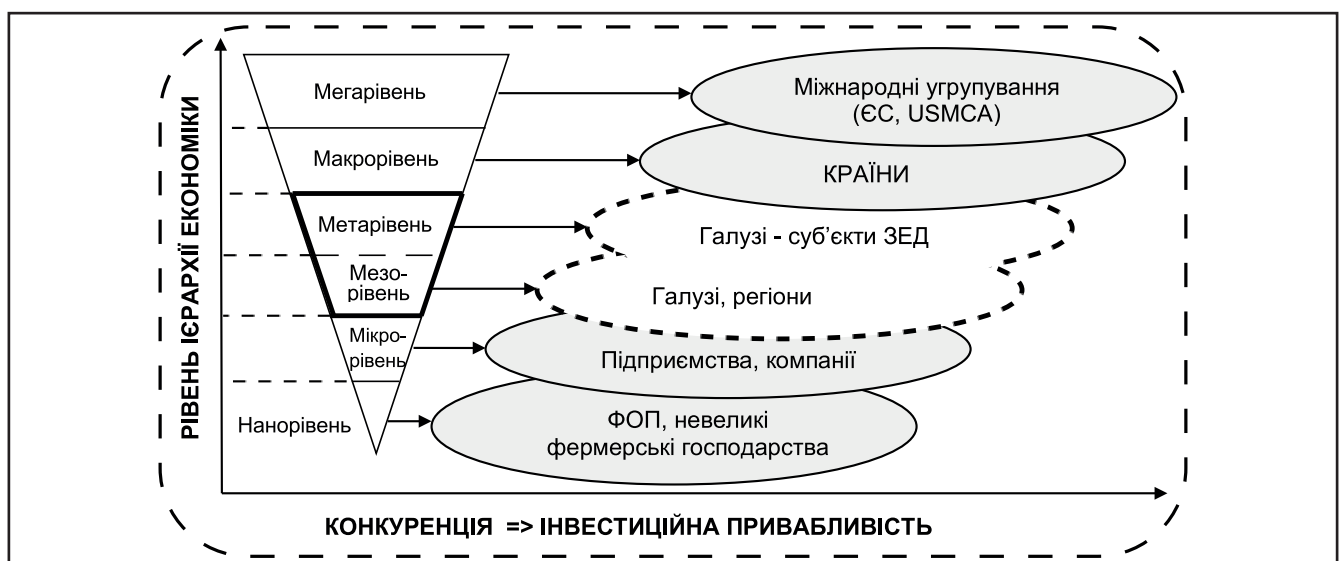

Рисунок 2. Рівень конкуренції та інвестиційної привабливості суб'єктів відповідно до ієрархії економіки

Джерело: запропоновано автором

ня Шпак Н., Кісь М., & Білоус Ю., які стверджують, що економічні, політичні, правові, соціокультурні та екологічні аспекти розглядаються як основні критерії привабливості країн [16, с. 76].

На найвищому мегарівні конкурують міжнародні угруповання, такі як Європейський Союз, USMCA, АСЕАН, БРІКС та інші. Найвищий рівень конкуренції та інвестиційної привабливості супроводжується боротьбою за економічні перемоги інструментарієм дипломатії та геополітики. Конкуренція на цьому рівні нагадує справжні економічні війни, а геополітика перетворилась із інструмента на зброю.

Аграрна сфера належить до мезорівня – в частині розвитку сільських територій та невеликих фермерських господарств, продукція яких споживається на місцевих ринках, та одночасно до метарівня – в частині експорту аграрної продукції, що ще раз доводить необхідність такого розподілу, тому сукупність критеріїв інвестиційної привабливості мають охоплювати два вектори розвитку аграрної сфери – аграрне виробни-

цтво та соціально–економічні умови проживання населення на сільських територіях. Взаємна залежність цих двох векторів визначає певний перетин критеріїв інвестиційної привабливості. До критеріїв привабливості галузі відносять ємність і ступінь монополізації ринку, в якому здійснює свою діяльність конкретне підприємство, норму прибутковості на капітал, податкову політику, соціальні проблеми в галузі, рівень розвитку інфраструктури інвестиційного ринку, інноваційної інфраструктури, а також ступінь державного регулювання галузі [15, с. 120].

Рівні та чинники інвестиційної привабливості території досліджені Тарабукіною О.М., яка також нагадує про дуальність інвестиційної привабливості території, що інтегрує інвестиційну привабливість самої території та суб'єктів господарювання на ній [17, с. 9]. Автор визначає інвестиційну привабливість території як «змістовне поняття, що інтегрує економічні, соціально–політичні, екологічні та інші фактори, які здатні визначити конкурентоспроможність регіону та кра-

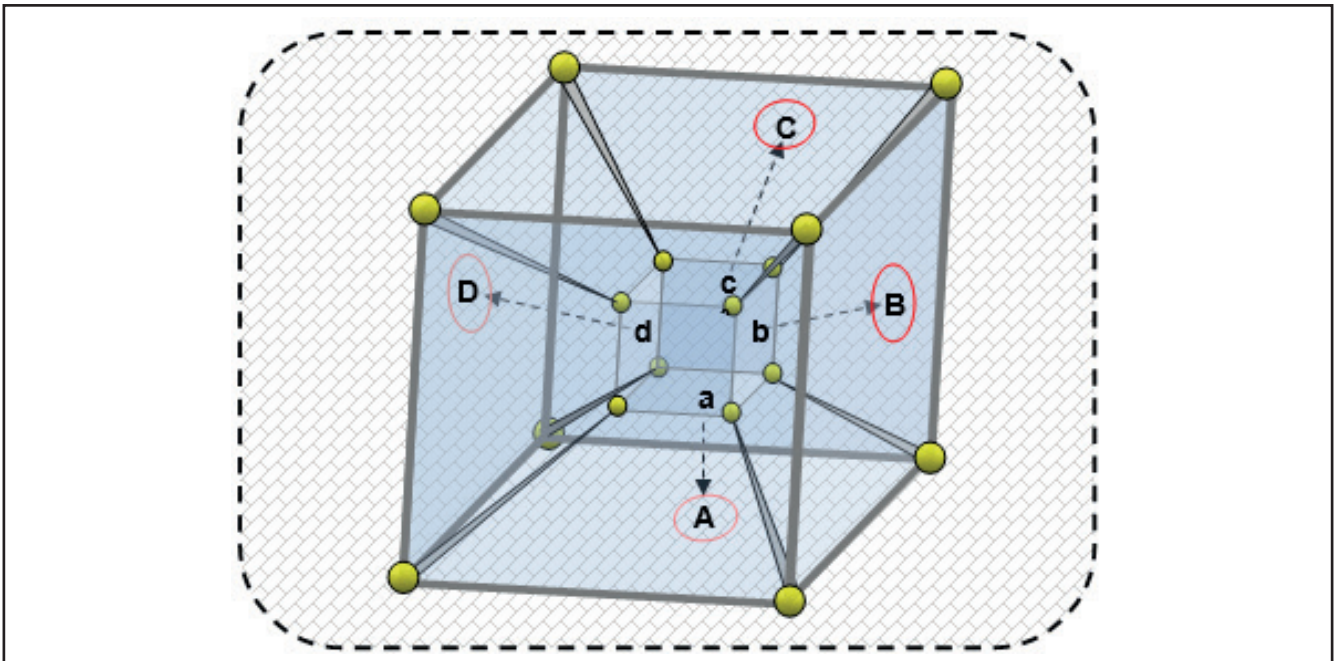

Рисунок 3. Поліконтурний простір інвестиційної привабливості аграрної сфери України та її критеріїв

Джерело: запропоновано автором¹

1a – сукупність політико–правових критеріїв інвестиційної привабливості;

1b – сукупність економіко–географічних критеріїв інвестиційної привабливості;

1c – сукупність соціально–культурних критеріїв інвестиційної привабливості;

1d – сукупність екологічних критеріїв інвестиційної привабливості;

1A – просторова площина сприйняття політико–правової привабливості для інвестування;

1B – просторова площина сприйняття економіко–географічної привабливості для інвестування;

1C – просторова площина сприйняття соціально–культурної привабливості для інвестування;

1D – просторова площина сприйняття екологічної привабливості для інвестування.

ІННОВАЦІЙНО–ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

їни в залученні інвестицій». Аналізуючи рівні інвестиційної привабливості території, науковиця визначила макро– (національний) та мезорівень (регіональний) основними для інвестування [17, с. 10]. Погорелова Т.В. та Микитишина Г.Ю., порівнюючи науково–практичні методи оцінювання інвестиційної привабливості регіонів, визначають наступні напрями для визначення критеріїв оцінки: 1) загальноекономічний розвиток регіону; 2) розвиток ринкових відносин та комерційної інфраструктури регіону; 3) розвиток інвестиційної інфраструктури регіону; 4) демографічна характеристика регіону; 5) рівень криміногенних, екологічних та інших ризиків [18, с. 252].

Під впливом вище наведеного, сформувався власне бачення сукупності критеріїв інвестиційної привабливості аграрної сфери та їх зв'язків із просторовими площинами сприйняття цієї привабливості інвесторами, що представлено у вигляді тесеракта – чотирьохвимірною гіперкуба, який зображено на рис. 3:

Форма тесеракта обрана не випадково. Саме таке багатомірне ідеальне утворення, створюючи поліконтурний простір, дозволяє демонструвати зв'язок між критеріями інвестиційної привабливості (a, b, c, d), як зовнішніми її ідентифікаторами, та просторовими площинами сприйняття інвестиційної привабливості (A, B, C, D). При цьому анімована проекція тесеракта візуалізує можливість внутрішнього кубу з критеріями вийти на зовнішню орбіту, тобто мати доступ до зовнішнього управління [19].

Складові кожної з представлених сукупностей критеріїв наведено у табл. 1:

Зауважимо, що кожен з критеріїв повинен бути гнучким та змінюватися відповідно до рівня ієрархії економіки, характеристики регіону інвестування, мети, що необхідно досягнути в інвестиційному проекті, а також до того інвестиційного середовища, куди сформовано посил щодо формування інвестиційної привабливості. Під регіоном мається на увазі не територія у межах адміністративного поділу. Це може бути спеціальна економічна зона, транскордонне територіальне утворення або аграрний кластер, про який йдеться у [20]. Головне, що кожний критерій має бути представлений зрозумілими, контрольованими, вимірюваними та керованими показниками, які сформулюють потрібне сприйняття потенційного інвестора щодо прийняття ним позитивного рішення фінансувати в інноваційний розвиток аграрної сфери України.

Висновки

Аграрна сфера України має порівняно низьку інвестиційну привабливість через належність аграрної галузі до первинного сектора економіки, де генерується найменший рівень доданої вартості. Виправлення такої ситуації знаходиться в компетенції моделі її інноваційного розвитку, що потребує значної інвестиційної підтримки.

Інвестиційна привабливість об'єкта інвестування залежить від його координат в системі ієрархії національної економіки. Аграрна сфера належить

Таблиця 1. Перелік критеріїв інвестиційної привабливості аграрної сфери України

Політико–правові критерії доцільності	Економіко–географічні критерії реальності	Соціально–культурні критерії спроможності	Екологічні критерії збалансованості
Політична стабільність	Кліматичні та природні умови	Рівень освіти робочої сили	Екологічність продукції
Спеціальні режими сприяння розвитку	Якість родючого шару	Вартість робочої сили	Екологічність виробництва
Торгова політика та державне регулювання	Ступінь розвитку інфраструктури	Рівень інноваційності	Рівень використання альтернативної енергії
Захист власності	Обсяги споживчого ринку	Рівень соціальної ініціативи	Потенціал розвитку зеленого туризму
Законодавча забезпеченість доступу до ринку	Потенціал до економічного зростання	Потенціал розвитку соціального фермерства	Якість навколишнього природного середовища
Репарація капіталу	Валютні ризики	Рівень цифровізації	Частка центрального водопостачання
Незалежність судової системи	Податкові ставки та пільги	Середня тривалість життя	Рівень сортування та переробки відходів

Джерело: запропоновано автором

до мезорівня – в частині розвитку сільських територій та невеликих фермерських господарств, продукція яких споживається на місцевих ринках, та одночасно до метарівня – в частині експорту аграрної продукції, тому сукупність критеріїв інвестиційної привабливості мають охоплювати два вектори розвитку аграрної сфери – аграрне виробництво та соціально–економічні умови проживання населення на сільських територіях.

Інвестиційна привабливість інноваційного розвитку аграрної сфери України може бути сформована через інтеграцію критеріїв, що відіграватимуть роль зовнішніх ідентифікаторів для потенційних інвесторів. До ключових критеріїв оцінки інвестиційної привабливості аграрної сфери відносяться: політико–правові критерії доцільності, економіко–географічні критерії реальності, соціально–культурні критерії спроможності та екологічні критерії збалансованості.

Кожний критерій має бути представлений зрозумілими, контрольованими, вимірюваними та керованими показниками, які сформулюють потрібне сприйняття потенційного інвестора щодо прийняття ним позитивного рішення інвестувати в інноваційний розвиток аграрної сфери України. Інвестор має бути впевненим не тільки у економічній ефективності фінансування, політико–правовій спроможності реалізації, а й у соціальній корисності та екологічній збалансованості інвестицій. Інноваційна модель розвитку аграрної сфери України є саме тим форматом, де можуть бути досягнута інтеграційна мета інвестування.

Список використаних джерел:

1. Рачинська Г.В. Визначення та оцінювання інноваційної привабливості підприємств / Г.В. Рачинська, Л.С. Лісовська // Проблеми економіки та управління: Вісник нац. Ун–ту «Львівська політехніка». – 2008. – № 611. – С. 272–276.
2. Логінова О.П. Інноваційна привабливість підприємства: сутність та проблеми забезпечення / О.П. Логінова // Науковий вісник Херсонського державного університету, 2015. – Випуск 14. Частина 3. – С. 39–42.
3. Кузьменко О. Інвестиційна привабливість малого інноваційного бізнесу / О. Кузьменко, О. Калініченко // ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2019. – С. 86–88.
4. Нестерук Ю.Л. Інноваційна привабливість підприємства. URL: conferences.vntu.edu.ua/all-fm/all-fm-2017/paper/download

5. Коваленко Н.В., Аналіз привабливості інвестиційного проекту з урахуванням балансу інтересів суб'єктів інвестиційного процесу / Вісник економічної науки України // Н.В. Коваленко Н.В., М.М. Мархайчук, 2013. – № 1. – С.51–56

6. Носенко О.С. Критерії прийняття рішень по реалізації інноваційних проектів підприємств з метою підвищення їх ефективності / О.С. Носенко // Ефективна економіка, 2013. – № 6. URL: <http://www.econotom.yauka.com.ua/?op=1&z=3471>

7. Сілова, Я., & Пустовіт, В. Систематизація факторів та критеріїв інвестиційної привабливості. Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки), 2021. – [1], 88–94. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2020.1.88>

8. Великоіваненко Г.І. Комплекс економіко–математичних моделей оцінювання інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання / Г.І. Великоіваненко, К. М. Мамонова // Нейро–нечіткі технології моделювання в економіці : наук.–анал. журн. Київ : КНЕУ, 2012. – № 1. – С. 65–96.

9. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Розпорядження КМУ № 526 від 10.07.2019 р. URL: <http://surl.li/cogpl>

10. Про затвердження плану заходів на 2021–2023 роки з реалізації Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Розпорядження КМУ № 1687 від 9.12.2021 р. URL: <http://surl.li/tiato>

11. Наукова та науково–технічна діяльність в Україні у 2022 році: науково–аналітична доповідь / Т.В. Писаренко, Т.К. Куранда та ін. – К.: УкрІНТЕІ, 2023. – 94 с.

12. Фінансування науки – шлях до перемоги. Електронна газета «Світ» від 1.02.2024. URL: <http://surl.li/tibjr>

13. Студінська Г.Я. Полікриза аграрної сфери України / Г.Я. Студінська // Формування ринкових відносин в Україні : Збірник наукових праць Вип. 1 (272) – К. : ДНДІМЕ, 2024. – С. 70–78

14. Мамчур В.А. Інноваційний розвиток аграрної сфери в умовах реалізації національної системи стійкості / Мамчур В.А., Студінська Г.Я. // Економіка та суспільство, 2023. – № 56. <http://surl.li/nywwb>

15. Митрохіна, О. О. Механізм оцінки інвестиційно–інноваційної привабливості підприємств харчової промисловості України // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Видавничо–поліграфічний центр ТНЕУ «Економічна думка», 2014. – Том 16. – № 2. – С. 118–123.

16. Шпак, Н. Аналіз критеріїв привабливості країн для іноземного інвестування / Н. Шпак, М. Кісь, Ю.

Білоус // Трансформаційна економіка, 2023. – № 3 (03), С. 76–79. <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-3-13>

17. Тарабукіна О.М. Інвестиційна привабливість території як мотивуючий фактор інвестиційної діяльності / О.М. Тарабукіна // Інвестиції: практика та досвід, 2010. – № 12. С. 8–12.

18. Погорелова Т.В. Інвестиційна привабливість регіонів України та методи її статистичної оцінки / Т.В. Погорелова, Г.Ю. Микитишина // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2014. – Вип. 2. – С. 251–258.

19. Анімована проєкція тесеракту. URL: <http://surl.li/tjtvli>

20. Мамчур В.А. Кластер як інноваційна форма співробітництва в аграрній сфері / В.А. Мамчур, Г.Я. Студінська // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць Вип. 4(275). – К.: ДНДІІМЕ, 2024. – С.26–34

References:

1. Rachyns'ka H.V. Vyznachennya ta otsynuyannya innovatsiyanoi pryva'blyvosti pidpryyemstv [Definition and assessment of innovative attractiveness of enterprises] / H.V. Rachyns'ka, L.S. Lisovs'ka // Problemy ekonomiky ta upravlinnya: Visnyk nats. Un-tu «L'vivs'ka politekhnika». – 2008. – № 611. – P. 272–276.

2. Lohinova O.P. Innovatsiyana pryvablyvist' pidpryyemstva: sutnist' ta problemy zabezpechennya [Innovative attractiveness of the enterprise: essence and problems of provision] / O.P. Lohinova // Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu, 2015. – Vypusk 14. Chastyna 3. – P. 39 – 42

3. Kuz'menko O. Investytsiyana pryvablyvist' maloho innovatsiynoho biznesu [Investment attractiveness of small innovative business] / O. Kuz'menko, O. Kalinichenko // DVNZ «Kyivsk'yyu natsional'nyy ekonomichnyy universytet imeni Vadyma Het'mana», 2019. – P. 86 – 88.

4. Nesteruk YU.L. Innovatsiyana pryvablyvist' pidpryyemstva. [Innovative attractiveness of the enterprise] URL: [conferences.vntu.edu.ua ' all-fm ' all-fm-2017 ' paper ' download](http://conferences.vntu.edu.ua/all-fm/all-fm-2017/paper/download)

5. Kovalenko N.V. Analiz pryvablyvosti investytsiynoho proektu z urakhuvanniam balansu interesiv sub'yektiv investytsiynoho protsesu [Analysis of the attractiveness of the investment project taking into account the balance of interests of the subjects of the investment process] / Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrainy // N.V. Kovalenko N.V., M.M. Markhaychuk, 2013. – № 1. – P.51–56

6. Nosenko O.S. Kryteriyi pryynyattya rishen' po realizatsiyi innovatsiynykh proektiv pidpryyemstv z metoyu

pidvyshchennya yikh efektyvnosti [Criteria for making decisions on the implementation of innovative projects of enterprises in order to increase their efficiency] / O.S. Nosenko // Efektyvna ekonomika, 2013. – № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3471>

7. Silova, YA., & Pustovit, V. Systematyzatsiya faktoriv ta kryteriyiv investytsiyanoi pryvablyvosti [Systematization of factors and criteria for investment attractiveness]. Visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu «Kharkivs'kyu politekhnichnyy instytut» (ekonomichni nauky), 2021. – (1), 88–94. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2020.1.88>

8. Velykoivanenko H. I. Kompleks ekonomiko-matematychnykh modeley otsynuyannya investytsiyanoi pryvablyvosti sub'yektiv hospodaryuvannya [Complex of economic and mathematical models of assessment of investment attractiveness of economic entities] / H. I. Velykoivanenko, K. M. Mamonova // Neyro-nechitki tekhnolohiyi modelyuvannya v ekonomitsi : nauk.-anal. zhurn. Kyiv : KNEU, 2012. – № 1. – P. 65–96.

9. Stratehiya rozvytku sfery innovatsiyanoi diyal'nosti na period do 2030 roku [Strategy for the development of the sphere of innovative activity for the period up to 2030] Rozporyadzhennya KMU № 526 vid 10.07.2019 r. URL: <http://surl.li/cogpl>

10. Pro zatverdzhennya planu zakhodiv na 2021–2023 roky z realizatsiyi Stratehiyi rozvytku sfery innovatsiyanoi diyal'nosti na period do 2030 roku [On the approval of the plan of measures for 2021–2023 for the implementation of the Strategy for the development of the sphere of innovative activity for the period up to 2030] Rozporyadzhennya KMU № 1687 vid 9.12.2021 r. URL: <http://surl.li/tiatio>

11. Naukova ta naukovo-tekhnichna diyal'nist' v Ukraini u 2022 rotsi: naukovo-analitychna dopovid' [Scientific and scientific and technical activity in Ukraine in 2022: scientific and analytical report] / T.V. Pysarenko, T.K. Kuranda ta in. – K.: UkrINTEI, 2023. – 94 p.

12. Finansuvannya nauky – shlyakh do peremohy [Funding of science is the way to victory]. Elektronna hazeta «Svit» vid 1.02.2024. URL: <http://surl.li/tibjr>

13. Studins'ka H.YA. Polikryza ahraryanoi sfery Ukrainy [Polycrisis of the agrarian sphere of Ukraine] / H.YA. Studins'ka // Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini : Zbirnyk naukovykh prats' Vyp. 1 (272) – K.: DNDIIME, 2024. – P. 70–78

14. Mamchur V.A. Innovatsiynyy rozvytok ahraryanoi sfery v umovakh realizatsiyi natsional'noyi systemy stiykosti [Innovative development of the agrarian sphere in the conditions of implementation of the national sus-

tainability system] / Mamchur V.A., Studins'ka H.YA. // Ekonomika ta suspil'stvo, 2023. – № 56. <http://surl.li/nywwb>

15. Mytrokhina, O. O. Mekhanizm otsinky investytsiyno–innovatsiynoyi pryvablyvosti pidpryemstv kharchovoyi promyslovosti Ukrayiny [The mechanism of assessment of investment and innovation attractiveness of enterprises of the food industry of Ukraine] // Ekonomichnyy analiz : zb. nauk. Prats' / Vydavnycho–polihrafichnyy tsentr TNEU «Ekonomichna dumka», 2014. – Tom 16. – № 2. – P. 118–123

16. Shpak, N. Analiz kryteriyiv pryvablyvosti krayin dlya inozemnoho investuvannya [Analysis of attractiveness criteria of countries for foreign investment] / N. Shpak, M. Kis', YU. Bilous // Transformatsiyna ekonomika, 2023. – № 3 (03), S. 76–79. <https://doi.org/10.32782/2786–8141/2023–3–13>

17. Tarabukina O.M. Investytsiyna pryvablyvist' terytoriyi yak motyvuyuchy faktor investytsiynoyi diyal'nosti [Investment attractiveness of the territory as a motivating factor of investment activity] / O.M. Tarabukina // Investytsiyi: praktyka ta dosvid, 2010. – № 12. P. 8–12.

18. Pohoryelova T.V. Investytsiyna pryvablyvist' rehioniv Ukrayiny ta metody yiyi statystychnoyi otsinky [Investment attractiveness of regions of Ukraine and meth-

ods of its statistical assessment] / T. V. Pohoryelova, H. YU. Mykytyshyna // Visnyk sotsial'no–ekonomichnykh doslidzhen'. – 2014. – Vyp. 2. – P. 251–258

19. Animovana proektsiya tesseraktu [Animated projection of the tesseract]. URL: <http://surl.li/tjtvI>

20. Mamchur V.A. Klaster yak innovatsiyna forma spivrobotnytstva v ahraryniy sferi [Cluster as an innovative form of cooperation in the agricultural sphere] / V.A. Mamchur, H.YA. Studins'ka // Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini : Zbirnyk naukovykh prats' Vyp. (275). – K. : DNDIIME, 2024. – P.26–34

Дані про автора

Студінська Галина Яківна,

д. е. н., с. н. с. ННЦ «Інститут аграрної економіки»
e-mail:studinska.galina@gmail.com

Data about the author

Halyna Stydinska,

Doctor of economic sciences, senior researcher of National Scientific Center «Institute of Agrarian Economics»

e-mail:studinska.galina@gmail.com

УДК 338.1

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13213767>

ЛЕВАЄВА Л. Ю.
КУЧЕРЕНКО О. М.
КЛІМЕНКО О. М.

Управління інноваційними проектами аграрних підприємств

Предмет дослідження – особливості проектного менеджменту на підприємствах аграрної сфери при підготовці та реалізації інноваційних проектів.

Мета дослідження полягає в узагальненні та обґрунтуванні концептуального підходу до управління інноваційними проектами аграрних підприємств України.

Методи дослідження. Методологічні принципи, на які спирається дослідження, охоплюють комплекс загальних та спеціальних методів наукового пізнання, включаючи метод аналізу, синтезу, узагальнення, індукції та дедукції, тощо.

Результати. Розглянуто операційний, процесний та функціональний підходи до аналізу управління інноваційними проектами аграрних підприємств. Проаналізовано ключові елементи проектного управління у здійсненні інноваційних проектів в аграрних підприємствах: цілі, суб'єкти, об'єкти, фундаментальні положення, принципи, функції, методи, інструментарій, складники, а також систему забезпечення і місце управління інноваційними проектами в загальній системі менеджменту суб'єкта господарювання.

Висновки. Управління інноваційними проектами аграрних підприємств потребує побудови складної і багатовимірної системи, заснованої на використанні найновіших досягнень у сфері проектного менеджменту та з урахуванням особливостей ведення господарської діяльності у сільськогосподарському секторі. Ця система має включати широкий набір взаємоузгоджених

елементів, функцій та принципів, спрямованих на ефективну реалізацію інноваційного проекту і досягнення стратегічних цілей аграрного підприємства. Надзвичайно важливим є контроль проекту *postfactum* для надання керівництву інформації, що дозволить покращити інноваційний процес підприємства. Тому за допомогою проектного менеджменту власники аграрних підприємств можуть підвищувати ефективність інвестицій в інноваційну модернізацію. На практиці це дасть аграрним підприємствам значний економічний ефект, що проявляється у: зменшенні ризику того, що проект може виявитися неефективним; скороченні строків окупності інвестицій і збільшення таким чином можливостей до подальших капіталовкладень в інноваційний розвиток; збільшенні можливостей відбирати найбільш перспективні для аграрного підприємства інноваційні проекти.

Ключові слова: проектний менеджмент, концептуальний підхід, інноваційний проект, аграрне підприємство, управлінські технології.

LEVAIEVA L. Yu.
KUCHERENKO O. M.
KLIMENKO O. M.

Innovation project management of agricultural enterprises

Subject of study is peculiarities of project management at enterprises of the agrarian sphere during the preparation and implementation of innovation projects.

The purpose of the study is to generalize and provide rationale for the conceptual approach to the management of innovation projects of agricultural enterprises of Ukraine.

Research methods. The methodological principles the paper rely on a combination of set of general and specialized methods of scientific cognition, including methods of analysis, synthesis, synthesis, induction and deduction, and others.

Results. Operational, process and functional approaches to analyze the management of innovation projects of agricultural enterprises are discussed. The key elements of project management in the implementation of innovative projects in agricultural enterprises are analyzed: goals, subjects, objects, fundamental provisions, principles, functions, methods, instruments, components, as well as the support system and the place of innovation projects management in the general management system of the business entity.

Conclusions. Management of innovation projects of agricultural enterprises requires the construction of a complex and multidimensional system based on the use of the latest achievements in the field of project management and taking into account the peculiarities of business processes in the agricultural sector. This system should include a wide set of coordinated elements, functions and principles aimed at the effective implementation of the innovation project and the achievement of the strategic goals of the agricultural enterprise. It is extremely important to perform *post-ante* control of the project in order to provide the management with information that will improve the innovation process of the enterprise. Therefore, with the help of project management, owners of agricultural enterprises can increase the efficiency of investments in innovative modernization. In practice, this will give agricultural enterprises a significant economic effect manifested in: reducing the risk that the project may turn out to be ineffective; shortening of investment payback periods and thereby increasing opportunities for further investments in innovative development; and increasing opportunities to select the most promising innovative projects for an agricultural enterprise.

Keywords: project management, conceptual approach, innovation project, agricultural enterprise, management technologies.

Постановка проблеми. Незважаючи на безпрецедентні виклики воєнного стану і пов'язані з ними ризики та нестабільність, використання проектного підходу зберігає свої позиції як один з ключових засобів забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств України. Аграр-

на бізнес-спільнота традиційно високо оцінює можливості і потенціал проектного менеджменту як найефективнішої управлінської технології, яка дає змогу застосовувати інноваційні рішення у сільськогосподарському виробництві з метою максимізації результатів від використання

наєвних ресурсів. Також відбувається перехід до нового етапу управління інноваційними проектами у цій галузі, завдяки чому застосування проектного підходу в аграрних підприємствах все більше розширюється. Це зумовлюється необхідністю збереження чільних позицій українських виробників на глобальних ринках продовольства, а також потребою у залученні іноземних інвестицій та розв'язанні проблем інноваційних технологій у виробництві сільськогосподарської продукції. Особливо актуальним залишається обґрунтування концептуальних основ управління інноваційними проектами на підприємствах аграрної сфери.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі використання проектного підходу до управління розвитком підприємств присвячено ґрунтовні наукові праці низки вітчизняних вчених–економістів, серед них: Л.Ю. Кучер [1], О.А. Осадча [2], Є.Ю. Сахно [3], В.С. Петренко [4], В.М. Степований [5], Л.В. Тешева, Н.І. Моїсєєва й В.А. Грищенко [6], О.О. Охріменко [7] та інші. Зокрема, О.А. Осадча розглядає питання інвестиційного забезпечення реалізації інноваційних проектів в аграрному секторі економіки. Поряд з цим В.С. Петренко аналізує управління відповідними проектами в умовах залучення іноземних інвестицій. Л.В. Тешева розкриває особливості формування інструментів та засобів для управління інноваційними проектами в аграрній сфері на галузевому рівні. В.М. Степований досліджує передумови для інноваційного проекту щодо комплексного вирощування і переробки ріпаку на біопаливо в сучасних аграрних підприємствах та холдингах на теренах Львівської області.

Віддаючи належне наявним доробкам з цього питання, необхідно зазначити, що проблемам розробки концептуальних підходів до управління інноваційними проектами аграрних підприємств України в умовах воєнного стану і повоєнної відбудови економіки на засадах євроінтеграції та зеленого переходу досі присвячено недостатню увагу, що й зумовлює актуальність подальших досліджень у цій сфері.

Мета статті – узагальнити й обґрунтувати концептуальний підхід до управління інноваційними проектами аграрних підприємств в умовах сучасних викликів розвитку національної економіки України.

Виклад основного матеріалу. Управління інноваційними проектами аграрних підприємств,

за своєю сутністю, є складним багатоаспектним явищем, який доцільно розглядати з позицій операційного, процесного та функціонального підходів. З позицій операційного підходу управління інноваційними проектами підприємств аграрного сектора є передусім інтегрованим і координуючим видом управлінської діяльності, що спрямований на вирішення завдань з досягнення запланованого результату реалізації проекту та підпорядкування цього результату загальній меті розвитку підприємства й забезпеченню інтересів всіх зацікавлених сторін.

В контексті процесного підходу управління інноваційними проектами аграрних підприємств є складним, багатоаспектним, динамічним й обмеженим у часі процесом, який поєднує управлінські дії, спрямовані на досягнення стратегічних й оперативних цілей проекту через здійснення конкретних заходів щодо оптимізації співвідношення між вкладеними інвестиціями (здійсненими витратами) і одержаними результатами.

З точки зору функціонального підходу управління інноваційними проектами розглядається як система, яка забезпечує прогнозування, планування, мотивацію, організацію, аналіз і контроль проектної діяльності аграрного підприємства. Виходячи з цього, реалізація ключових функцій управління, які тісно пов'язані між собою, надає змогу чітко відстежувати, аналізувати і контролювати процес втілення інноваційного проекту.

З огляду на викладене вище можна сформулювати концептуальні основи управління інноваційними проектами аграрних підприємств, що визначають цілі, суб'єкти, об'єкти, фундаментальні положення, принципи, функції, методи, інструментарій, складники, а також систему забезпечення і місце управління інноваційними проектами в загальній системі управління підприємством. Надалі розглянемо наведені елементи проектного управління більш детально.

Ключовою ціллю управління інноваційним проектом аграрного підприємства є досягнення визначеного в проекті результату, що в кінцевому підсумку дозволить за інших рівних умов забезпечити зростання рентабельності та прибутковості аграрного підприємства в довгостроковому періоді.

Суб'єктами управління інноваційним проектом є менеджер проекту, керівники й фахівці економічної служби аграрного підприємства та його структурних підрозділів і, за потреби, незалеж-

ІННОВАЦІЙНО–ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

ні експерти, які будь–яким чином впливають або можуть впливати на процес формування результату інноваційного проекту відповідно до встановлених цілей. Об'єктами управління інноваційним проектом аграрного підприємства є процеси (ініціювання, планування, виконання, моніторингу й контролю, завершення), економічні ресурси, які використовують протягом життєвого циклу проекту, і власне результати інноваційного проекту.

Фундаментальні положення управління інноваційним проектом аграрного підприємства включають у себе спрямованість управлінських рішень на інвестиційно–інноваційний розвиток виробничого процесу в аграрній сфері, урахування дії ключових економічних законів і стадії бізнес–циклу у сільськогосподарському секторі, зміщення пріоритетів у напрямі стратегічного управління.

Серед принципів управління інноваційним проектом аграрного підприємства слід виокремити наступні: системність і комплексність; науковість; законність; адаптивність і варіативність; оперативність; принцип участі; принцип зворотного зв'язку; стратегічна спрямованість (рішення приймають з урахуванням стратегічних інтересів підприємства в цілому, стратегічне управління здійснюється не за фактом, а на основі прогнозу); стимулювання персоналу і забезпечення у нього зацікавленості в ефективному та результативному управлінні; постійний моніторинг поточного стану та контроль над основними показниками реалізації проекту; перманентне вдосконалення й оновлення методів економічного управління [8, с. 369].

Функції управління інноваційним проектом аграрного підприємства включають прогнозування, планування, мотивацію, організацію, аналізування і контроль проектної діяльності. Порядок розміщення вищезазначених функцій не завжди визначає порядок їхнього здійснення, оскільки на практиці вони часто тісно переплітаються між собою й корегуються залежно від конкретної ситуації.

Методи управління інноваційним проектом аграрного підприємства поділяються на дві основні групи:

- економічні методи управління (до їх переліку можна віднести: на мікрорівні – моніторинг, економічний аналіз; прогнозування, планування; контроль; на макрорівні – оподаткування, кредитування, страхування, цінове регулювання, економічні стимули й санкції);

- спеціальні методи проектного аналізу (CVP–аналіз; метод EVA; SWOT–аналіз; PEST–аналіз; LCC–аналіз; експертні методи тощо) [9, с. 58].

- Інструменти управління інноваційним проектом підприємства аграрної сфери, як правило, включають такі: бізнес–план інноваційного проекту, аутсорсинг, бенчмаркінг, бюджетування, нормування, контролінг, реінжиніринг, оптимізація, моделювання та ін. Поряд з цим, можливе використання й інших інструментів, зокрема засобів проектного менеджменту.

Складники управління інноваційним проектом аграрного підприємства включають управління вартістю, змістом, часовими параметрами, якістю, людськими ресурсами й ризиками проекту. Що стосується фаз, які визначають завершеність циклу діяльності з управління проектом, їх поділяють на фазу проектування, технологічну фазу (або фазу реалізації) і фазу рефлексії.

Щодо етапів, то з позиції процесного підходу механізм управління інноваційними проектами аграрних підприємств складається з таких етапів, як: формування цілей, визначення ситуації, виявлення проблеми, вибір й ухвалення рішення, організація виконання рішення, розпорядження щодо реалізації рішення, моніторинг результатів виконання рішення, контроль за реалізацією рішення. З позиції структурного підходу вирізняють наступні стадії механізму управління інноваційними проектами аграрних підприємств: прийняття управлінського рішення, реалізація цього рішення, контроль за реалізацією прийнятого рішення [10, с. 9–11].

Насамкінець система забезпечення управління інноваційним проектом аграрного підприємства включає кадрове, фінансове, інституційне, організаційне, методичне, інформаційне та програмне забезпечення, яке використовують у процесі здійснення окремих складників управління.

Висновки

Управління інноваційними проектами аграрних підприємств потребує побудови складної і багатовимірної системи, заснованої на використанні найновіших досягнень у сфері проектного менеджменту та з урахуванням особливостей ведення господарської діяльності у сільськогосподарському секторі. Ця система має включати широкий набір взаємоузгоджених елементів, функцій та принципів, спрямованих на ефективну реаліза-

цію інноваційного проекту і досягнення стратегічних цілей аграрного підприємства. Надзвичайно важливим є контроль проекту постфактум для надання керівництву інформації, що дозволить покращити інноваційний процес підприємства. Тому за допомогою проектного менеджменту власники аграрних підприємств можуть підвищувати ефективність інвестицій в інноваційну модернізацію. На практиці це дасть аграрним підприємствам значний економічний ефект, що проявляється у: зменшенні ризику того, що проект може виявитися неефективним; скороченні строків окупності інвестицій і збільшення таким чином можливостей до подальших капіталовкладень в інноваційний розвиток; збільшенні можливостей відібрати найбільш перспективні для аграрного підприємства інноваційні проекти.

Список використаних джерел:

1. Кучер Л.Ю. Концептуальний підхід до економічного управління інноваційними проектами аграрних підприємств. Вісник економічної науки України. 2016. № 2. С. 103–106.
2. Осадча О.А. Управління реальними інвестиціями інноваційних проектів в аграрній сфері виробництва. Формування ринкових відносин в Україні. 2016. № 5. С. 27–30.
3. Сахно Є.Ю. Системні аспекти управління інноваційно–інвестиційними проектами стратегічного розвитку підприємства: монографія. Чернівці: ЧДІЕУ, 2008. 260 с.
4. Петренко В.С. Перспективні інноваційні програми, проекти та моделі розвитку аграрних підприємств з іноземними інвестиціями. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2018. № 1. С. 44–51.
5. Степований В.М. Сировинна і матеріально–технічна база для інноваційних проектів із комплексного вирощування і переробки ріпаку на біопаливо в аграрних підприємствах. Вісник Львівського національного аграрного університету. Агроінженерні дослідження. 2013. № 17. С. 43–49.
6. Тешева Л.В., Моїсєєва Н.І., Грищенко В.А. Формування інструментарію реалізації проектів інноваційного розвитку аграрного сектору. Український журнал прикладної економіки. 2021. Т. 6, № 1. С. 35–43.
7. Охріменко О.О. Управління інноваційними проектами в умовах міжнародної інтеграції: монографія. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. 260 с.
8. Андреева Т.Е., Петровська Т.Е., Титар Т.С. Проектний менеджмент як засіб досягнення мети підприємства. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2011. № 34. С. 364–370.
9. Рудь Н. Систематизація методичних підходів щодо оцінювання ефективності інноваційних проектів. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2018. № 1. С. 55–62.
10. Стаценко В.І., Федоряцька Н.І. Особливості керування ризиками на ранніх етапах розвитку інноваційних проектів для підвищення енергетичної ефективності технічних пристроїв перетворення енергії відновлюваних джерел. Відновлювана енергетика. 2019. № 3. С. 6–13.

References:

1. Kucher L.Yu. (2016) Kontseptualnyi pidkhid do ekonomichnoho upravlinnia innovatsiynomu proektamy ahrarykh pidpriemstv [Conceptual approach to economic management of innovative projects of agricultural enterprises]. Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy, 2, 103–106.
2. Osadcha O.A. (2016) Upravlinnia realnyimi investytsiynymi innovatsiynikh proektiv v ahraryi sferi vyrobnytstva [Management of real investments of innovative projects in the agrarian sphere of production]. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini, 5, 27–30.
3. Sakhno Ye.Yu. (2008) Systemni aspekty upravlinnia innovatsiino–investytsiynomu proektamy stratehichnoho rozvytku pidpriemstva [Systemic aspects of innovation and investment project management of enterprise's strategic development]. Chernihiv: ChDIEU.
4. Petrenko V.S. (2018) Perspektyvni innovatsiini prohramy, proekty ta modeli rozvytku ahrarykh pidpriemstv z inozemnyimi investytsiynymi [Promising innovative programs, projects and development models of agricultural enterprises with foreign investments]. Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu, 1, 44–51.
5. Stepovanyi V.M. (2013) Syrovynna i materialno–tekhnichna baza dlia innovatsiinykh proektiv iz kompleksnoho vyroshchuvannia i pererobky ripaku na biopalyvo v ahrarykh pidpriemstvakh [Raw material and technical base for innovative projects on integrated cultivation and processing of rapeseed for biofuel in agricultural enterprises]. Visnyk Lvivskoho natsionalnoho ahraryoho universytetu. Ahroinzhenerni doslidzhennia, 17, 43–49.
6. Tiesheva L.V., Moisieieva N.I., Hryshchenko V.A. (2021) Formuvannia instrumentarii realizatsii proektiv innovatsiynoho rozvytku ahraryoho sektoru [Formation of tools for the implementation of projects of innovative development in the agrarian sector]. Ukrainyskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky, 6(1), 35–43.

ІННОВАЦІЙНО–ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

7. Okhrimenko O.O. (2018) Upravlinnia innovatsiinymy proektamy v umovakh mizhnarodnoi intehratsii [Management of innovative projects in the conditions of international integration: monograph]. Kyiv: KPI named after Igor Sikorsky.

8. Andrieieva T.Ye., Petrovska T.E., Tytar T.S. (2011) Proektnyi menedzhment yak zasib dosiahnennia mety pidpriemstva [Project management as a means of achieving the enterprise's goal]. Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti, 34, 364–370.

9. Rud N. (2018) Systematyzatsiia metodychnykh pidkhodiv shchodo otsiniuvannia efektyvnosti innovatsiinych proektiv [Systematization of methodical approaches for evaluating the effectiveness of innovative projects]. Ekonomichnyi chasopys Skhidno–ievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky, 1, 55–62.

10. Statsenko V.I., Fedoriatska N.I. (2019) Osoblyvosti keruvannia ryzykamy na rannikh etapakh rozvytku innovatsiinych proektiv dlia pidvyshchennia enerhetychnoi efektyvnosti tekhnichnykh prystroiv peretvorennia enerhii vidnovliuvanykh dzherel [Features of risk management at the early stages of the development of innovative projects to increase the energy efficiency of technical devices for the conversion of energy from renewable sources]. Vidnovliuvana enerhetyka, 3, 6–13.

Дані про авторів

Левасва Людмила Юріївна,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Кучеренко Олег Миколайович,

здобувач третього (освітньо–наукового) рівня вищої освіти, спеціальність 051 Економіка, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Кліменко Олександр Миколайович,

здобувач третього (освітньо–наукового) рівня вищої освіти, спеціальність 051 Економіка, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Data about the authors

Liudmyla Levaieva,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Economics, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Ukraine

Oleh Kucherenko,

Postgraduate Student, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Ukraine

Oleksandr Klimenko,

Postgraduate Student, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Ukraine

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 658.14/.17:657.42]:005.52

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13213996>

ОСТРОВСЬКА О. А., ЮРКЕВИЧ О. М.,
ЗІНЧЕНКО А. О., ПАВЛЕНКО А. А.

Методичні аспекти аналізу складу, структури та ефективності використання необоротних активів підприємств торгівлі

Актуальність теми дослідження. Питання дослідження стану та достатності необоротних активів, особливо матеріальної їх частини, актуалізується в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну, адже відчутна кількість основних засобів може зазнати (і зазнає) значного пошкодження й руйнування у результаті бомбардувань навіть у віддалених від ведення активних військових дій регіонах.

Предметом дослідження є методичні основи фінансового аналізу необоротних активів в сфері торгівлі.

Метою дослідження є обґрунтування і апробація доцільного до використання інструментарію аналізу складу, структури та ефективності використання необоротних активів підприємств торгівлі з огляду на специфіку ведення бізнесу в період активізації воєнних дій.

Методи дослідження. Застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів. Під час дослідження були використані такі методи: спостереження, опису, аналізу, синтезу, порівняння й узагальнення даних.

Результати дослідження. У статті розглянуто методичні аспекти аналізу складу, структури та ефективності використання необоротних активів підприємства торгівлі. Апробовано запропоновані методи аналізу на матеріалах ТОВ «АТБ – Маркет». Проведено факторний аналіз впливу чинників фондодідачі та рентабельності реалізації на результативний показник фондорентабельності основних засобів, а також застосовано модель ефективності використання нематеріальних активів. Проведено аналіз статистичних даних по галузі в частині оцінювання стану, достатності, та ефективності використання необоротних активів підприємствами у сфері торгівлі, а також здійснено порівняльний аналіз даних об'єкту дослідження ТОВ «АТБ–Маркет». Окреслено специфічні показники ефективності використання підприємствами торгових площ, які представляють важливу складову основних засобів торговельних підприємств. Запропоновано алгоритм проведення аналізу складу, структури та ефективності використання необоротних активів підприємств торгівлі в сучасних умовах військового стану.

Галузь дослідження. Емпіричні корпоративні фінанси, фінанси підприємств, фінансовий аналіз, бюджетування.

Висновки. Встановлено, що факторний аналіз ефективності використання основних засобів доцільно здійснювати в контексті впливу чинників фондоддачі та рентабельності реалізації на результуючий показник фондорентабельності; а ефективності використання нематеріальних активів із застосуванням моделі додаткового прибутку на вкладений в нематеріальні активи капітал, а також моделі, яку у випадку відсутності інформації щодо прибутку, отриманого від використання інтелектуального продукту, пропонується до використання зовнішнім фінансовим аналітикам. Зазначено, що окрему цінність в комплексному дослідженні необоротних активів підприємств торгівлі мають специфічні показники, що характеризують ефективність використання торгових площ та складських приміщень. В результаті галузевого аналізу необоротних активів встановлено, що структурна частка збільшилася в інвестиційній нерухомості та незавершених капітальних інвестиціях, що свідчить про переорієнтування підприємств галузі на отримання орендних платежів, на протигагу виробництва товарів та надання послуг. Також відстежується негативна тенденція до збільшення коефіцієнту зносу й зменшення коефіцієнту придатності, що може відбитися на якості ведення бізнесу.

Ключові слова: фінансовий аналіз, фінанси підприємств, факторний аналіз, необоротні активи, основні засоби, нематеріальні активи, ефективність використання, ліквідність компанії, торгівля.

OSTROVSKA O. A., YURKEVYCH O. M.,
ZINCHENKO A. O., PAVLENKO A. A.

Methodological aspects of analyzing the composition, structure and efficiency of use of non-current assets of trade enterprises

Relevance of the research topic. *The issue of studying the condition and sufficiency of non-current assets, especially their tangible part, is relevant in the context of Russia's full-scale invasion of Ukraine, since a significant number of fixed assets can (and do) suffer significant damage and destruction as a result of bombing, even in regions remote from active hostilities.*

The subject of the study *methodological framework for the financial analysis of non-current assets in the trade sector.*

The purpose of the study *is to substantiate and test the appropriate tools for analyzing the composition, structure and efficiency of the use of non-current assets of trade enterprises, taking into account the specifics of doing business during the period of intensified hostilities.*

Research methods. *A set of general scientific and special methods was used: observation, description, analysis, synthesis, comparison and generalization of data.*

Results of the study. *The article considers methodological aspects of analyzing the composition, structure and efficiency of use of non-current assets of a trade enterprise. The proposed methods of analysis are tested on the materials of ATB-Market LLC, in particular, a factor analysis of the influence of the factors of capital productivity and profitability of sales on the effective indicator of the return on fixed assets is carried out, and a model of efficiency of use of intangible assets is applied. An analysis of statistical data on the industry in terms of assessing the status, sufficiency, and efficiency of the use of non-current assets by enterprises in the field of trade is carried out, as well as a comparative analysis of the data of the object of study ATB-Market LLC. Specific indicators of efficiency of the use of retail space by enterprises, which represent an important component of fixed assets of trade enterprises, have been outlined. An algorithm for analyzing the composition, structure and efficiency of use of non-current assets of trade enterprises in the current conditions of martial law is proposed.*

Field of research. *Empirical corporate finance, enterprise finance, financial analysis, budgeting.*

Conclusions. *It is established that a factor analysis of the efficiency of use of fixed assets should be carried out in the context of the influence of the factors of capital productivity and profitability of sales on the resulting indicator of profitability; and the efficiency of use of intangible assets using the*

model of Additional Return on Intangible Assets Invested, as well as the model, which, in the absence of information on the profit received from the use of an intellectual product, is proposed for use by external financial analysts. It is noted that specific indicators characterizing the efficiency of use of retail space and warehouses are of particular value in a comprehensive study of non-current assets of trade enterprises. As a result of the sectoral analysis of non-current assets, it is found that the structural share has increased in investment property and capital investments in progress, which indicates a reorientation of enterprises in the industry to receive rental payments, as opposed to the production of goods and services. There is also a negative trend toward an increase in the depreciation rate and a decrease in the serviceability rate, which may affect the quality of business.

Keywords: financial analysis, corporate finance, factor analysis, non-current assets, fixed assets, intangible assets, efficiency of use, company liquidity, trade.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Оцінка необоротних активів, зокрема, аналіз їх складу, структури та ефективності використання відіграє важливу роль у сучасному управлінні корпоративними фінансами й у розробці стратегії фінансування компанії, зокрема, підприємств торгівлі. Необоротні активи є важливими ресурсами для будь-якого бізнесу, оскільки включають капітальні вкладення, які є довгостроковими інвестиціями суб'єкта підприємництва, ефективно управління якими визначає довгострокові вигоди підприємства, зокрема, його прибутковість і конкурентоспроможність. Для підприємств торгівлі також є важливими торговельні площі та площі зберігання товарів, що є необхідною умовою для ефективного ланцюга поставок та збуту наявного асортименту.

Аналіз необоротних активів допомагає визначити, наскільки ефективно використовуються ці ресурси, чи є надлишкові або незадіяні в господарській діяльності довгострокові активи, склад яких можна оптимізувати або (у разі виявлення надлишкових) реалізувати й отримати від реалізації таких активів кошти належним чином розподілити. Такий аналіз є важливою передумовою для прийняття обґрунтованих стратегічних рішень щодо купівлі, продажу, модернізації чи ліквідації/списання необоротних активів. Наявність неефективно використовуваних основних засобів спричиняє додаткове витрачання коштів на їх обслуговування й підтримку. Нестача нематеріальних активів може свідчити про відсутність спрямованості менеджменту на впровадження інновацій та бажання отримувати додатковий прибуток на вкладений в нематеріальні активи капітал. Вище перелічені фактори впливають на прибутковість/збитковість, що, в свою чергу, відображається на рівні конкурентоспроможності

та подальшому ефективному розвитку підприємства.

Питання дослідження стану та достатності необоротних активів, особливо матеріальної їх частини, актуалізується в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну, адже відчутна кількість основних засобів може зазнати (і зазнає) значного пошкодження й руйнування у результаті бомбардувань навіть у віддалених від ведення активних військових дій регіонах.

Згідно дослідження збитків інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення (станом на березень 2023 року), загальні прямі збитки активів підприємств, лише за один рік від 24.02.2022, оцінюються у \$11,3 млрд. Загалом від початку війни пошкоджено або зруйновано щонайменше 426 великих і середніх підприємств, десятки тисяч суб'єктів малого бізнесу [1]. Сума прямих збитків в сфері роздрібно́ї торгівлі упродовж 2022–2023 років внаслідок війни на території України становить \$2,42 млрд. [2]. При цьому не про всі компанії є інформація, особливо якщо йдеться про тимчасово окуповані території, тому, ймовірно, справжня цифра втрат є значно більшою. Отже, дослідження методичних підходів до аналізу складу, структури та ефективності використання необоротних активів, зокрема, підприємств торгівлі, актуалізується в сучасних умовах військової агресії РФ проти України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Ефективне використання оптимальної кількості необоротних активів – суттєве завдання для фінансових аналітиків і менеджменту підприємств, адже сприяє підвищенню продуктивності й прибутковості бізнесу. Керівники й власники мають знати, які проекти та інвестиції в необоротні активи є найбільш вигідними з точки зору отримання прибутку й зростання вартості компанії.

Проблематика розуміння, оптимального складу, стану та ефективного використання матеріальних й нематеріальних ресурсів строком використання понад один рік, є розкритою у багатьох наукових працях, серед яких слід згадати напрацювання таких науковців, як: Н. Д. Бабяк, Л. Д. Буряк, О. С. Гавриловський, Н. О. Гура, С. М. Кафка, О. Костюнік, О. В. Левкович, О. А. Островська, Ю. В. Стащенко, С. В. Ушеренко, В. В. Чепка, та багато ін. Оцінюючи проведений вченими аналіз, можемо зробити висновки, що, з одного боку, визначенню економічної сутності й класифікації необоротних активів присвячено достатньо наукових публікацій, з іншого, відчуваються брак сучасних вітчизняних досліджень оцінювання стану й достатності необоротних активів на підприємствах, зокрема у сфері торгівлі, в умовах ведення агресивної війни РФ проти України.

Формування цілей статті (постановка завдання). Окреслити ефективний та доступний більшості фінансових аналітиків (також зовнішнім) інструментарій аналізу складу, структури та ефективності використання необоротних активів, за допомогою застосування якого можливо проаналізувати їх стан та структуру, з оцінкою їх впливу на фінансову стійкість і прибутковість підприємства. Апробація даного інструментарію на матеріалах підприємств торгівлі має продемонструвати ефективність його застосування при вирішенні завдання покращення управління найменш ліквідними активами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» необоротні активи – це всі активи, що не є оборотними. Даний нормативно-правовий документ також визнає, що оборотними активами є гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи використання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу [3]. Таким чином, об'єктом нашого дослідження є активи, які використовуються підприємствами багаторазово й у термін, який перевищує нормальний операційний цикл чи період понад рік, а саме: необоротні матеріальні активи (основні засоби, незавершені капітальні інвестиції, довгострокові біологічні активи, інші необоротні матеріальні активи); нематеріальні активи (права: копіювання майном, природними ресурсами, на

комерційні позначення, на об'єкти промислової власності, авторські та суміжні з ними); фінансові необоротні активи (відстрочені податкові активи, довгострокові фінансові інвестиції, довгострокова дебіторська заборгованість).

Необоротним активам приділяється особлива увага, з огляду на їх вразливість в умовах воєнного стану, оскільки на багатьох підприємствах спостерігається негативна динаміка показників стану основних засобів в наслідок їх руйнування й пошкодження, що, в свою чергу, вимагає модифікації традиційних методик фінансово-економічного аналізу та діагностики фінансового стану [4].

Обрання авторами статті об'єктом дослідження саме торговельного підприємства обумовлено наступними обставинами. Згідно проведених досліджень на основі [2], сума прямих збитків підприємств роздрібною торгівлі від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення сягнула більше \$2,19 млрд. За даними Асоціації ритейлерів України та Української Ради Торгових Центрів, вплив російсько-української війни на діяльність торговельних підприємств є такий:

- сума прямих збитків у сфері роздрібною торгівлі протягом 2022–2023 років становить \$2,42 млрд;

- знищено або паралізовано роботу магазинів: Епіцентр понад 200 од., АТБ понад 200 од., Сільпо понад 90 од., сотні інших окуповано, пошкоджено, зруйновано;

- за 2022 рік мережі: «Сільпо» втратила 5,6 млрд грн., «АТБ» – 5,5 млрд грн., NOVUS – на 3 млрд грн., METRO – 1,5 млрд грн. Збитки мережі супермаркетів Varus склали 40 млн грн проти прибутку в розмірі 200 млн грн. у 2021-му, а виторг «Ашану» скоротився на 27% (або 3,8 млрд грн.) [5].

Натомість, попри війну, з початку 2023 року намітилася тенденція розвитку своїх мереж роздрібними операторами: якщо у 2022 році через окупацію та руйнування кількість роздрібних торговельних точок знизилась на 18%, то у 2023 році відбулось зростання на 12%. На такий же рівень приросту торговельних точок ритейлери розраховують й протягом 2024 року [6].

Підприємства «АТБ-МАРКЕТ», «Сільпо-ФУД», «Фора», «Метро» є ключовими учасниками роздрібною торгівлі в неспеціалізованих магазинах продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами в Україні. Для підтри-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

мання безперебійної діяльності та забезпечення конкурентоспроможності таких компаній потрібні значні інвестиції в необоротні активи. Торгівельні та складські приміщення є однією з основних складових цих підприємств. Зручність обслуговування споживачів і стабільність поставок товарів забезпечують саме необоротні активи. Компанії даного типу інвестують у технології для автоматизації та оптимізації своїх процесів. Належна експлуатація та утримання таких активів, а також постійний контроль за їх використанням є частиною управління підприємствами, які спеціалізуються на роздрібній торгівлі. Зазначимо, що у менших за розміром підприємств торгівлі частка необоротних активів порівняно з оборотними може бути значно меншою, або взагалі відсутньою, через невикористання власних окремих торговельних приміщень та не впровадження сучасних технологічних рішень.

Компанія «АТБ» має структуру необоротних активів торговельного підприємства, де особлива

увага зосереджується на нематеріальних активах, зокрема на торгових марках і брендах («Своя Лінія», «Розумний Вибір»). «Своя лінія» позиціонується як альтернатива відомим брендам і пропонує споживачам широкий асортимент продуктів за привабливими цінами: бренд створює додаткову вартість для компанії через залучення клієнтів, які співвідносять якість і економію. Торгова марка «Розумний вибір» створена для задоволення широкого спектру потреб покупців: товари мають найнижчу ціну на полиці й представлені широким асортиментом продуктів харчування і непродовольчих товарів. Дана торгова марка дає можливість заощаджувати кошти, при цьому купувати якісну продукцію, яка відповідає державним нормам [7].

Бренди «Своя Лінія» і «Розумний Вибір» є важливими нематеріальними активами компанії, відображені у балансі вагомою часткою (0,23% у 2023 році) і впливають на її фінансові показники та конкурентоспроможність на ринку.

Таблиця 1. Горизонтальний аналіз необоротних активів ТОВ «АТБ – МАРКЕТ» за 2020–2023 рр., тис. грн.

Статті активу балансу	2020	2021	2022	2023	2023/2020 р.	
	тис. грн.	тис. грн.	тис. грн.	тис. грн.	тис. грн.	%
I. Необоротні активи						
Нематеріальні активи	81573,00	86689,00	101948,00	57676,00	-23897,00	-29,30
первісна вартість	392195,00	357915,00	313033,00	285827,00	-106368,00	-27,12
Накопичена амортизація	310622,00	271226,00	211085,00	228151,00	-82471,00	-26,55
Незавершені капітальні інвестиції	2307660,00	1782972,00	1755082,00	1780720,00	-526940,00	-22,83
Основні засоби	18601181,00	23895667,00	20763561,00	22384988,00	3783807,00	20,34
первісна вартість	29875858,00	39237613,00	40243974,00	45638804,00	15762946,00	52,76
знос	11274677,00	15341946,00	19480413,00	23253816,00	11979139,00	106,25
Інвестиційна нерухомість	0,00	586227,00	203790,00	195327,00	195327,00	-
Інші фінансові інвестиції	60,00	60,00	60,00	60,00	0,00	0,00
Довгострокова дебіторська заборгованість	0,00	3705,00	3247,00	2485,00	2485,00	-
Відстрочені податкові активи	72971,00	90903,00	273884,00	234035,00	161064,00	220,72
Усього за I розділом	21063445,00	26446223,00	23101572,00	24655291,00	3591846,00	17,05
Усього за II розділом	14588706,00	15949226,00	17979142,00	22832801,00	8244095,00	56,51
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття						
Баланс	0,00	0,00	0,00	19550,00	19550,00	-
Баланс	35652151,00	42395449,00	41080714,00	47507642,00	11855491,00	33,25

Джерело: розраховано авторами на основі [8–10].

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Отже, дослідження інструментарію фінансової діагностики, а особливо, – аналізу складу, структури та ефективності використання необоротних активів підприємств торгівлі, актуалізується в сучасних умовах військового стану.

Для розуміння складу та структури необоротних активів на підприємстві класично використовуються інструментарій горизонтального та вертикального аналізу. Ці методи фінансового аналізу дають можливість зрозуміти, в яких саме ресурсах зосереджено найбільше капітальних інвестицій, а також виявити тенденції зміни кожного із показників довгострокових активів. Результати проведення горизонтального та вертикального аналізу можуть бути використані при прийнятті рішень щодо подальшого розподілу/перерозподілу/вкладення коштів у цю частину активів.

Застосуємо інструментарій горизонтального та вертикального аналізу для ТОВ «АТБ – Маркет» (Табл. 1, Табл. 2).

Проаналізувавши результати горизонтального аналізу необоротних активів ТОВ «АТБ – МАРКЕТ» за 2020–2023 рр. (Табл. 1), можна зробити висновок, що залишкова вартість нематеріальних активів зменшилась на 29,30% у 2023 році порівняно з 2020 роком, це говорить про зношення або старіння існуючих нематеріальних активів. Для того, щоб привести цей показник у відповідність, варто провести оцінку стану цих активів та визначити, чи потребують вони оновлення. Незавершені капітальні інвестиції також зменшилися (–22,83%). Вартість основних засобів зросла на 20,34%, переважно завдяки введенню в експлуатацію нових активів, що відобразилося на збільшенні їх первісної вартості (+52,76%). Інвести-

ційна нерухомість з'явилась у 2021 році, але у 2022–2023 роках зменшувалась. Фінансові інвестиції залишилися на низькому рівні, а відстрочені податкові активи значно зросли у 2022 році, на 220,72%, що може свідчити про певні переваги у податковому плануванні.

Проаналізувавши результати розрахунків, викладені у Табл. 2, можна зробити висновок, що за період з 2020 по 2023 рік спостерігається помітне зменшення відсоткової частки нематеріальних активів з 0,39% до 0,23%, що спричинено зменшенням інвестицій у їх розробку та придбання. Наслідком є втрата можливих переваг на ринку.

Зменшення частки незавершених капітальних інвестицій з 10,96% в 2020 році до 7,22% в 2023 році, є позитивним фактором. Це означає, що підприємство успішно реалізує свої інвестиційні проекти. Частка основних засобів зберігалась на рівні 88,31–90,79%, що свідчить про операційну модель діяльності бізнесу. Маємо тенденцію до незначного зменшення частки довгострокової дебіторської заборгованості у вартості активів 2023 року у порівнянні з 2021 роком. Частка відстрочених податкових активів зросла у 2022 році, але потім продемонструвала зменшення на 0,60% у 2023 році. Інвестиційна нерухомість з'явилась у балансі «АТБ–Маркет» у 2021 році і в подальшому зменшилась до 0,79% у 2023 році, що спричиняє зменшення інвестиційної діяльності підприємства. Загалом, можна зазначити, що підприємство має деякі зміни у структурі своїх необоротних активів з 2020 року по 2023 рік, зокрема: збільшення частки інвестиційної нерухомості у 2022 з подальшим її зменшенням у 2023 році, зростання вартості основних засобів, зменшення нематеріальних

Таблиця 2. Вертикальний аналіз необоротних активів ТОВ «АТБ – МАРКЕТ» за 2020–2023 рр., %

Статті активу балансу	2020,	2021	2022	2023	Зміна за структурою 2020 до 2023рр
I. Необоротні активи	%	%	%	%	у в.п.%
Нематеріальні активи	0,39	0,33	0,44	0,23	–0,15
Незавершені капітальні інвестиції	10,96	6,74	7,60	7,22	–3,73
Основні засоби	88,31	90,36	89,88	90,79	2,48
Інвестиційна нерухомість	0,00	2,22	0,88	0,79	0,79
Інші фінансові інвестиції	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Довгострокова дебіторська заборгованість	0,00	0,01	0,01	0,01	0,01
Відстрочені податкові активи	0,35	0,34	1,19	0,95	0,60
Усього за розділом I	100,00	100,00	100,00	100,00	–

Джерело: розраховано авторами на основі [8–10].

активів і відстрочених податкових активів у 2023 році, а також зменшення частки незавершених капітальних інвестицій у порівнянні з 2020 роком, що був початковим при здійсненні аналізу.

Необоротні активи включають у себе основні засоби – нерухоме майно, обладнання, транспортні засоби та інші матеріальні цінності, які використовуються для забезпечення виробничої та операційної діяльності. Варто дослідити стан та рух цієї частини необоротних активів, що є ключовою складовою аналізу фінансового стану підприємства. Одним із показників стану основних засобів є коефіцієнт зносу, який є важливим, і, на думку авторів дослідження, найбільш інформативним показником стану цієї частини необоротних активів та визначення темпів їх амортизації протягом певного періоду часу. Наступний коефіцієнт, який окремими авторами та методиками пропонується до обчислення, є коефіцієнт придатності. Цей показник допомагає визначити частину необоротних активів, що залишилася до списання, величину неамортизованої частини об'єкта аналізу. При цьому слід зазначити, що, на думку авторів дослідження, немає сенсу аналізувати коефіцієнт придатності за наявності вивчення динаміки показника зносу, оскільки він відображає зрозумілі грамотному фінансовому аналітику прямиї тенденції показників.

Важливим також є обчислення показників: фондодідачі, який вимірює ефективність використання основних засобів підприємства та його здатність забезпечувати дохід від цих активів, та коефіцієнту, що вимірює ефективність використання капіталу в необоротних активах підприємства для генерації прибутку, – фондорентабельність.

Результати обрахунку коефіцієнтів зносу, фондодідачі та рентабельності основних засобів ТОВ «АТБ–МАРКЕТ» за 2020–2023 рр. наведені у Табл. 3.

Проаналізувавши результати обчислень, викладені у Табл. 3, можна сказати, що загальна тенденція коефіцієнту зносу є зростаючою протягом всього аналізованого періоду. Високий коефіцієнт зносу в 2023 році свідчить про те, що досліджувані активи підприємства швидко втрачають вартість через вплив інтенсивного фізичного зносу. Дана негативна тенденція може мати вагомий наслідок, а саме зниження ефективності операційної діяльності, тож потребує якнайшвидшого оновлення основних засобів.

Важливо при проведенні аналізу складу, структури та ефективності використання необоротних активів здійснювати, серед іншого, також факторний аналіз ефективності використання основних засобів. Найбільш поширеними серед фінансових аналітиків є прийоми фінансового аналізу: абсо-

Таблиця 3. Показники стану та ефективності використання основних засобів ТОВ «АТБ – МАРКЕТ» за 2020–2023 рр.

	Показники стану та руху основних засобів	2020	2021	2022	2023
1	Коефіцієнт зносу	0,38	0,39	0,48	0,51
2	Коефіцієнт фондодідачі (ФВ)	5,52	4,30	3,73	4,22
3	Коефіцієнт фондорентабельності (Rоз)	1,39	1,11	0,95	1,11

Джерело: розраховано авторами на основі [8–10].

Таблиця 4. Вихідні дані для здійснення факторного аналізу ефективності використання основних засобів ТОВ «АТБ – МАРКЕТ», тис. грн.

Показник	2022	2023	Відхилення	
			абсолютне	відносне, %
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн. (ОВЗс)	39740793,50	42941389,00	3200595,50	8,05
Чистий дохід, тис. грн. (ЧД)	148332869,00	181089665,00	32756796,00	22,08
Прибуток від реалізації, тис. грн. (П)	37611845,00	47849818,00	10237973,00	27,22
Фондодідача, ФВ = ЧД/ОВЗс	3,73	4,22	0,48	12,98
Рентабельність реалізованої продукції, Rрп = П/ЧД	0,25	0,26	0,01	4,21
Фондорентабельність, Роз=П/ОВЗс	0,95	1,11	0,17	17,74

Джерело: розраховано авторами на основі [8–10].

лютних різниць, відносних різниць, ланцюгових підстановок. Факторний аналіз, здійснений за використання будь-якого з перелічених прийомів, дозволяє визначити вплив окремих факторів на зміну результативного показника. Дослідимо вплив окремих чинників, зокрема, фондодіддачі та рентабельності реалізації, на ефективність використання основних засобів ТОВ «АТБ – МАРКЕТ», вимірюваний за допомогою показника фондорентабельності (вихідні дані – Табл.4)

Використання інструментарію факторного аналізу (прийом абсолютних різниць) дає такі результати впливу окремих факторів (фондодіддачі та рентабельності реалізації) на зміну результативного показника – фондорентабельності (Rоз) (Табл.5):

$$R_{\text{оз}} = \frac{\Pi}{\text{ОВЗ}_c} = \frac{\text{ЧД}}{\text{ОВЗ}_c} * \frac{\Pi}{\text{ЧД}} \quad (1)$$

Де $\Pi/\text{ОВЗ}_c$ – Фондорентабельність, Роз;

$\text{ЧД}/\text{ОВЗ}_c$ – Фондодіддача ФВ;

$\Pi/\text{ЧД}$ – Рентабельність реалізованої продукції, Rрп

Отже, за результатами здійснення факторного аналізу можна зробити висновки, що фондорентабельність підприємства в 2023 році порівняно з 2022 роком збільшилася на 17,74%. Це означає, що на кожну гривню, вкладену в основні засоби, підприємство отримало у 2023 році на 17,74% більше прибутку від реалізації, ніж у попередньому. Варто продовжувати оптимізацію використання основних засобів, можливо, шляхом впровадження нових технологій або процесів чи перерозподілу наявного обладнання. Збільшення фондорентабельності викликано значним збільшенням фондодіддачі (+0,12), також відбулась зміна за рахунок рентабельності реалізації (+0,05). У 2023 році прибуток від реалізації підприємства зріс на 27,22%, однак це збільшення було більш суттєвим, ніж зростання середньорічної вартості основних засобів, що зумовило позитивне збільшення показника фондодіддачі. Збільшення прибутку від реалізації товарів може бути наслідком підвищення цін на продукцію, по-

кращення якості або розширення ринків збуту. У 2023 році середньорічна вартість основних засобів підприємства зросла на 8,05%, що означає, що підприємство вкладало більше коштів у свої основні засоби. Випереджаючий темп росту валового прибутку над виручкою від реалізації спричинив позитивне значення рентабельності реалізованої продукції. Для подальшого покращення цього показника варто переглянути цінову політику компанії чи собівартість реалізованих товарів.

Щодо практики аналізу складу, структури та ефективності використання нематеріальної частини необоротних активів, слід зазначити, що більшість фінансових аналітиків нехтують застосуванням інструментарію факторного аналізу до цієї частини активів. Важливим для оцінки ефективності використання нематеріальних активів за рівнем додаткового прибутку на гривню вкладеного в нематеріальні активи капіталу є така факторна модель (далі – Модель ДПК):

$$\text{ДПК} = \frac{\Pi}{\text{НА}} = \frac{\Pi}{\text{Ам}} * \frac{\text{Ам}}{\text{НА}} \quad (2)$$

Де, ДПК – додатковий прибуток на капітал;

Π – прибуток від використання нематеріальних активів;

НА – середньорічна первісна вартість нематеріальних активів;

Ам – сума річної амортизації по нематеріальним активам;

$\Pi/\text{Ам}$ – рентабельність нематеріальних активів;

$\text{Ам}/\text{НА}$ – коефіцієнт оборотності нематеріальних активів.

Модель ДПК має свої переваги та недоліки. Перевагами моделі ДПК авторами статті визначено її зрозумілість, наочність, і (головне) достатню точність.

Проте Модель ДПК має той недолік, що може бути використана виключно фінансовими аналітиками, які володіють інформацією щодо прибутку, згенерованого від використання конкретних нематеріальних активів, отже, – лише суб'єктами внутрішнього фінансового аналізу.

Таблиця 5. Факторний аналіз ефективності використання основних засобів ТОВ «АТБ – МАРКЕТ»

Зміна показника	Розрахунок впливу
Зміна фондорентабельності за рахунок зміни фондодіддачі, $\Delta R_{\text{озФВ}}$	$\Delta R_{\text{озФВ}} = (\text{ФВ}_1 - \text{ФВ}_0) * R_{\text{рп0}} = 0,48 * 0,25 = 0,12$
Зміна фондорентабельності за рахунок зміни рентабельності реалізованої продукції $\Delta R_{\text{озR}}$	$\Delta R_{\text{озR}} = \text{ФВ}_1 * (R_{\text{рп1}} - R_{\text{рп0}}) = 4,22 * 0,01 = 0,05$
Зміна фондорентабельності, $\Delta R_{\text{оз}}$	$\Delta R_{\text{оз}} = \Delta R_{\text{озФВ}} + \Delta R_{\text{озR}} = 0,12 + 0,05 = 0,17$

Натомість зовнішнім фінансовим аналітиками пропонується до використання наступна факторна модель оцінки ефективності використання нематеріальних активів у випадку відсутності інфляції щодо прибутку, отриманого від використання інтелектуального продукту:

$$ReHA = \frac{\Pi}{HA} = \frac{\Pi}{ЧД} * \frac{ЧД}{HA} \quad (3)$$

Де Π/HA – рентабельність нематеріальних активів, $ReHA$;

Π – прибуток від реалізації;

HA – середньорічна первісна вартість нематеріальних активів;

$ЧД$ – чистий дохід;

$\Pi/ЧД$ – рентабельність продажу, BHA ;

$ЧД/HA$ – віддача нематеріальних активів, $Rп$.

Модель є більш формалізованою з точки зору її точності, проте доступною для використання всіма (також зовнішніми) фінансовими аналітиками, оскільки містить в собі вихідні дані щодо нематеріальних активів, які відображено у формах фінансової звітності – Ф.1 «Баланс» і Ф.2 «Звіт про фінансові результати».

Застосуємо Модель Рентабельності нематеріальних активів з метою визначення чинників, які

призвели до важливого для ТОВ «АТБ–Маркет» збільшення даного показника (Табл. 6, Табл.7).

Використання інструментарію факторного аналізу (прийом відносних різниць) дає такі результати впливу окремих факторів (рентабельності продажів та віддачі нематеріальних активів) на зміну рентабельності нематеріальних активів.

Отже, провівши розрахунки факторного аналізу рентабельності нематеріальних активів ТОВ «АТБ – МАРКЕТ» можемо зазначити, що на збільшення результативного показника мали вплив зміна рентабельності продажу (+4,72) та значний – віддача нематеріальних активів (+42,97). Компанія може продовжувати інвестувати в розвиток та покращення нематеріальних активів, проводити аудит їх використання та впроваджувати ефективніші методи управління активами. Зміна першого фактору свідчить про зростання суми прибутку, одержаного з кожної гривні реалізованого товару, отже, для збільшення цього показника потрібно забезпечити більш випереджаюче зростання валового прибутку над чистим доходом. Збільшення другого фактору підтверджує покращення використання наявних нематеріальних активів, дану тенденцію

Таблиця 6. Вихідні дані для здійснення факторного аналізу ефективності використання нематеріальних активів ТОВ «АТБ – МАРКЕТ», тис. грн.

Показник	2022	2023	Відхилення	
			абсолютне	відносне, %
Середньорічна первісна вартість нематеріальних активів (HA)	335474,00	299430,00	-36044,00	-10,74
Чистий дохід (ЧД)	148332869,00	181089665,00	32756796,00	22,08
Прибуток від реалізації (П)	37611845,00	47849818,00	10237973,00	27,22
Рентабельність продажу, $Rп = \Pi/ЧД$	0,25	0,26	0,01	4,21
Віддача нематеріальних активів, $BHA = ЧД/HA$	442,16	604,78	162,62	36,78
Рентабельність нематеріальних активів, $ReHA = \Pi/HA$	112,12	159,80	47,69	42,53

Джерело: розраховано авторами на основі [8–10].

Таблиця 7. Факторний аналіз ефективності використання нематеріальних активів ТОВ «АТБ – МАРКЕТ»

	Розрахунок впливу
Зміна рентабельності нематеріальних активів за рахунок зміни рентабельності продажу, $\Delta ReHA_{Rп}$	$\Delta ReHA_{Rп} = \Delta ReHA_0 * \frac{\Delta Rп}{100} = (112,12 * 4,21) / 100 = 4,72$
Зміна рентабельності нематеріальних активів за рахунок зміни віддачі нематеріальних активів, $\Delta ReHA_{BHA}$	$\Delta ReHA_{BHA} = (\Delta ReHA_0 + \Delta ReHA_{Rп}) * \Delta BHA / 100 = (112,12 + 4,72) * 36,78 / 100 = 42,97$
Зміна рентабельності нематеріальних активів, $\Delta ReHA$	$\Delta ReHA = \Delta ReHA_{Rп} + \Delta ReHA_{BHA} = 4,72 + 42,97 = 47,69$

Джерело: розраховано авторами на основі [8–10].

Таблиця 8. Аналіз ліквідності балансу ТОВ «АТБ» станом на 31.12.2023 року, тис. грн.

Актив	на 31.12.2023	Пасив	На 31.12.2023	Платіжний надлишок / нестача
A1	13515622,00	П1	31423833,00	-17908211,00
A2	9200456,00	П2	2865394,00	6335062,00
A3	136273,00	П3	8672417,00	-8536144,00
A4	24655291,00	П4	4545998,00	20109293,00
Баланс	47507642,00	Баланс	47507642,00	-

Джерело: розраховано авторами на основі [8–10].

потрібно зберегти, але за допомогою підвищення ролі даних активів зі збільшенням виручки, яка випереджає темпи їх росту.

Важливу роль для оцінки ліквідності активів у цілому, складовою якої є необоротні активи, відіграє аналіз ліквідності балансу. Необоротні активи систематизуються в групу активів А4 і порівнюються з групою постійних пасивів П4 (Табл. 8).

З проведеного аналізу можна зробити висновок, що отримані нерівності

$$A1 < P1, A2 > P2, A3 < P3, A4 > P4$$

свідчать про те, що ліквідність балансу підприємства ТОВ «АТБ–Маркет» має загальну кризову тенденцію, коли з чотирьох умов ліквідності

$$A1 \geq P1, A2 \geq P2, A3 \geq P3, A4 \leq P4$$

виконується лише одна ($A2 > P2$), і не виконується нерівність, яка безпосередньо є об'єктом нашого дослідження, а саме $A4 \leq P4$, економічна інтерпретація якої полягає в тому, що джерелом фінансування необоротних активів мають бути постійні пасиви, чого на ТОВ «АТБ–Маркет» не відбувається. Тому варто переглянути фінансування активної частини балансу в А1, А3 та особливо А4, оскільки для фінансування активів зі строком корисного використання понад рік мають бути використані ресурси власного капіталу, що вимагається умовами ліквідності балансу.

З метою розробки загальних висновків щодо стану та ефективності використання необоротних активів авторами проведено аналіз статистичних даних по галузі (Табл. 9), а також порівняльний аналіз даних об'єкту дослідження ТОВ «АТБ–Маркет» із галузевими.

Як видно з Табл. 9, для підприємств роздрібною торгівлі в неспеціалізованих магазинах переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами є збільшення частки необоротних активів у валюті балансу в 2020–2022 рр., з 44,02% до 44,39%. Така динаміка може бути зумовлена розширенням мережі та набуттям нових приміщень та нових технологічних рішень у сфері управління. Натомість в ТОВ «АТБ–МАР-

КЕТ» спостерігається зниження частки цих активів з 2021 по 2023 рік. Також по підприємствах галузі в цілому спостерігається зростання величини всіх складових першої групи балансу, окрім довгострокових біологічних активів (-630,4 тис. грн.). Структурна частка збільшилася в інвестиційній нерухомості та незавершених капітальних інвестиціях, що свідчить про переорієнтування підприємств галузі на отримання орендних платежів, на противагу виробництва товарів та надання послуг. Що стосується ТОВ «АТБ–МАРКЕТ», то компанія зорієнтована на ведення операційної діяльності, оскільки за результатами проведеного аналізу бачимо чітку тенденцію до збільшення виробничих засобів до 2023 року. Щодо стану основних засобів та нематеріальних активів підприємств, що здійснюють свою діяльність у сфері торгівлі, то за аналізовані роки бачимо чітку негативну тенденцію до збільшення коефіцієнту зносу й зменшення коефіцієнту придатності, що може відбитися на якості ведення бізнесу. ТОВ «АТБ–МАРКЕТ» також має негативну тенденцію показників зносу та придатності: найбільші показники зносу були у 2023 році, основних засобів – 0,51, нематеріальних активів – 0,80.

Специфічними та важливими для дослідження показниками, що характеризують ефективність використання підприємствами торгівлі наявних площ вважаємо такі:

- торгових площ: частка торгової площі в загальній площі приміщень торгового підприємства; коефіцієнт використання торгової площі; товарообіг в розрахунку на 1 кв.м торгової площі; щільність роздрібною торгівельною мережі; рівень спеціалізації роздрібною торгівельною мережі; середня торгівельна площа магазину; співвідношення торгової і неторгової площі магазину; ставлення торгової площі до загальної площі магазину; раціональність розміщення обладнання;

- складських приміщень: максимальний товарний запас; необхідна площа зберігання; норма площі зберігання; рівень відповідності складсько-

Таблиця 9. Співвідношення між різними видами необоротних активів по галузі – за роздрібною торгівлею в неспеціалізованих магазинах переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами

Показник	2020	2021	2022
Активи в цілому за роздрібною торгівлею в неспеціалізованих магазинах переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами, тис. грн.	150825046,10	165927966,90	174170566,10
Необоротні активи в цілому за роздрібною торгівлею в неспеціалізованих магазинах переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами, тис. грн.	66393251,30	73594834,50	77313885,00
Залишкова вартість основних засобів та нематеріальних активів, тис. грн.	59006695,10	64907996,80	67564275,90
Знос, тис. грн.	36834345,40	46274585,30	61781162,90
Залишкова вартість інвестиційної нерухомості, тис. грн.	127096,00	731154,00	996148,00
Залишкова довгострокових біологічних активів вартість, тис. грн.	409,50	62,00	53,00
Незавершені капітальні інвестиції, тис. грн.	4086715,50	2754382,10	4116955,70
Довгострокові фінансові інвестиції, тис. грн.	726846,20	2010098,70	1751248,10
Інші необоротні активи, тис. грн.	2445489,00	3191140,90	2885204,30
Частка необоротних активів у структурі активів, %	44,02	44,35	44,39
Частка основних засобів та нематеріальних активів у структурі необоротних активів, %	88,87	88,20	87,39
Коефіцієнт зносу	38,43	41,62	47,76
Коефіцієнт придатності	61,57	58,38	52,24
Рентабельність основних засобів, %	0,15	14,94	-11,97
Частка інвестиційної нерухомості у структурі необоротних активів, %	0,19	0,99	1,29
Частка довгострокових біологічних активів вартість у структурі необоротних активів, %	0,00	0,00	0,00
Частка незавершених капітальних інвестицій у структурі необоротних активів, %	6,16	3,74	5,32
Частка довгострокових фінансових інвестицій у структурі необоротних активів, %	1,09	2,73	2,27
Частка інших необоротних активів у структурі необоротних активів, %	3,68	4,34	3,73

Джерело: розраховано авторами на основі [11].

го приміщення; коефіцієнт корисної площі складу; коефіцієнт використання корисного об'єму складу; рівень механізації складських робіт [12, с.37–38].

Алгоритм, за яким автори пропонують проводити аналіз складу, структури та ефективності використання необоротних активів підприємств торгівлі в сучасних умовах військового стану, є такий:

1) аналіз даних – дослідження фінансових звітів компанії за останні фінансові роки, зокрема, Звіту про прибутки та збитки та Балансу, приділяючи особливу увагу першому розділу активної його частині;

2) визначення методів і підходів до аналізу необоротних активів, які відповідають специфіці торговельної діяльності підприємства;

3) оцінка впливу війни на інші аналогічні підприємства та визначення збитку;

4) розробка методик аналізу, включаючи визначення показників ефективності використання необоротних активів, їх порівняння з аналогічними показниками галузі та розробка рекомендацій щодо їх покращення;

5) застосування розробленої методики до даних компанії, включаючи аналіз складу, структури та ефективності використання необоротних активів;

6) розробка висновків і рекомендацій щодо оптимізації використання необоротних активів підприємства торгівлі на основі результатів аналізу.

Висновки

Дослідження методичного інструментарію, який застосовується для аналізу складу, структури та ефективності використання необоротних активів підприємств, дало змогу авторам зробити такі висновки:

1. Необоротні активи, представлені матеріальними, нематеріальними та фінансовими засобами, що використовуються суб'єктами господарювання багаторазово у термін, більший за операційний цикл або дванадцять місяців з дати балансу, займають вагомую частку в валюті балансу підприємств роздрібною торгівлі. Ця обставина зумовлює необхідність визначення найбільш ефективного та доступного більшості фінансових аналітиків інструментарію фінансового аналізу, застосування якого уможливить визначення, їх стану, структури та результативності використання.

2. Для розуміння складу та структури необоротних активів на підприємстві доцільно використовувати горизонтальний та вертикальний аналіз. Ці методи фінансового аналізу дають можливість зрозуміти, в яких саме ресурсах зосереджено яку частину капітальних інвестицій, а також виявити тенденції зміни кожної складової довгострокових активів. Результати проведення вертикально-горизонтального аналізу можуть бути використані при прийнятті рішень щодо подальшого розподілу/перерозподілу/вкладення коштів у цю частину активів.

3. Важливим у складі інструментарію коефіцієнтного аналізу авторами визначено обчислення й дослідження в динаміці показників зносу, фондоддачі й фондорентабельності. Саме за допомогою цих коефіцієнтів вимірюється стан (коефіцієнт зносу) та ефективність використання основних засобів підприємства (фондоддача) та його здатність генерувати прибуток (фондорентабельність).

4. При проведенні аналізу ефективності використання необоротних активів необхідно здійснювати, серед іншого, факторний аналіз:

ефективності використання основних засобів – при дослідженні впливу чинників фондоддачі та рентабельності реалізації на результуючий показник фондорентабельності;

ефективності використання нематеріальних активів – моделі Додаткового прибутку на вкладений в нематеріальні активи капітал (перевагами якої авторами визначено її точність і зрозумілість, а не-

доліком – неможливість її використання зовнішніми фінансовими аналітиками), а також моделі, яку у випадку відсутності інформації щодо прибутку, отриманого від використання інтелектуального продукту, пропонується до використання зовнішнім фінансовим аналітикам (яка є менш точною).

5. Важливу роль для оцінки ліквідності активів у цілому, складовою якої є необоротні активи, відіграє аналіз ліквідності балансу, а також дослідження специфічних показників, що характеризують ефективність використання підприємствами торгівлі торгових площ та складських приміщень.

6. Застосування розробленого авторами алгоритму та запропонованого інструментарію на матеріалах ТОВ «АТБ-МАРКЕТ» підтвердило його актуальність та ефективність при визначенні стану й якості управління необоротними активами компанії.

Список використаних джерел:

1. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. Kyiv School of Economics, Офіс Президента України, Міністерство економіки України, Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерство інфраструктури України, Міністерство розвитку громад та територій України. Березень 2023 р. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf

2. Про оцінку збитків у сфері роздрібною торгівлі внаслідок війни. Міністерство фінансів України. URL: <http://sur.li/tokpx>

3. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1. Загальні вимоги до фінансової звітності. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>

4. Островська О. А., Юркевич О. М., Жмуд А. П., Колякіна О. М. Фінансова діагностика компаній в умовах військової агресії: проблеми та шляхи вирішення. Формування ринкових відносин в Україні. 2024. № 1. URL: <http://dndiime.org.ua/page/pdf-journal-1>.

5. Данило Павличенко. Ритейл і війна. Хто кого. 25.07.2023 р. URL: <https://blog.liga.net/user/dpavlichenko/article/50933>

6. Аніта Прасад. Американський фінансово – економічний журнал Forbes. Роздрібний товарообіг в Україні. 02.04.2024 URL: <https://forbes.ua/news/rozdribniy-tovaroobig-v-ukraini-torik-zris-na-154-02042024-20274>

7. Офіційний сайт «АТБ–МАРКЕТ». Товари власних брендів. URL: <https://www.atbmarket.com/our-line>

8. Фінансова звітність за 2022 рік. Товариство з обмеженою відповідальністю «АТБ–МАРКЕТ». URL: https://clarity-project.info/edr/30487219/finances?current_year=2022

9. Фінансова звітність за 2021 рік. Товариство з обмеженою відповідальністю «АТБ–МАРКЕТ». URL: https://clarity-project.info/edr/30487219/finances?current_year=2021

10. Фінансова звітність за 2020 рік. Товариство з обмеженою відповідальністю «АТБ–МАРКЕТ». URL: https://clarity-project.info/edr/30487219/finances?current_year=2020

11. Державна служба статистики України. Співвідношення між різними видами необоротних активів по галузі. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

12. Калюжна О.О. Особливості аналізу ефективності використання основних засобів торгового підприємства. Науковий журнал «ΛΟΓΟΣ Мистецтво наукової думки». 2019. № 3. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2617-7064/issue/view/14/15>

13. О. В. Левкович, К. С. Безлюдна. Оцінка стану і використання необоротних активів підприємства. Ефективна економіка. 2021. №6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2021/86.pdf

References:

1. Report on direct infrastructure losses from destruction as a result of Russia's military aggression against Ukraine one year after the start of the full-scale invasion. (2023), Kyiv School of Economics, Ofis Prezidenta Ukrainy, Ministerstvo ekonomiky Ukrainy, Ministerstvo z pytan reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy, Ministerstvo infrastruktury Ukrainy, Ministerstvo rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy, available at: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf.

2. On the assessment of losses in the retail sector as a result of the war. Ministerstvo finansiv Ukrainy, available at: <http://sur.li/tokpx>

3. On Approval of the National Regulation (Standard) on Accounting 1. General requirements for financial reporting. Verkhovna Rada of Ukraine. available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>

4. Ostrovska O. A., Yurkevych O. M., Zhmud A. P., Koliakina O. M. (2024), «Financial diagnostics of companies in the conditions of military aggression: problems and solutions». Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini. Vol. 1. available at: <http://dndiime.org.ua/page/pdf-journal-1>.

5. Danylo Pavlychenko. Retail and War. Who is who. (2023), available at: <https://blog.liga.net/user/dpavlychenko/article/50933>.

6. Anita Prasad. American financial and economic magazine Forbes. Retail trade turnover in Ukraine. (2024), available at: <https://forbes.ua/news/roz-dribnyi-tovaroobig-v-ukraini-torik-zris-na-154-02042024-20274>

7. Official website of ATB–MARKET. Goods of own brands, available at: <https://www.atbmarket.com/our-line>.

8. Financial statements for 2022. ATB–MARKET Limited Liability Company, available at: https://clarity-project.info/edr/30487219/finances?current_year=2022

9. Financial statements for 2021. ATB–MARKET Limited Liability Company, available at: https://clarity-project.info/edr/30487219/finances?current_year=2021

10. Financial statements for 2020. ATB–MARKET Limited Liability Company, available at: https://clarity-project.info/edr/30487219/finances?current_year=2020

11. State Statistics Service of Ukraine. The ratio between different types of non-current assets by industry. available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

12. Kaliuzhna O.O. (2019) «Features of the analysis of the efficiency of the use of fixed assets of a commercial enterprise», Naukovyi zhurnal «ΛΟΓΟΣ Mystetstvo naukovoi dumky», Vol. 3, available at: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2617-7064/issue/view/14/15>.

13. O. V. Levkovich, K. S. Bezliudna. (2021), Assessment of the state and use of non-current assets of the enterprise. Efektyvna ekonomika, Vol.6, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2021/86.pdf.

Дані про авторів

Островська О. А.,

к. е. н., доцент, доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,

м. Київ, Україна

e-mail: ostrovska.kneu@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3583-8829

Юркевич О. М.,

к. е. н., доцент, доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,

м. Київ, Україна

e-mail: oksana_yurkevich@kneu.edu.ua

ORCID: 0000-0002-8172-0186

Зінченко А. О.,

здобувач вищої освіти ОПП «Корпоративні фінанси» Київський національний економічний університет Ки-

ївський національний економічний університет імені
Вадима Гетьмана

ORCID:0009-0005-9813-6938

Павленко А. А.,

здобувач вищої освіти ОПП «Корпоративні фінанси»
Київський національний економічний університет іме-
ні Вадима Гетьмана

ORCID:0009-0008-6048-0620

Data about the authors

Olha Ostrovska,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor, Kyiv
National Economic University named after Vadim Het-
man, Kiev, Ukraine

e-mail: ostrovska.kneu@gmail.com

Oksana Yurkevych,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor, Kyiv
National Economic University named after Vadim Het-
man, Kiev, Ukraine

e-mail: oksana_yurkevich@kneu.edu.ua

Anna Zinchenko,

Higher education graduate. Specialization in Cor-
porate Finance, Kyiv National University of Economics
named after Vadym Hetman

Anna Pavlenko,

Higher education graduate. Specialization in Corpo-
rate Finance, Finance and Controlling, Kyiv National Uni-
versity of Economics named after Vadym Hetman

УДК 339.9

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13214229>

КУЧЕРЕНКО С. Ю.

АСТАФ'ЄВ А. О.

ЧЕРНЯВСЬКИЙ І. С.

Тенденції і перспективи розвитку посередництва на міжнародному ринку продовольства

Предмет дослідження – процеси розвитку та трансформації посередницьких структур в рам-
ках глобального продовольчого ринку.

Мета дослідження – узагальнити ключові трансформації, які відбуваються у системі посеред-
ництва на міжнародному ринку продовольства.

Методи дослідження. Методологічні принципи, на які спирається дослідження, охоплюють
комплекс загальних та спеціальних методів наукового пізнання, включаючи метод аналізу, синте-
зу, узагальнення, індукції та дедукції тощо.

Результати. Проаналізовано переваги і недоліки використання посередницьких послуг на між-
народному ринку продовольства. Окреслено характерні риси світового ринку продовольства, які
зумовлюють об'єктивну необхідність у використанні послуг посередників для організації ефектив-
ного виробництва і збуту продовольчих товарів. Визначено основні причини і наслідки зрушень у
парадигмі розгляду посередництва на міжнародному продовольчому ринку. Проведено компара-
тивний аналіз торговельної і мережевої моделі посередництва. Розглянуто світові тенденції поши-
рення ланцюгів створення вартості в аграрному секторі, які зумовлюють трансформацію тради-
ційної (торговельної) моделі посередництва у сучасну мережеву.

Висновки. Продовольчому ринку притаманний ряд особливостей, внаслідок яких послуги
різних посередницьких структур є незамінним складником його ефективного функціонуван-
ня, тим більше на міжнародному рівні. По мірі розвитку глобалізаційних процесів і формуван-
ня міжнародних виробничо-збутових мереж та ланцюгів створення вартості відбувається
поступова трансформація парадигми, в рамках якої розглядають та аналізують суть посе-
редництва на продовольчих ринках. Відбувається перехід від суто торговельної до мережевої
моделі посередництва, яка поширюється не тільки на закупівельні та збутові процеси і на-
цілена не тільки на сприяння продажу продовольчої продукції, а охоплює найрізноманітніші
функції у рамках ланцюга створення вартості й має на меті максимізацію ефективності усієї
виробничо-збутової мережі.

Ключові слова: торговельна і мережева моделі посередництва, посередницькі структури, фра-
гментація виробництва, харчові продукти, виробничо-збутова мережа.

Trends and perspectives of the development of intermediary on the international food market

Subject of study is processes of development and transformation of intermediary structures on the global food market.

The purpose of the study is to summarize the key transformations taking place in the intermediary system on the international food market.

Research methods. The methodological principles the paper rely on a combination of set of general and specialized methods of scientific cognition, including methods of analysis, synthesis, synthesis, induction and deduction, and others.

Results. The advantages and disadvantages of using intermediary services in the international food market are analyzed. The features of the world food market, which lead to the objective need to use the services of intermediaries for the organization of effective production and sale of food products, are outlined. The main causes and consequences of paradigm shifts of intermediary consideration in international food market are determined. A comparative analysis of the trade and network model of intermediary was carried out. The global trends in the spread of value chains in the agricultural sector, which lead to the transformation of the traditional (trade) intermediary model into a modern network model, are considered.

Conclusions. The food market has a number of features, as a result of which the services of various intermediary structures are an indispensable component of its effective functioning, especially at the international level. With the development of globalization processes and the formation of international production and distribution networks and value chains, a gradual transformation of the paradigm is taking place, within which the essence of intermediary in food markets is considered and analyzed. There is a transition from a purely commercial to a network model of intermediation, which extends not only to purchasing and sales processes and is not only aimed at facilitating the sale of food products, but also covers a wide variety of functions within the value chain and aims to maximize the efficiency of the entire production and sales network.

Keywords: trade and network models of intermediary, intermediary structures, fragmentation of production, food products, production and sales network.

Постановка проблеми. Розвиток глобального ринку агропродовольчих товарів характеризується виразною ресурсною та виробничою нерозмірністю, дуже високими підприємницькими ризиками, диспропорціями попиту і пропозиції, інфраструктурними та управлінськими проблемами розподілу, відзначається масштабністю і потенціалом зростання, критичною важливістю для кожної країни та людства в цілому, що визначає особливо важливу роль посередницьких послуг у його ефективному функціонуванні. Поряд з цим, поглиблення міжнародного поділу праці й обумовлена цим фрагментація економічної діяльності спричиняє невпинну диверсифікацію різновидів посередництва та трансформацію засад діяльності посередницьких організацій. Зазначене зумовлює актуалізацію наукового дискурсу щодо розвитку посередництва на глобальних ринках продовольства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам розвитку посередницьких структур у міжнародній торгівлі присвячено наукові доробки ряду вітчизняних вчених-економістів, серед них: Т.С. Рубан [1], Т.Б. Кушнір [2], Р.В. Сімонов [3], В.П. Пильнова, Т.В. Капелюшна і О.В. Пісковець [4], А.Р. Дунська [5], В.В. Резнікова [6], Е.О. Ковтун, Н.О. Сафонюк, К.Ю. Гусак [7] та ін. Віддаючи належне наявним напрацюванням з цієї проблематики, слід зазначити, що питанням розвитку системи посередництва саме на ринку продовольчих товарів досі приділено недостатню увагу. Це зумовлює потребу в подальших дослідженнях у вказаній сфері.

Метою статті є визначити й узагальнити ключові трансформації, які відбуваються в системі посередництва на міжнародному ринку продовольства.

Виклад основного матеріалу. У традиційному розумінні посередництво на міжнародних ринках

охоплює доволі широку сферу діяльності від власне торгово-посередницьких операцій до пошуку закордонного партнера, підготовки, оформлення та здійснення угоди, кредитування сторін і надання гарантій оплати товару покупцем, транспортно-експедиторського обслуговування, страхування товарів при перевезенні, проходження митних формальностей, вивчення та аналізу потенційних ринків збуту, проведення рекламних і інших заходів щодо просування товарів на закордонні ринки, післяпродажного обслуговування та багатьох інших додаткових послуг, які підвищують шанси реалізувати продукцію за кордоном.

До основних переваг використання послуг посередників на міжнародному ринку можна віднести:

- швидке одержання вигоди для виробника за рахунок використання досвіду посередника та бізнес-контактів, які останній має на зарубіжних ринках;
- зменшення витрат виробника за рахунок економії додаткових фінансових та кадрових ресурсів при виконанні зовнішньоекономічних операцій;
- освоєння ринків, важко доступних для встановлення прямих контактів [8].

Водночас виокремлюють також деякі недоліки/ризиків, пов'язані з використанням посередницьких структур, зокрема такі як обмеження безпосередніх контактів із зовнішніми ринками або схильність посередників нехтувати угодами, які потребують складної і кропіткої роботи, що заважає охопленню потенційно можливої частки ринку. Однак попри всі потенційні недоліки, світовий ринок продовольства характеризується такими особливостями, які обумовлюють надзвичайно важливу роль посередницьких структур у його ефективному функціонуванні. До таких особливостей належать:

- можливість реалізації кінцевому споживачу продукції з будь-яким ступенем переробки (наприклад, свіжі фрукти можуть бути використані для виробництва соків, а можуть взагалі не перероблятися додатково), в результаті чого ті ж самі товари можуть направлятися одночасно і в гуртовий, і у роздрібний продаж;
- відносно нетривалі терміни придатності, які вимагають швидкого проходження виробничо-збутового процесу, а отже, підвищують потребу у збутових посередниках;
- високі ризики збитків на етапах переробки та збуту внаслідок безповоротного псування продовольства й неможливості його подальшого використання, в результаті чого відповідні посе-

редники закладають вказані ризики у ціну продукту і вартість своїх послуг;

- значна потреба продовольчого сектора у різноманітних промислових товарах (пальне, добрива, засоби захисту рослин тощо), а з іншого боку, широке використання сільськогосподарської продукції у виробництві багатьох непродовольчих товарів, що обумовлює тісні та розгалужені взаємозв'язки між продовольчими і промисловими ланцюжками створення вартості;
- відсутність законодавчого зобов'язання і технологічної необхідності у наявності посередників на продовольчому ринку, через що поява посередників на цьому ринку є результатом свідомого підпорядкування учасників ринку дії об'єктивних економічних законів [9].

Одним із засадничих трендів сучасного розвитку світового ринку продовольства є розширення парадигми посередництва у глобальному економічному просторі, що у свою чергу пов'язано із принциповими трансформаціями останнього у відповідь на процеси поглиблення міжнародного поділу праці (МПП), фрагментації виробництва та поширення виробничо-збутових мереж. Таким чином, відбувається поступовий перехід від традиційної торговельної до мережевої моделі посередництва на міжнародному ринку продовольства. Варто зазначити, що торговельна модель посередництва досі залишається переважаючою у багатьох країнах. Вона розглядає посередників суто як учасників ринку, які сприяють доведенню певного товару від виробника (переробника) до клієнта або споживача, тобто збутових і купівельних посередників. Ця модель дієва доки виробничо-збутовий процес сконцентрований навколо незначного числа фірм, які мають широку спеціалізацію, а замовлення сторонніх послуг є епізодичним і ним можна знехтувати.

Однак у сучасному світі зі зростанням спеціалізації все більше посередників є залученими у процес створення продукту. Технологічно продовольчі товари стають дедалі складнішими в результаті підвищення вимог до строків придатності, постійних намагань покращити смакові та харчові властивості харчових продуктів. Через це їх створюють компанії з різними компетенціями, технологічним оснащенням, на різних територіях. Найчастіше стадія фінальної обробки продукту відбувається найближче до покупця. Це може бути фасування продукту в країні фінального продажу або навіть кастомізація

продукту безпосередньо в точці продажу під конкретного покупця. Роздрібні торгові точки беруть на себе також додаткову виробничу функцію фінальної передпродажної підготовки продукту.

Фактично кожна компанія, що перебуває між виробником сировини та фінальним споживачем стає певною мірою посередником. Посередники, що задіяні у виробничій трансформації продукту називаються виробничими посередниками. Не можна стверджувати, що одні з них є виробниками, а інші – постачальниками, аналізуючи увесь ланцюжок створення вартості. Втім, якщо аналізувати його частину, то для певної виробничої компанії вона сама буде виробником, тоді як компанія, в якій дана компанія закуповує напівфабрикати буде постачальником, а компанія, якій буде відбуватися збут – клієнтом. Отже розмивається поняття виробника, натомість ключовим об'єктом аналізу стає надзвичайно розгалужений, територіально розосереджений глобальний ланцюг створення вартості, який потребує аналізу крізь призму саме мережевої моделі посередництва. Порівняльний аналіз традиційної торговельної та мережевої моделей посередництва на міжнародному ринку продовольства узагальнено у таблиці.

В рамках традиційної моделі посередництва на світовому ринку продовольства учасники мають широку спеціалізацію, на противагу, у мережевій моделі більшість учасників є вузько-спеціалізованими. Фрагментація не є характерною для традиційної моделі та перебуває на низькому рівні в той час, як для мережевої моделі вона є основоположною рисою, бізнес процеси та учасники ринку є високофрагментованими. Моделі також відрізняються характером господар-

ських зв'язків: дискретні притаманні торговельній, а мережеві зв'язки характерні для мережевої моделі. Це пояснюється природою виробничо-збутового процесу в рамках кожної з моделей.

Торговельній моделі притаманні переважно двосторонні договори, а мережевій – багатосторонні (через мережевий характер зв'язків і велику кількість фрагментованих учасників). За торговельної моделі посередництва учасники світового продовольчого ринку працюють на нормативно-договірних засадах діяльності, тобто характер їхньої діяльності окреслений нормами та звичаями, що притаманні для їх роду діяльності (наприклад, коли ми говоримо про дистриб'ютора, ми досить чітко уявляємо його роботу). В той же час, у мережевій моделі під впливом динамічності змін, поглибленні фрагментації та розширенні різних мереж, діяльність будується на засадах договорів з контрагентами та бачення підприємців щодо ринкових можливостей та ніш. Це, в свою чергу, спричиняє як появу учасників, які виконують принципово нову діяльність, так і поширення багатофункціональної роботи та трансформації існуючих форм діяльності. Такі засади діяльності можна назвати креативно-договірними. Традиційна модель посередництва поширена серед аграрних та індустріальних країн, де в основі виробничо-збутового процесу є матеріальне виробництво та фізичний збут. В той же час, у постіндустріальних країнах, де основою створення вартості є послуги, виникає мережева модель посередництва.

Висновки

Продовольчому ринку притаманний ряд особливостей, внаслідок яких послуги різних посе-

Порівняльна характеристика торговельної та мережевої моделей посередництва на міжнародному ринку продовольства

Критерії	Модель посередництва	
	Торговельна	Мережева
Ключова функція посередників	Сприяння продажу товару	Максимізація ефективності виробничо-збутової мережі
Типи посередників	Збутові, закупівельні	Виробничі, збутові, сервісні, закупівельні
Спеціалізація	Широка	Вузька
Фрагментація виробництва	Низка	Висока
Характер господарських зв'язків	Дискретний	Мережевий
Основний тип договорів	Двосторонні	Багатосторонні
Засади діяльності	Нормативно-договірні	Креативно-договірні
Країни найбільшого розповсюдження	Аграрні, індустріальні	Постіндустріальні

Джерело: [10]

редницьких структур є незамінним складником його ефективного функціонування, тим більше на міжнародному рівні. По мірі розвитку глобалізаційних процесів і формування міжнародних виробничо-збутових мереж та ланцюгів створення вартості відбувається поступове трансформація парадигми, в рамках якої розглядають та аналізують суть посередництва на продовольчих ринках. Відбувається перехід від суто торговельної до мережевої моделі посередництва, яка поширюється не тільки на закупівельні та збутові процеси і націлена не тільки на сприяння продажу продовольчої продукції, а охоплює найрізноманітніші функції у рамках ланцюга створення вартості й має на меті максимізацію ефективності усієї виробничо-збутової мережі.

Список використаних джерел:

1. Рубан Т.С. Сучасні трактування посередництва у світовій економіці. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Вип. 17. С. 84–88.
2. Кушнір Т.Б. Цінова ситуація на продовольчому ринку: очима споживача, виробника, торговельного посередника. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2009. Вип. 1(1). С. 534–541.
3. Сімонов Р.В. Значення посередництва в умовах глобалізації світової економіки. Інфраструктура ринку. 2018. Вип. 21. С. 22–25.
4. Пильнова В.П., Капелюшна Т.В., Пісковець О.В. Організація експорту товарів суб'єктами малого та середнього бізнесу. Агросвіт. 2020. № 24. С. 29–36.
5. Дунська А.Р. Торгові посередники в зовнішньоекономічній діяльності: проблеми визначення та класифікації. Економічний вісник: зб. наук. праць Нац. техн. ун-т України «КПІ». 2012. Вип. 9. С. 89–95.
6. Резнікова В.В. Економічна сутність посередництва. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2009. Том 3. С. 228–234.
7. Ковтун Е.О., Сафонюк Н.О., Гусак К.Ю. Проблеми розвитку посередницької ланки в зовнішньоторговельних операціях. Ефективна економіка. 2018. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/44.pdf
8. Дима О.О. Аналіз тенденцій у розвитку посередницьких організацій. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2014. № 4. С. 72–82.
9. Трішкіна Н.І. Сутність торговельного посередництва в системі маркетингу. Вісник ОНУ ім. Мечникова. 2013. № 3(3). С. 116–119.
10. Рубан Т.С. Моделі посередництва на глобальному ринку продовольчих товарів: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 ; Держ. ВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». Київ, 2019. 20 с.

References:

1. Ruban T.S. (2017) Suchasni traktuvannia poserednytstva u svitovii ekonomitsi [Modern interpretations of intermediary in world economy]. Global and National Problems of Economy, 17, 84–88.
2. Kushnir T.B. (2009) Tsinova sytuatsiia na prodovolchomu rynku: ochyma spozhyvacha, vyrobnyka, torhovelnoho poserednyka [The price situation on the food market: through the eyes of the consumer, producer, and reseller]. Economic strategy and prospects for trade and services development, 1(1), 534–541.
3. Simonov R.V. (2018) Znachennia poserednytstva v umovakh hlobalizatsii svitovoi ekonomiky [The importance of mediation in the conditions of globalization of the world economy]. Infrastructure of market, 21, 22–25.
4. Pylnova V.P., Kapeliushna T.V., Piskovets O.V. (2020) Orhanizatsiia eksportu tovariv subiektamy maloho ta serednoho biznesu [Organization of export of goods by small and medium-sized business entities]. Agroworld, 24, 29–36.
5. Dunska A.R. (2012) Torhovi poserednyky v zovnishnoekonomichnii diialnosti: problemy vyznachennia ta klasyfikatsii [Trade intermediaries in foreign economic activity: problems of definition and classification]. Economic Bulletin of Kyiv Polytechnic Institute, 9, 89–95.
6. Rieznikova V.V. (2009) Ekonomichna sutnist poserednytstva [The economic essence of mediation]. Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic sciences, 3, 228–234.
7. Kovtun E.O., Safoniuk N.O., Husak K.Yu. (2018) Problemy rozvytku poserednytskoi lanky v zovnishnоторhovelynykh operatsiiakh [Problems of the development of the intermediary link in foreign trade operations]. Effective Economy, 10. Retrieved from: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/44.pdf
8. Dyma O.O. (2014) Analiz tendentsii u rozvytku poserednytskykh orhanizatsii [Analysis of trends in the development of intermediary organizations]. Foreign Trade: Economics, Finance, Law, 4, 72–82.
9. Trishkina N.I. (2013) Sutnist torhovelnoho poserednytstva v systemi marketynhu [The essence of trade mediation in the marketing system]. Bulletin of Odesa National University, 3(3), 116–119.
10. Ruban T.S. (2019) Intermediation models in the global food market: thesis abstract for... candidate of economy sciences: 08.00.02; Vadym Hetman Kyiv National University of Economics. Kyiv.

Дані про авторів**Кучеренко Світлана Юріївна,**

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна.

Астаф'єв Андрій Олегович,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, спеціальність 051 Економіка, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна.

Чернявський Іван Сергійович,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, спеціальність 051 Економіка, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна.

Data about the authors**Svitlana Kucherenko,**

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Economics, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Ukraine.

Andrii Astafiev,

Postgraduate Student, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Ukraine.

Ivan Cherniavskiy,

Postgraduate Student, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Ukraine.

УДК 338.432:338.434:005.59–021.51

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13214407>

ПІДЛИПНА Р. П.
ПІДЛИПНИЙ Ю. В.
ІНДУС К. П.

Джерела та проблеми фінансування сільськогосподарських підприємств

Предметом дослідження є джерела та проблеми фінансування сільськогосподарських підприємств.

Метою дослідження є визначення специфічних ознак фінансування сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті наведені специфічні ознаки, які мають фінанси у сільському господарстві. Окреслені джерела фінансування підприємств аграрного сектору економіки. Виділені основні проблеми фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств.

Висновки. Для ефективного відтворюваного розвитку в сільськогосподарських підприємствах виникає необхідність у залученні фінансових ресурсів. Для підвищення можливостей отримання сільськогосподарськими підприємствами кредитних ресурсів необхідно: підвищити рентабельність та стабілізувати рух готівки в сільському господарстві (за рахунок впровадження інноваційних ресурсозберігаючих агротехнологій); здійснити диверсифікацію виробництва; покращити фінансову інфраструктуру; створювати стабілізаційні фонди резервів, відкрити філії комерційних банків у сільській місцевості; керівникам агропідприємств підвищити фінансові навички та організувати належний бухгалтерський облік. Отже, для ефективного розвитку агропромислового комплексу потрібно в першу чергу вирішити проблему фінансування сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: підприємства, фінанси, ресурси, кредити, банки, інвестиції, інновації, ефективність, сільське господарство, рентабельність.

PIDLYPNA R. P.
PIDLYPNIY YU. V.
INDUS K. P.

Sources and problems of financing agricultural enterprises

The subject of the study is the sources and problems of financing agricultural enterprises.

The purpose of the study is to determine the specific features of financing agricultural enterprises.

Research methods. The work uses the dialectical method of scientific knowledge, the method of

analysis and synthesis, the comparative method, and the method of summarizing data.

Work results. *The article presents the specific characteristics of finance in agriculture. Sources of financing of enterprises of the agrarian sector of the economy are outlined. The main problems of financing the activities of agricultural enterprises are highlighted.*

Conclusions. *For effective renewable development in agricultural enterprises, there is a need to attract financial resources. To increase the opportunities for agricultural enterprises to obtain credit resources, it is necessary to: increase profitability and stabilize the flow of cash in agriculture (due to the introduction of innovative resource-saving agricultural technologies); diversify production; improve the financial infrastructure; create reserve stabilization funds, open branches of commercial banks in rural areas; for managers of agricultural enterprises to improve their financial skills and organize proper accounting. Therefore, for the effective development of the agro-industrial complex, it is necessary to first of all solve the problem of financing agricultural enterprises.*

Keywords: *enterprises, finance, resources, loans, banks, investments, innovations, efficiency, agriculture, profitability.*

Постановка проблеми. У забезпеченні процесу відтворення та соціально-економічного розвитку сільськогосподарських підприємств домінуючим чинником виступають фінансові ресурси. У результаті ринкових трансформацій значна частина підприємств аграрної галузі втратила власні фінансові ресурси, а умови доступу до зовнішніх фінансових ресурсів суттєво погіршились. Нестача фінансових ресурсів обумовлена втратою підприємствами власних фінансових ресурсів внаслідок збиткової їх роботи та інфляції, високою вартістю залучення позикових коштів, недосконалістю державної фінансової політики. У зв'язку з цим управління фінансовим середовищем в аграрній сфері набуває важливого значення для забезпечення процесу розвитку підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств знаходиться в центрі уваги вчених О. Гудзя, М. Дем'яненка, М. Малика, П. Саблука та інших. Однак, незважаючи на системні наукові розробки, проблема фінансування сільськогосподарського виробництва надалі залишається актуальною і потребує подальшого дослідження.

Мета статті – визначення специфічних ознак фінансування сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. У сільському господарстві фінанси мають специфічні ознаки, які притаманні тільки їм: сезонність виробництва – кошти для ведення діяльності потрібні в значній мірі під час посівної кампанії, а прибуток отримують лише з реалізації товару; порівняно

тривалий оборот капіталу в галузі, що спричинено подовженим циклом виробництва; відсутність застави для забезпечення довгострокових кредитів, основні фонди фізично та морально застаріли; значна частина виробленої продукції залишається на підприємстві для власних потреб, що зменшує величину можливого прибутку.

Сьогодні успішне функціонування підприємств значною мірою залежить від якості управління фінансовими потоками і незалежно від масштабів та напрямів цих потоків (чи то підвищення якості продукції, чи то розроблення її нових видів, нарощування обсягів виробництва, здійснення будь-яких заходів для виходу на нові ринки та ін.) керівництво підприємства має прийняти рішення, за рахунок яких коштів фінансуватиметься той чи інший проект. У більшості випадків власних вільних коштів виявляється недостатньо і тому наявні проблеми у фінансовому забезпеченні змушують сільськогосподарські підприємства шукати джерела фінансових ресурсів.

Джерела фінансування підприємств аграрного сектору економіки можна поділити на такі групи: державне фінансування; власні фінансові ресурси підприємств; кредитні ресурси та інвестиції. Необхідність державного фінансування зумовлена не тільки специфікою галузі сільськогосподарства, але й низкою особливостей, які притаманні вітчизняним підприємствам цієї сфери. Серед них зокрема можна назвати такі: зниження купівельної спроможності населення, що обмежує можливості підняття цін на сільськогосподарську продукцію; відставання України від розвинених країн за рівнем передових технологій тощо; потреба в інвестиціях для підтримки родю-

чості ґрунту; низькі рівні розвитку інфраструктури сільської місцевості.

Обмежені бюджетні кошти в нашій країні доцільно спрямувати на заходи підтримки розвитку підприємництва в сільській місцевості: наукові дослідження, зокрема в галузях елітного насінництва і племінного тваринництва; проведення технологічних ярмарків; здійснення інвестицій, які впливають на зниження затрат, покращення якості робіт і продукції; розвиток інфраструктури сіл і сільськогосподарських ринків; освіта і професійне навчання.

Серед основних проблем фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств можна виділити: зменшення обсягів державної підтримки сільського господарства, що не забезпечує нормальне функціонування аграрного виробництва; недоступність кредитних ресурсів через високі відсоткові ставки та відсутність заставного майна для ведення не лише розширеного, але й простого відтворення; відсутність надійних гарантій повернення інвестицій та кредитів через збитковість підприємств; неврахування сезонності робіт (немає стабільного фінансування у конкретно визначені періоди року), що фактично підсилює диспаритет цін.

Одним з основних джерел фінансування сільськогосподарського виробництва залишаються власні кошти підприємств. До них належать нерозподілений прибуток та амортизаційні відрахування. Але для нормального відтворення

основних засобів рівень амортизаційних відрахувань, який закладається в собівартість продукції, є недостатнім. Одним з аспектів оцінки фінансового стану виступає аналіз структури пасивів суб'єктів господарювання. Зокрема, динаміка складу та структури пасивів відображає наявні джерела фінансування, потенціал до залучення додаткових фінансових ресурсів, а також відображає рівень вартості залучення таких ресурсів. Динаміка складу та структури пасивів підприємств сільського господарства (таблиця 1) свідчить про поступове нарощення валюти балансу сільськогосподарських підприємств. Разом з тим, нестабільне збільшення частки залученого капіталу свідчить про складність достатнього фінансування діяльності. Позикові ресурси призводять до додаткових відсоткових втрат та відчуження майна, що перебуває у заставі при умові виникнення проблемних заборгованостей перед кредиторами.

Для ефективного відтворювального розвитку в сільськогосподарських підприємств виникає необхідність у врегулюванні питання власності на землю (рис. 1, 2) та вдосконаленні законодавства щодо землекористування.

Важливо також створити сприятливі умови для приваблення інвестицій у сільське господарство, забезпечити доступ до кредитів та субсидій для аграрних виробників, розвивати інфраструктуру та підтримувати науково-дослідну роботу в

Таблиця 1. Динаміка складу та структури пасивів підприємств сільського господарства*

Показники	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Усього пасивів, тис. грн.	276651.8	313096.8	390607.0	685844.9	766906.7	911614.1	1040601.5	1178643.7	1316686.0	1454728.2
У % до 2012 р.	100	113.2	141.2	247.9	277.2	329.5	376.1	426.0	475.9	525.8
У тому числі власний капітал, тис. грн.	148147.8	156820	163931.7	275303.8	370158.0	436337.7	283195.8	322053.7	360911.7	399769.7
У % до 2012 р.	100	105.8	110.6	185.8	249.8	294.5	191.2	217.4	243.6	269.8
Частка в структурі пасивів	0.53	0.50	0.42	0.40	0.48	0.48	0.44	0.43	0.42	0.41
Залучений капітал, тис. грн.	124854.2	156212.6	226592.0	410486.2	396694.3	475226.7	564064.5	639984.6	715904.6	791824.7
У % до 2012 р.	100	125.1	181.5	328.8	317.7	380.6	451.8	512.6	573.4	634.2
Частка в структурі пасивів	0.45	0.50	0.58	0.60	0.52	0.52	0.57	0.58	0.60	0.61

* складено авторами

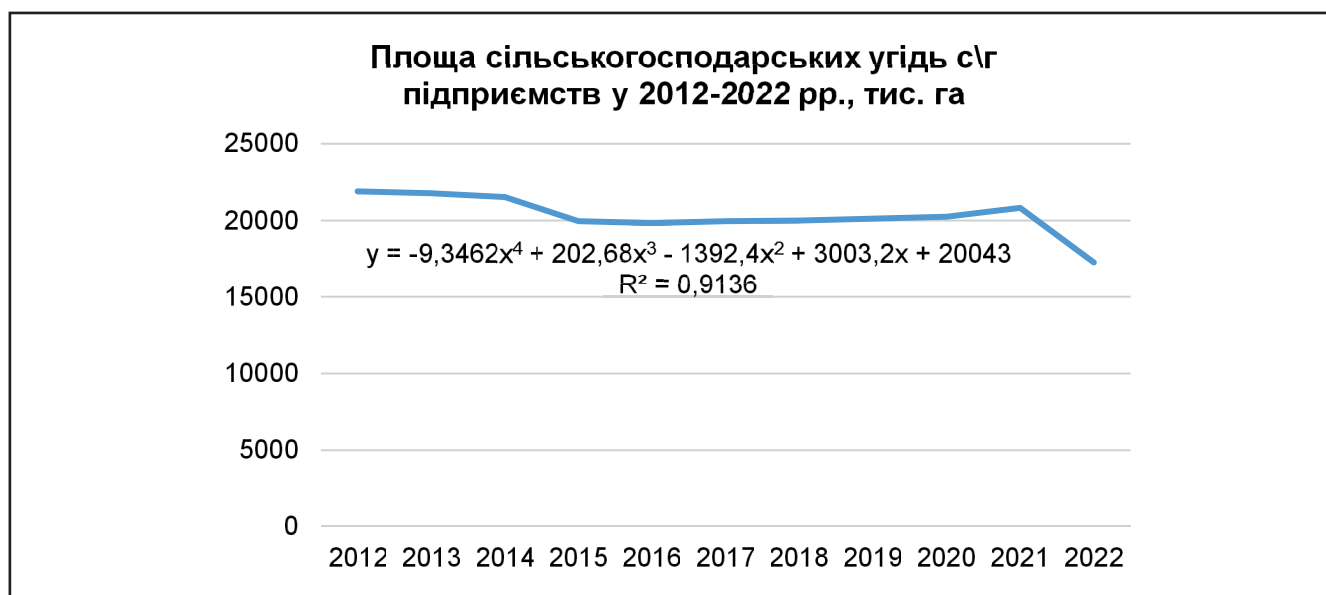

Рисунок 1. Площа сільськогосподарських угідь сільськогосподарських підприємств у 2012–2022 рр., тис. га *

* складено авторами

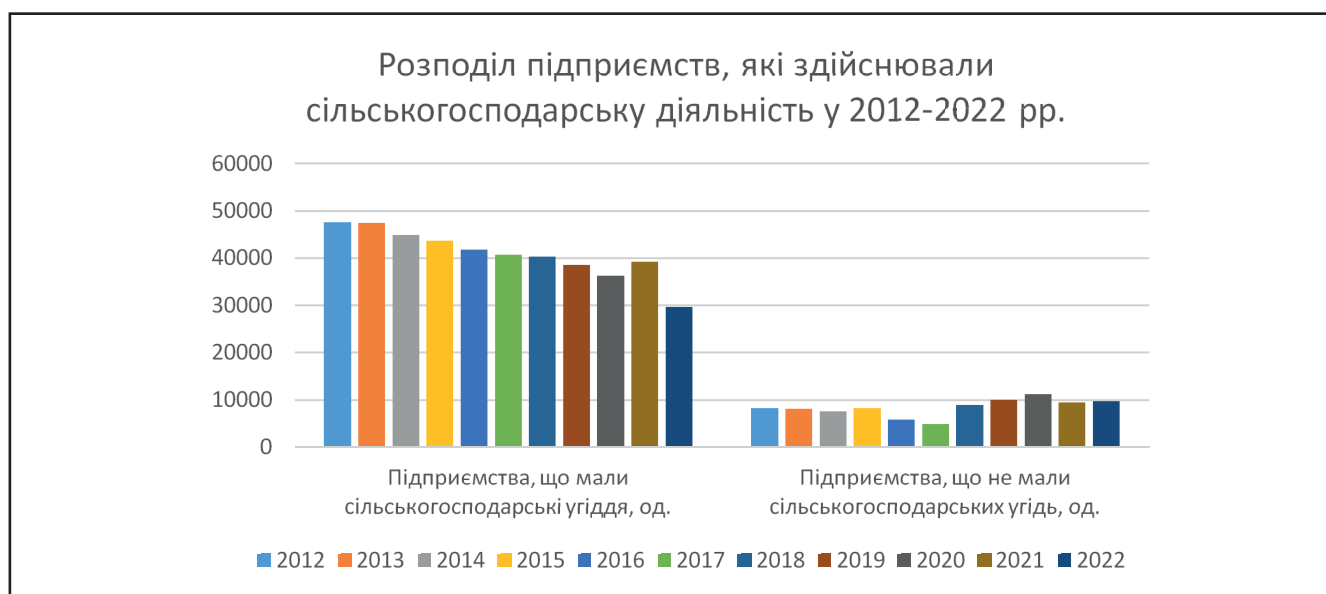

Рисунок 2. Розподіл підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність у 2012–2022 рр., од.

галузь сільськогосподарства. Крім того, важливо вдосконалити систему управління підприємствами, залучати кваліфікованих фахівців та впроваджувати сучасні технології та методи виробництва. Тільки таким чином можливо досягти успіху у вирощуванні високоякісної продукції та ефективному управлінні сільськогосподарськими підприємствами.

Земля є основним ресурсом для сільського господарства. Наявність чітких правових механізмів щодо власності на земельні ділянки спри-

ятиме стабільності і довгостроковому розвитку підприємств. Правильне регулювання власності на землю також допоможе забезпечити ефективне використання земельних ресурсів, запобігаючи їх надмірному відчуженню або розподілу. Держава може встановити детальні правила щодо власності на землю, забезпечуючи сприятливі умови для розвитку сільського господарства і захисту прав власників землі. Такий підхід сприятиме розвитку сільськогосподарських підприємств і покращенню їхньої продуктивності.

Висновки

Для ефективного відтворюваного розвитку в сільськогосподарських підприємств виникає необхідність у залученні фінансових ресурсів. Для підвищення можливостей отримання сільськогосподарськими підприємствами кредитних ресурсів необхідно: підвищити рентабельність та стабілізувати рух готівки в сільському господарстві (за рахунок впровадження інноваційних ресурсозберігаючих агротехнологій); здійснити диверсифікацію виробництва; покращити фінансову інфраструктуру; створювати стабілізаційні фонди резервів, відкрити філії комерційних банків у сільській місцевості; керівникам агропідприємств підвищити фінансові навички та організувати належний бухгалтерський облік. Отже, для ефективного розвитку агропромислового комплексу потрібно в першу чергу вирішити в першу чергу вирішити проблему фінансування сільськогосподарських підприємств.

Список використаних джерел:

1. Алексеєнко Л. М., Любінецький Д. М. Управління структурою капіталу підприємства. Наука й економіка. 2011. Вип. № 2 (22). С. 132–136.
2. Бикова В. Г. Фінансово-економічний потенціал підприємств загальнодержавного значення – оцінка й управління. Фінанси України. 2005. № 6. С. 56–61.
3. Важинський Ф. А., Колодійчук А. В. Сутність банківського іпотечного кредитування. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. 2010. Вип. 20 (2). С. 151–156.
4. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Важинський Ф. А., Індус К. П. Міжнародні фінанси і фінансовий менеджмент в задачах та прикладах: навчальний посібник. Львів: Вид-во ННВК «АТБ», 2020. 161 с.
5. Гаврилко П.П., Колодійчук А.В., Каганець-Гаврилко Л.П., Гуштан Т.В., Крамченко Р.А. Конкурентні технології в міжнародній економіці: підручник. Львів: Вид-во ННВК «АТБ», 2023. 184 с.
6. Гаврилко П.П., Колодійчук А.В., Лазур С.П., Важинський Ф.А. Міжнародна економіка в таблицях, схемах, формулах, задачах і прикладах: навчальний посібник. Львів: Видавництво ННВК «АТБ», 2019. – 258 с.
7. Гривківська О. В. Джерела фінансування підприємств аграрного сектору економіки. Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. 2009. Вип. 4(35). С. 89–92.
8. Дем'яненко М. Я. Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку. К.: ННЦ ІАЕ, 2007. 64 с.

9. Колодійчук А. В. Інноваційний розвиток промисловості: завдання управління при врахуванні умов недосконалої конкуренції: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2015. 324 с.

10. Колодійчук А. В., Молнар О. С., Рибаківа Л. П., Ценклер Н. І., Югас Е. Ф. Міжнародне підприємництво: підручник. Львів: Вид-во ННВК «АТБ», 2022. 191 с.

11. Колодійчук А. В., Пісний В. М., Семчук Ж. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (9). С. 191–196.

12. Пузирьова П. В. Оцінка економічного ризику в управлінні фінансовим потенціалом підприємств в Україні. Формування ринкових відносин в Україні. 2008. № 10. С. 131–134.

13. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Теоретичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (8). С. 183–187.

References:

1. Alekseyenko, L. M., Lyubinetzky, D. M. (2011). Upravlinnya strukturoyu kapitalu pidpryyemstva [Management of the capital structure of the enterprise]. *Nauka y ekonomika – Science and economy*, 2 (22), 132–136. [in Ukrainian].
2. Bykova, V. H. (2005). Finansovo-ekonomichnyy potentsial pidpryyemstv zahal'noderzhavnoho znachennya – otsinka y upravlinnya [Financial and economic potential of enterprises of national importance – evaluation and management]. *Finansy Ukrayiny – Finance of Ukraine*, 6, 56–61. [in Ukrainian].
3. Vazhynsky, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Suttinist' bankivsk'oho ipotechnoho kredytuvannya [Essence of bank mortgage lending]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20 (2) (pp. 151–156)*. [in Ukrainian].
4. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Vazhynsky, F. A., & Indus, K. P. (2020). Mizhnarodni finansy i finansovy menedzhment v zadachakh ta prykladakh [International finance and financial management in problems and examples]: *Textbook*. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].
5. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Kahanets-Havrylko, L. P., Hushtan, T. V., & Kramchenko R. A.. (2023). Konkurentni tekhnolohiyi v mizhnarodniy ekonomitsi [Competitive technologies in the international economy]: *Textbook*. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].
6. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Lazur, S. P., & Vazhynsky, F. A. (2019). Mizhnarodna ekonomika v tablytysyakh, skhemakh, formulakh, zadachakh i prykla-

dakh [International Economics in Tables, Schemes, Formulas, Problems and Examples]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].

7. Hryvkiwska, O. V. (2009). Dzherela finansuvannya pidpryyemstv ahrarnoho sektoru ekonomiky [Sources of financing of enterprises in the agrarian sector of the economy]. In Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini [Formation of market relations in Ukraine]: Vol. 4(35) (pp. 89–92). [in Ukrainian].

8. Demyanenko, M. Ya. (2007). Finansovi problemy formuvannya ta rozvytku ahrarnoho rynku [Financial problems of the formation and development of the agrarian market]. Kyiv: SEC IAE. [in Ukrainian].

9. Kolodiychuk, A. V. (2015). Innovatsiynny rozvytok promyslovosti: zavdannya upravlinnya pry vrakhuvanni umov nedoskonaloyi konkurenciyi [Innovative development of industry: the tasks of management taking into account the conditions of imperfect competition]. Lviv: League Press. [in Ukrainian].

10. Kolodiychuk, A. V., Molnar, O. S., Rybakova, L. P., Tsenkler, N. I., & Yuhas, E. F. (2022). Mizhnarodne pidpryyemnytstvo [International entrepreneurship]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].

11. Kolodiychuk, A. V., Pisnyy, V. M., & Semchuk, Zh. V. (2009). Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy innovatsiynoho protsesu [The essence of innovation, the structure and the main stages of the innovation process]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (9) (pp. 191–196). [in Ukrainian].

12. Puzyryova, P. V. (2008). Otsinka ekonomichnoho ryzyku v upravlinni finansovym potentsialom pidpryyemstv v Ukraini [Estimation of economic risk in management of financial potential of enterprises in Ukraine]. In Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini [Formation of market relations in Ukraine]: Vol. 10 (pp. 131–134). [in Ukrainian].

13. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Teoretychni aspekty upravlinnya konkurentospromozhnisty

pidpryyemstv [Theoretical aspects of enterprise competitiveness management]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (8) (pp. 183–187). [in Ukrainian].

Дані про авторів

Підлипна Радміла Петрівна,

д. е. н., професор, Ужгородський торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Підлипний Юрій Васильович,

к. т. н., доцент, Ужгородський торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Індус Катерина Петрівна,

к. е. н., доцент, Ужгородський торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Data about the authors

Radmila Pidlypna,

Dr.Sci. of Economics, Professor, Uzhhorod Institute of Trade and Economics of the State University of Trade and Economics

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Yuriy Pidlypnyi,

Ph.D., Associate Professor, Uzhgorod Institute of Trade and Economics of the State University of Trade and Economics

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Kateryna Indus,

Doctor of Economics, Associate Professor, Uzhgorod Institute of Trade and Economics of the State University of Trade and Economics

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Особливості функціонування просторових форм бізнесу в аграрному секторі

Предметом дослідження є функціонування просторових форм бізнесу в аграрному секторі економіки України в умовах євроінтеграції.

Метою статті є дослідження особливостей функціонування просторових форм аграрного бізнесу та визначенням шляхів їхнього розвитку в умовах євроінтеграції.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, аналіз та синтез, метод порівняння та узагальнення даних.

Результати роботи. У статті визначено особливості формування та функціонування різних просторових форм в аграрному секторі економіки. Згідно з чинним законодавством України, просторові форми організації аграрного бізнесу, до яких належать агрохолдинги або вертикально інтегровані структури холдингового типу, офіційно не відрізняються від інших організаційних форм господарювання. Досліджено позитивні і негативні наслідки функціонування агрохолдингів в Україні.

Обґрунтовано, що більшість показників ефективності господарської діяльності в сільськогосподарських підприємствах, які входять до складу вертикально інтегрованих об'єднань холдингового типу, вищі, ніж у інших виробників сільськогосподарської продукції. Визначено і проаналізовано пріоритетні напрями діяльності учасників вертикально інтегрованих структур, проведено порівняльний аналіз ефективності їх діяльності з виробництва окремих видів сільськогосподарських культур з ефективністю діяльності інших сільськогосподарських виробників.

Визначено, що з метою забезпечення ефективної реалізації заходів, спрямованих на посилення соціальної відповідальності, важливо чітко розподілити функції між державою та просторовими формами аграрного бізнесу.

Галузь застосування. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності просторових форм аграрного бізнесу та державних органів влади.

Висновки. Просторові форми аграрного бізнесу холдингового типу складаються з складних ієрархічних бізнес-структур мережевого типу, які характеризуються: об'єднанням вздовж ланцюга створення доданої вартості, наявністю єдиного центру управління, замкненим господарським циклом, чіткою постановкою спільних цілей для всіх учасників об'єднання.

Результати порівняльного аналізу аграрних підприємств, що належать до агрохолдингових об'єднань, та інших сільськогосподарських підприємств підтверджують, що рівень урожайності за більшістю сільськогосподарських культур у підприємств-учасників вертикально інтегрованих об'єднань перевищує рівень урожайності у інших виробників.

Для забезпечення ефективної реалізації заходів, спрямованих на посилення соціальної відповідальності, важливо чітко розподілити функції між державою та приватним аграрним бізнесом. Внутрішні цілі політики соціальної відповідальності для обох зацікавлених сторін, які представлені державою та агрохолдингами, спрямовані на досягнення фінансово-соціальних результатів для створення ефективної інноваційної інфраструктури аграрного сектору. Зовнішні цілі орієнтовані на підвищення іміджу України та аграрних виробників у міжнародному середовищі.

Ключові слова: просторові форми, агрохолдинги, вертикально інтегровані структури, сільськогосподарське підприємство, аграрний сектор.

NADKERNYCHNYI I. V.

Features of the functioning of spatial forms of business in the agricultural sector

The subject of the research is the functioning of spatial forms of business in the agrarian sector of the economy of Ukraine in the conditions of European integration.

The purpose of the article is a study of the peculiarities of the functioning of spatial forms of agrarian business and the determination of ways of their development in the conditions of European integration.

Research methods. The work uses the dialectical method of scientific knowledge, analysis and synthesis, the method of comparison and generalization of data.

Results of work. The article defines the peculiarities of the formation and functioning of various spatial forms in the agrarian sector of the economy. According to the current legislation of Ukraine, spatial forms of agrarian business organization, which include agriholdings or vertically integrated structures of the holding type, do not officially differ from other organizational forms of management. The positive and negative consequences of the functioning of agricultural holdings in Ukraine are studied.

It is substantiated that most indicators of the efficiency of economic activity in agricultural enterprises, which are part of vertically integrated associations of the holding type, are higher than in other producers of agricultural products. The priority areas of activity of the participants of vertically integrated structures were determined and analyzed, a comparative analysis of the effectiveness of their activities in the production of certain types of agricultural crops with the effectiveness of the activities of other agricultural producers was carried out.

It was determined that in order to ensure the effective implementation of measures aimed at strengthening social responsibility, it is important to clearly distribute functions between the state and spatial forms of agrarian business.

Field of application. The results of the research can be used in the practical activity of spatial forms of agrarian business and state authorities.

Conclusions. Spatial forms of agrarian business of the holding type consist of complex hierarchical business structures of the network type, which are characterized by: unification along the chain of creation of added value, the presence of a single control center, a closed business cycle, clear setting of common goals for all members of the association.

The results of a comparative analysis of agricultural enterprises belonging to agriholding associations and other agricultural enterprises confirm that the level of productivity of most agricultural crops at participating enterprises of vertically integrated associations exceeds the level of productivity of other producers.

To ensure the effective implementation of measures aimed at strengthening social responsibility, it is important to clearly divide functions between the state and private agrarian business. The internal goals of the social responsibility policy for both interested parties, represented by the state and agricultural holdings, are aimed at achieving financial and social results for the creation of an effective innovative infrastructure of the agricultural sector. External goals are aimed at improving the image of Ukraine and agricultural producers in the international environment.

Key words: spatial forms, agricultural holdings, vertically integrated structures, agricultural enterprise, agricultural sector.

Постановка проблеми. У сучасних умовах економічного розвитку, формування просторової організації бізнесу та вибір її оптимальних форм стають ключовими факторами конкурентоспроможності економіки регіону так і держави в цілому. Це сприяє концентрації підприємницької активності, створенню центрів економічного зростання, розвитку регіонального, національного та міжнародного співробітництва. Нові просторові форми організації бізнесу стимулюють інноваційний розвиток регіонів і галузей та формують їх конкурентоспроможність.

Один із напрямів підвищення ефективності аграрного сектора економіки України, забезпечення продовольчої безпеки та формування стійких конкурентних переваг на аграрних ринках є розвиток просторових форм аграрного бізнесу. Однак ефективність цього підходу в аграрному секторі є досить дискусійним. З одного боку, просторові форми ведення аграрного бізнесу функціонуючі як вертикально інтегровані структури, зазвичай генерують найбільшу додану вартість, що дозволяє виробляти конкурентоздатну аграрну продукцію. З іншого боку, в Україні просторо-

ві форми в аграрному бізнесі часто приймають форму холдингів, що, за думкою великої кількості науковців що займаються вивченням цих питань, може мати негативні наслідки у сфері екології, соціальних і економічних аспектів. Отже, важливим стає оцінка функціонування наявних просторових форм аграрного бізнесу холдингового типу з подальшим визначенням шляхів їхнього розвитку, що враховуватимуть як загальнодержавні, так і індивідуальні потреби й інтереси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні основи обґрунтування впливу просторових форм ведення бізнесу на розвиток економічних процесів закладено класиками економічної теорії, як Дж. Кейнс, А. Маршалл, Д. Рікардо, П. Самуельсон, А. Сміт та ін. Вагомий внесок в дослідженні теоретичних засад просторових форм розвитку аграрного бізнесу здійснили такі вітчизняні науковці як В. Андрійчук, П. Гайдуцький, А. Данкевич, А. Діброва, Т. Зінчук, М. Корецький, М. Кропивко, Ю. Лупенко, Мороз О., Г. Мостовий, О. Ходаківська та ін. Більшість нинішніх досліджень діяльності агрохолдингів, проводяться з урахуванням аналітичних даних, узагальнених на вищих рівнях цих структур. Проте залишаються недостатньо вивченими питання щодо діяльності аграрних товаровиробників, які є ключовими елементами таких великих просторових форм аграрного бізнесу в умовах євроінтеграції.

Метою статті є дослідження особливостей функціонування просторових форм аграрного бізнесу та визначенням шляхів їхнього розвитку в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аграрний сектор економіки України функціонує в умовах динамічного ринкового середовища, що вимагає нових стратегій організації виробництва, створення сучасних організаційно-правових форм господарювання та підвищення ефективності агробізнесу. Протягом останніх років у аграрному секторі України зростає вплив нових просторових форм ведення аграрного бізнесу – агропромислових утворень та транснаціональних корпорацій. Зокрема, агрохолдинги швидко зайняли значну частину аграрного ринку, створивши тим самим конкуренцію для традиційних сільськогосподарських товаровиробників.

Згідно з чинним законодавством України, просторові форми організації аграрного бізнесу, до яких належать агрохолдинги або вертикально ін-

тегровані структури холдингового типу, офіційно не відрізняються від інших організаційних форм господарювання, і тому державні органи статистики не збирають аналітичних даних про них.

Інтеграційні процеси в сільському господарстві, як ефективний метод виробництва, були запроваджені ще за часів командно-адміністративної системи. В Україні розпочалося формування аграрних об'єднань ще у 20-х роках ХХ століття, і це відбувалося через створення аграрно-індустріальних комбінатів, де передбачалася об'єднана виробнича діяльність, базуючись на автоматизації та механізації виробничих процесів. Такі об'єднання включали в себе селянські господарства, кооперативні підприємства, промислові та фінансово-кредитні установи. Вони не лише виробляли та переробляли свою продукцію, а й забезпечували себе технічним обладнанням і здійснювали збут продукції. До 1930 року було створено понад 300 таких об'єднань, які включали цукрові, льнопереробні та бавовнопереробні заводи. Загальна земельна площа таких об'єднань становила в межах 100–300 тисяч гектарів [1, с. 38]. Проте вони не стали популярними через відсутність інвестиційних ресурсів на матеріально-технічне забезпечення та низький рівень розвитку промисловості того часу.

У 1960-х роках сільське господарство України працювало відповідно до програми прискореного розвитку, що призвело до створення нових потужних міжгосподарських підприємств і об'єднань. Наприклад, на 1978 рік в Україні було засновано 258 агропромислових підприємств (господарські формування, де перероблялося не менше 25% продукції однієї з галузей їх спеціалізації) і 45 об'єднань. Основою їхньої економічної діяльності була спеціалізація та концентрація виробництва на основі міжгосподарської кооперації та аграрно-промислової інтеграції [2, с. 39].

Цей процес розвивався від панських фільварків і господарств епохи царської Росії до агрокомбінатів і агрофірм минулого Радянського Союзу та агрохолдингів в сучасній незалежній Україні. Зазвичай такі структури охоплювали до 20% виробничих ресурсів і виробляли до 40% загальної продукції сільського господарства [3, с. 25]. У 1980-і роки більшість агропромислових підприємств перетворилися на агрофірми та агрокомбінати. Як результат, виробництво загальної сільськогосподарської продукції у агрофірмах перевищувало середній рівень колгоспів Украї-

ни на 67,9% на одиницю сільськогосподарських угідь, а частка працівників промислових підрозділів у агрофірмах становила 18,1%, порівняно з 6,6% у колгоспах [4, с. 16]. Ці результати були досягнуті завдяки створенню замкнутого циклу виробництва на базі агрофірми або агрокомбіната. Сучасні агрохолдинги також прагнуть охопити усі етапи виробництва, зберігання, переробки та реалізації продукції, що відрізняє їх від традиційних аграрних підприємств і підвищує їхню конкурентоспроможність.

У сучасному аграрному секторі України спостерігається розмаїття організаційно-правових форм господарювання. Розвиток ринкових відносин та аграрного потенціалу країни спонукав до виникнення нових агроформувань, які з часом інтегруються у холдингові структури [5, с. 48]. Сучасні агрохолдинги працюють за принципами спеціалізації, концентрації, автоматизації та диверсифікації з замкнутим циклом виробництва. Агрохолдинги як явище у розвитку сільського господарства економіки не є унікальним для України. Вони існують у багатьох постсоціалістичних країнах східної Європи та колишніх республіках Радянського Союзу. Однак жодна з теорій ринкової економіки не передбачала формування агрохолдингів як основної рушійної сили в сільському господарстві. Правильно побудована ринкова інфраструктура, яка враховує всі потреби учасників ринку, може стати не лише дієвою, але й досконалою. Проте інші підходи можуть призвести до внутрішньої організації, описаної О. Уільямсоном як «інтерналізацію».

Просторові форми організації аграрного бізнесу, основна частка яких формується з агрохолдингів або вертикально інтегрованих структур холдингового типу представляють собою складні мережеві структури в сфері аграрного бізнесу, яким характерні наступні властивості [1, 2, 6]:

- 1). об'єднання взаємозалежних суб'єктів господарювання на основі прав власності з метою створення доданої вартості;
- 2). наявність єдиного центру керування;
- 3). замкнений господарський цикл, що охоплює всі аспекти від самостійного забезпечення ресурсами до реалізації;
- 4). чітка визначеність спільної мети для всіх учасників об'єднання.

Перед вивченням діяльності вертикально інтегрованих структур холдингового типу на певній

території (району, області), слід дослідити особливості сільськогосподарського виробництва в цьому районі та/або області та його внесок у розвиток сільського господарства країни. Цей підхід ґрунтується на припущенні, що внесок регіону та/або області у загальнодержавні ресурси повинен відповідати його внеску у вироблення кінцевої продукції в цілому по країні. В іншому випадку агробізнес суб'єктів досліджуваного району або області може бути або недостатньо продуктивним, або, навпаки, характеризуватися високим рівнем ресурсовіддачі.

У моделі сільського господарства району або області використовуються такі вхідні параметри як: площа сільськогосподарських угідь, поголів'я ВРХ (свиней, птиці), трудові ресурси (кількість працівників, їх віковий склад, кваліфікація тощо) та капітальні ресурси (сукупні витрати на виробництво сільськогосподарської продукції).

У ролі результативних показників використано: по-перше, валовий збір зернових і зернобобових культур (зокрема кукурудзи на зерно), сої та ріпаку для рослинництва (ці культури займають 63% посівних площ та близько 40% вартості експорту); по-друге, обсяги виробництва яловичини і телятини в забійній масі, молока; і, нарешті, валову продукцію сільського господарства загалом та по галузях рослинництва і тваринництва.

Методологія дослідження діяльності агрохолдингів передбачає декілька етапів:

1). Теоретичне обґрунтування позитивних і негативних наслідків функціонування просторових форм аграрного бізнесу на території України (абстрактно-логічний метод).

2). Аналіз особливостей діяльності просторових форм аграрного бізнесу на території України (економіко-статистичний метод та метод порівняння).

Могильний О. та Ходаківська О. у своїх дослідженнях, зосереджують увагу на значному спектрі негативних наслідків, що виникають від діяльності просторових форм аграрного бізнесу холдингового типу на різних рівнях (мікро-, макро- та нанорівнях), а також на агресивних методах розвитку та розширення майнового комплексу діяльності агрохолдингів [7, с. 6].

У наукових дослідженнях Лупенка Ю. та Кропивка М., висвітлюється проблема контролю значної частини сільськогосподарських земель аграрними формуваннями холдингового типу (агрохолдингами). Зокрема, вони зазначають,

що застосування специфічних методів холдинговими вертикально інтегрованими об'єднаннями в аграрному секторі призводить до утворення монополії на ринку землі [8, с. 11].

Згідно з результатами порівняльного аналізу господарської діяльності трьох агрохолдингових об'єднань та аграрних підприємств інших типів, проведеного Морозом О. та його колективом, встановлено відносно низький рівень соціальної ефективності діяльності цих просторових форм, в той час як негативні наслідки від їхнього господарювання набирають все більшого розмаху [9, с. 165].

Проте Данкевич А. виділяє позитивний вплив таких просторових форм аграрного бізнесу на соціальний розвиток сільських районів та теоретично обґрунтовує ряд переваг, які призводять до значно вищого економічного ефекту їхньої діяльності у порівнянні з малими сільськогосподарськими виробниками [10, с. 33]. В свою чергу Гриник Л., крім економічних переваг, визначає важливу роль досліджуваних бізнес-структур холдингового типу у забезпеченні продовольчої безпеки країни [11, с. 40]. Розвиток вертикальної інтеграції в аграрному секторі є необхідною передумовою для подальшого його розвитку будь-якої країни, про що свідчать дослідження зарубіжних економістів-аграрників [12–13].

Агрохолдинги, які концентрують земельні ресурси, впроваджують свою модель аграрного виробництва. Під їх впливом структура сільського господарства зазнає змін на користь експортоорієнтованої рослинницької продукції, що призводить до витіснення малих виробників у важкодоступні галузі. Проблематичним залишається питання подальшої соціальної різниці на селі.

Таким чином, вплив просторових форм аграрного бізнесу таких як агрохолдинги на розвиток сільського господарства, аграрний сектор та економіку країни в цілому, а також на соціально-економічний та екологічний стан сільських територій, досліджено достатньо широко вітчизняними науковцями. Проте, частина висновків зроблених науковцями, потребують більш детального дослідження, обґрунтування перспектив розвитку та визначення ймовірних майбутніх впливів просторових форм аграрного бізнесу холдингового типу в умовах євроінтеграції

Однією з ключових переваг тих сільськогосподарських підприємств, які входять до структури агрохолдингів, є вищий рівень врожайності

сільськогосподарських культур у порівнянні з іншими виробниками. Особливо це стосується зернових та зернобобових культур, таких як озима та яра пшениця, кукурудза на зерно, овес та гречка. Висока врожайність кукурудзи на зерно перш за все забезпечується доступом підприємств-учасників агрохолдингів до якісного насіннєвого матеріалу, широкого асортименту техніки для ґрунтообробки та іншого обладнання, а також ефективних засобів захисту рослин. Цей доступ виникає внаслідок вертикальної інтеграції, яка передбачає об'єднання учасників ланцюга створення додаткової вартості, поглиблення їх взаємодії та, внаслідок цього, мінімізацію трансакційних витрат. Один з компонентів вертикально інтегрованих структур в аграрному секторі – це виробники сировини та матеріалів, включаючи насіння. Отже, враховуючи вимоги до якості та кількості кінцевої продукції, насіннєві компанії прагнуть максимально задовольнити потреби тих сільськогосподарських підприємств, що входять до складу агрохолдингів, у насінні та садивному матеріалі потрібної якості [14, с. 25].

З врахуванням вище зазначеного, значний розрив у врожайності ярої пшениці між сільськогосподарськими підприємствами, що входять до складу агрохолдингів, і тими, які не є їх частинами, пояснюється, перш за все, можливістю використання насіння сучасних високопродуктивних сортів. Агрохолдинги врахували досвід гречаної кризи 2011 року, коли внаслідок використання високопродуктивних сортів та вдосконалення технології виробництва вдалося досягти значно вищої урожайності гречки, ніж у інших виробників цієї складної для вирощування сільськогосподарської культури.

У той же час, урожайність сої та ріпаку, які є стратегічно важливими для експортоорієнтованих вертикально інтегрованих підприємств холдингового типу, практично не відрізняється від середньої урожайності інших сільськогосподарських підприємств. Низький рівень урожайності жита в агрохолдингах пояснюється тим, що вирощування цієї культури вимагає максимально уважного підходу до вибору місця розташування полів та технології виробництва. Дотримання цих умов є проблематичним у великомасштабному виробництві та розгалуженій системі управління агрохолдингів. Тому продуктивність посівів жита значно вища в середніх і малих сільськогосподарських підприємствах.

На відміну від загальноприйнятої думки, що просторові форми аграрного бізнесу холдингового типу (агрохолдинги) спеціалізуються як правило на вирощуванні рослинницької продукції, то починаючи з 2016 року, значно збільшилась кількість агрохолдингів які займаються виробництвом тваринницької продукції. Так, галузями тваринництва, які привертають економічний інтерес вітчизняних холдингових об'єднань, є птахівництво, свинарство, бджільництво та скотарство. Це свідчить про те, що аграрні підприємства холдингового типу в останні роки почали активно розвивати галузь тваринництва та вкладати значні фінансові ресурси у цю сферу. Цей змінний напрямок у виробничій структурі відповідає потребам сучасного аграрного ринку, оскільки постійне зменшення поголів'я сільськогосподарських тварин призводить до значного підвищення цін на продукти тваринного походження.

За несприятливих умов в аграрному бізнесі, агрохолдинги можуть вийти з ринку без значних втрат, особливо ті, що спеціалізуються переважно на рослинництві на орендованих землях. У таких випадках власники земельних паїв та сільські громади зазнають суттєвих втрат, особливо в короткостроковій перспективі. Це створить хвилювання для місцевого населення, місцевих владних органів та уряду, який несе відповідальність за стабільність у сільській місцевості, особливо у зв'язку з незавершеною реформою місцевого самоврядування. Таким чином, в ЗМІ, на місцях і на рівні уряду постають питання щодо виробничої діяльності агрохолдингів та їхнього впливу на процеси збалансованого сільського розвитку.

З іншої сторони досвід зарубіжних країн світу засвідчує, що бізнес впливає на корпоративну та соціальну культуру, яка виявляється у виконанні соціальних функцій. Це стає не лише частиною стратегії бізнесу, але й рекламною візитівкою для залучення сільських громад до їх розвитку. Тому цей досвід має важливе значення для вітчизняних агрохолдингів у зміцненні відповідальності за підтримання соціальної інфраструктури сільських територій. Важливо розуміти, що соціально орієнтована діяльність приносить підприємствам, які реалізують свої соціальні програми, відчутну користь. Вони працюють значно ефективніше та успішніше, ніж компанії без таких програм, завдяки підвищенню репутації та іміджу, підвищенню ефективності ведення бізнесу та привабливості для інвесторів.

Великі холдингові аграрні компанії першими змінили свої пріоритети з максимізації прибутків на створення оптимальних відносин між бізнесом і місцевими громадами. Важливо підкреслити, що соціальна відповідальність бізнесу позитивно впливає на стійкий розвиток компанії в довгостроковій перспективі, сприяючи збереженню соціально-економічної та політичної стабільності в суспільстві. Проте багато аграрних компаній холдингового типу не розглядають соціальну відповідальність як ефективний інструмент підвищення їх інвестиційної привабливості. Винятком є такі агрохолдинги, як Ukrlandfarming, Кернел Груп, Астарт-Київ, Миронівський хлібопродукт, Мрія холдинг, Індустріальна молочна компанія, Укрпромінвест-Агро, AgroGeneration, HarvEast Holding, Нібулон, Сварог Вест Груп тощо.

В Україні нині менше соціально відповідальних компаній, ніж потребує це ситуація на селі. Для України, практика будівництва аграрного бізнесу на основі принципів відповідальності за інтереси суспільства, є унікальним досвідом. Важливо зазначити, що соціальна відповідальність не повинна ґрунтуватися на спонсорстві та рекламі, а має стати інструментом, який зацікавлений у наданні українським громадам більших можливостей та покращенні рівня життя сільських мешканців. Цей етичний аспект бізнесу є вершиною формування поваги та підтримки компанією української громади.

Сучасна концепція соціальної відповідальності бізнесу перебуває на етапі розвитку, і навіть якщо компанія реалізує політику соціальної відповідальності, суспільство все одно може до неї ставитися неоднозначно. Для демонстрації справжніх намірів управління необхідно створювати навколо компанії сприятливе соціальне середовище та активно інтегруватися у те оточення, де вона працює. Відповідальний бізнес повинен перш за все законно працювати в Україні та інвестувати у розвиток національної економіки.

За всі роки незалежності України розв'язання соціальних проблем позиціонувалося як функція державних структур, тоді як бізнес був лише наповнювачем бюджету для перерозподілу державою соціальних виплат. Нерідко поза увагою аграрного бізнесу залишали питання розвитку сільських територій. Принцип бізнесу «кожен має займатися своєю справою», тобто, аграрні підприємства мають вести аграрний бізнес, а

місцеві громади – дбати про розвиток сільських територій, втілити в практику виявилось досить складно. Усунення бізнесу від місцевих громад призвело до занепаду села.

Сфера соціальної відповідальності агробізнесу в Україні зараз перебуває на етапі активного формування та осмислення. Найбільш впливовими у цьому процесі є передусім просторові форми аграрного бізнесу з іноземними інвестиціями, які імпортують українському бізнесу сучасні світові стандарти, принципи та практики співпраці з місцевими сільськими громадами [15, с. 307]. Згідно з дослідженнями, великий аграрний сектор готовий вживати заходи з соціальної відповідальності. Більшість просторових форм ведення аграрного бізнесу здійснюють корпоративну соціальну відповідальність, проте лише ті, які котируються на міжнародних фондових біржах, мають документовану програму в цій сфері. Важливо зауважити, що такі програми були прийняті недавно, що свідчить про загострення соціальних проблем у сільських районах України з кожним наступним роком [16, с. 165].

Дослідження свідчить, що агрохолдинги витрачають від 2 до 6 дол./ США на кожен гектар земель, які перебувають у їхньому користуванні, на соціальні програми. Більше того, багато агрохолдингів також створюють резервні фонди для негайного реагування на непередбачувані соціальні та екологічні випадки.

Проте для ефективного здійснення цього процесу необхідне відповідне регулювання та підтримка, а також активна участь держави. Держава повинна визначити соціальну відповідальність як обов'язкову практику для бізнесу, як це вже реалізовано в країнах-членах Європейського Союзу.

Для активізації участі агрохолдингів у розвитку сільських територій, важливо чітко визначити сферу відповідальності держави та приватного сектору. Державі слід залишити функції, які належать до її компетенції, такі як забезпечення продовольчої безпеки, або ті, що вона може ефективно виконати. Одним із завдань держави є створення стимулів та встановлення чітких та прозорих правил, а також запобігання лобюванню окремих інтересів та усунення суб'єктивних визначень власних повноважень. У цьому контексті влада та бізнес повинні укласти спеціальні угоди або меморандуми, спрямовані на врахування стратегічних інтересів всіх сторін та

пошук компромісних рішень у суперечливих питаннях. Держава повинна сприймати агрохолдинги як невід'ємну складову реальності та спрямовувати їх діяльність відповідно до державної аграрної стратегії, зокрема щодо розвитку сільських територій.

Інтеграція України до ЄС передбачає впровадження новітніх підходів до взаємодії між державою, суспільством і великим агробізнесом, що ґрунтується на потребах відповідних зацікавлених сторін. До стейкхолдерів відносять працівників підприємства, постачальників та споживачів, кредиторів, а також місцеву та глобальну громадськість.

Отже, одним з ключових напрямів державного регулювання є сприяння сталому розвитку аграрного сектору. В цьому контексті велике значення має соціальна відповідальність бізнесу та врахування інтересів всіх зацікавлених сторін під час фінансово-господарської діяльності та у процесі ухвалення управлінських рішень. Тому дослідження взаємовідносин зі стейкхолдерами на основі соціальної відповідальності є важливим напрямком досліджень.

Висновки

Просторові форми аграрного бізнесу холдингового типу складаються з складних ієрархічних бізнес-структур мережевого типу, які характеризуються: об'єднанням вздовж ланцюга створення доданої вартості, наявністю єдиного центру управління, замкненим господарським циклом, чіткою постановкою спільних цілей для всіх учасників об'єднання.

Результати порівняльного аналізу аграрних підприємств, що належать до агрохолдингових об'єднань, та інших сільськогосподарських підприємств підтверджують, що рівень урожайності за більшістю сільськогосподарських культур у підприємств-учасників вертикально інтегрованих об'єднань перевищує рівень урожайності у інших виробників.

Для забезпечення ефективної реалізації заходів, спрямованих на посилення соціальної відповідальності, важливо чітко розподілити функції між державою та приватним аграрним бізнесом. Внутрішні цілі політики соціальної відповідальності для обох зацікавлених сторін, які представлені державою та агрохолдингами, спрямовані на досягнення фінансово-соціальних результатів для створення ефективної інноваційної інфраструк-

тури аграрного сектору. Зовнішні цілі орієнтовані на підвищення іміджу України та аграрних виробників у міжнародному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Черевко Г.В. Агрохолдинги як нові організаційні форми крупнотоварного господарювання в агробізнесі України. Аграрна економіка. 2012. Т. 5. № 1/2. С. 36–42.

2. Гирник Л.В. Діяльність агрохолдингів в Україні та їх вплив на розвиток сільського господарства. Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. 2016. № 1 (20). С. 35–43.

3. Данкевич А.Є. Розвиток інтегрованих структур у сільському господарстві : монографія. Київ : ННЦ ІАЕ, 2011. 350 с.

4. Розвиток аграрних холдингових формувань та заходи з посилення соціальної спрямованості їхньої діяльності / за ред. М. Ф. Кропивка. Київ : ННЦ ІАЕ, 2013. 38 с.

5. Логоша Р.В. Державне регулювання ринку овочів: стан, проблеми, шляхи вирішення. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2016. Випуск 17, Ч. 2. С. 47–50.

6. Мороз О.В., Логоша Р.В., Підвальна О.Г. Нормативно-правова регламентація процесу формування ринкових механізмів в аграрній економіці. Економіка АПК. 2019. № 5. С. 27–39. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201905027>

7. Могильний О.М., Ходаківська О.В. Вплив агрохолдингів на розвиток аграрного сектора країни. Економіка та держава. 2017. № 6. С. 4–9.

8. Лупенко Ю.О., Кропивко М.Ф. Агрохолдинги в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності. Економіка АПК. 2013. № 7. С. 5–21.

9. Мороз О.В., Семцов В.М., Кукель Г.С. Деякі оцінки діяльності агрохолдингів на фоні інших типів сільськогосподарських підприємств. Економічний аналіз. 2015. Т. 21, № 2. С. 163–168.

10. Данкевич А.Є. Роль агрохолдингів у соціально-економічному розвитку села. Агросвіт. 2011. № 12. С. 30–35.

11. Гриник Л.В. Діяльність агрохолдингів в Україні та їхній вплив на розвиток сільського господарства. Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. 2016. Вип. 1 (20). С. 35–43.

12. Hendrickson M.K., James H.S., Heffernan W. Vertical Integration and Concentration in US Agriculture. In: Thompson P., Kaplan D. (eds) Encyclopedia of Food and Agricultural Ethics. Springer, Dordrecht, 2018. PP. 1–10.

13. Dorsey S., Boland M. The Impact of Integration Strategies on Food Business Firm Value. Journal of Agricultural and Applied Economics. 2009. № 41,3. P. 585–598.

14. Зінчук Т.О., Николіук О.М., Пивовар П.В. Особливості функціонування вертикально інтегрованих бізнес-структур холдингового типу в аграрному секторі. Економіка АПК. 2019. № 9. С. 19–30.

15. Логоша Р.В., Поліщук О.А. Стан та проблеми функціонування ринку м'яса в Україні в умовах воєнного стану та поствоєнного відновлення. Наука і техніка сьогодні. 2023. Випуск № 13(27). С. 301–318. <https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-301-318>

16. Карпишин Ю.А., Сус Л.В. Стратегія державного регулювання соціальної відповідальності агрохолдингів. Облік і фінанси. 2017. № 4 (78). С. 162–170.

References:

1. Cherevko H.V. (2012). Ahrokhodynhy yak novi orh-anizatsiini formy krupnotovarnoho hospodariuvannia v ahrobiznesi Ukrainy [Agroholdings as new organizational forms of large-scale commodity management in agribusiness of Ukraine]. Ahrarna ekonomika. T. 5. № 1/2. 36–42 [in Ukrainian].

2. Hyrnyk L.V. (2016). Diialnist ahrokhodynhyv v Ukraini ta yikh vplyv na rozvytok silskoho hospodarstva [Activities of agricultural holdings in Ukraine and their influence on the development of agriculture]. Visnyk Skhidnoevropeiskoho universytetu ekonomiky i menedzhmentu. № 1 (20) 35–43 [in Ukrainian].

3. Dankevych A.Ie. (2011). Rozvytok intehrovanykh struktur u silskomu hospodarstvi [Development of integrated structures in agriculture] : monohrafiia. Kyiv : NNTs IAE. 350 [in Ukrainian].

4. Rozvytok ahrarykh kholdynhovykh formuvan ta zakhody z posylennia sotsialnoi spriamovanosti yikhnoi diialnosti (2013). za red. M. F. Kropyvka. Kyiv : NNTs IAE. 38 [in Ukrainian].

5. Lohosha R.V. (2016). Derzhavne rehuliuвання rynku ovochiv: stan, problemy, shliakhy vyrishennia [State regulation of the vegetable market: state, problems, solutions]. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriia: Ekonomichni nauky. Vypusk 17, Ch. 2. 47–50 [in Ukrainian].

6. Moroz O.V., Lohosha R.V., Pidvalna O.H. (2019). Normatyvno-pravova rehlementatsiia protsesu formuvannia rynkovykh mekhanizmiv v ahrarynii ekonomitsi [Normative and legal regulation of the process of formation of market mechanisms in the agrarian econ-

вищ літію у сукупності з іншими елементами; започаткувати розробку літієвої ресурсоніки.

Методологія і методи дослідження: ресурсорієнтований і натурально–ресурсний підходи до інформаційного відображення результатів надрокористування; принципи комплексності, історизму в дослідженнях; логічні обґрунтування сутності техніко–технологічних об'єктів і процесів у рудному надрокористуванні.

Результати дослідження. Обґрунтовано, що літієва ресурсологія вивчає: потреби народу, економіки країни, внутрішньої й міжнародної торгівлі в літієвих ресурсах; корисні копалини в наукових поняттях; природні умови утворення і сучасне розміщення їх у надрах; природну суть речовин, їх хімічний склад і фізичні властивості; екологічні особливості та наслідки видобування та використання корисних копалин, виміряні певними показниками.

Галузь застосування результатів: літієва ресурсологія.

Висновки. Системний розвиток літієвої галузі перспективний для світу, України, її населення, територіальних громад, тому галузь потрібно фінансувати за зростаючими потребами, за рахунок внутрішніх інвесторів.

Ключові слова: потреби, ресурси, літій, корисні копалини, родовища, надрокористування.

BODYUK A. V.

Resurological studies of lithium

Topic relevance: determined by the prospect of lithium ore mining, the need for its economic and fiscal research. Statement of the problem: substantiation of studies of promising and powerful natural resource potential of lithium deposits according to the need–resource approach, development of the scientific base of lithium subsoil use.

The purpose and tasks of research. The purpose of the research: to analyze the peculiarities and prospects of the mineral resource base and to substantiate the range of concepts of ultra–lithium resources in the scientific directions of lithium resource engineering. Tasks of the research: to initiate the application of the resource–resource approach to the display of the results of the study of lithium subsoil use; take into account the factor of national ownership of the subsoil; substantiate the signs of lithium resources; highlight the resource aspects of lithium deposits in combination with other elements; start the development of lithium resursonics.

Methodology and methods of research: resource–oriented and natural–resource approaches to the information display of the results of subsoil use; principles of complexity, historicism in research; logical substantiation of the essence of technical and technological objects and processes in ore subsoil use.

Research results. It is substantiated that lithium resource science studies: the needs of the people, the country's economy, domestic and international trade in lithium resources; minerals in scientific terms; natural conditions of formation and their modern placement in the bowels; the natural essence of substances, their chemical composition and physical properties; environmental features and consequences of mineral extraction and use, measured by certain indicators.

Field of application of results: lithium.

Conclusions according to the article: systemic development of the lithium industry is promising for the world, Ukraine, its population, territorial communities, therefore the industry should be financed according to growing needs, at the expense of domestic investors.

Key words: needs, resources, lithium, minerals, deposits, subsoil use.

Постановка проблеми. Україна належить до держав світу, що має потужний потенціал різних видів корисних копалин, тому в Національній економічній стратегії на період до 2030 року, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року

№ 179 виокремлений «Напрямок 12. Видобування промисловість». У цьому напрямі визначені «Загальні положення: візія та стратегічні цілі. Візія напряму: Мінеральні ресурси України – фундамент доданої вартості для зростаючої економіки України».

Зазначимо, що мінеральні ресурси були, залишаються й будуть базовими для фінансово-економічної діяльності суб'єктів господарювання гірничої та більшості інших галузей народного господарства. Тому в законодавчих документах акцентується необхідність державного сприяння внутрішнім і зовнішнім інвестиціям у добувні галузі. У названому документі виділені «Стратегічні цілі за напрямом: забезпечення прозорості та доступності галузі для надходження зовнішніх та внутрішніх інвестицій; забезпечення ефективного функціонування галузі за рахунок розвитку інноваційних підходів та високих технологій; забезпечення задоволення потреб української економіки шляхом створення надійного базису для виробництва продукції з високою доданою вартістю; забезпечення гармонізації галузі з навколишнім природним середовищем». Отже, акцентується і необхідність поєднувати надрокористування з використанням наземних природних ресурсів. Особливо потрібно визнати актуальність збереження від руйнування й забруднень земельних, водних і лісових ресурсів на територіях видобування корисних копалинах, їх промислової переробки.

У цьому документі виділено, що «Особливо необхідні дорозвідка та вивчення перспективних рудопроаяв корисних копалин, які містять «метали майбутнього» та критичні матеріали (літій, титан, нікель, кобальт, хром, тантал, ніобій, берилій, цирконій, скандій, молібден, золото, вуглеводні, уран, коксівне та антрацитове кам'яне вугілля, руди алюмінію, вольфрам, міді, свинцю, цинку, магнію, платиноїдів) та переоцінка запасів срібла та золота».

У надрах країни знаходяться значні запаси і перспективні ресурси літію, поєднані з рідкісно-металічними гранітними пегматитами протерозою. У Західному Приазов'ї розвідані родовища Крута Балка і Шевченківське. У центральній частині Українського щита, у Шполянсько-Ташлицькому рудному районі перспективні родовища Полохівське, Станкуватське, «Надія» і прояв Липнязький. Найперспективнішим вважається Полохівське літєве (петалітові руди) родовище (Кіровоградська область).

Ще у 1994 році Мінпромом України обґрунтовано необхідність підготовки до промислового освоєння Шевченківського родовища літєвих руд у Запорізькій області. Проведено оцінку і складено ТЕО розробки Полохівського родовища літію. Тільки з цих родовищ достатньо запасів не тільки забез-

печити потреби у літії різних галузей промисловості країни, але і збільшити її експортний потенціал.

Таким чином, природо-ресурсний потенціал літєвих родовищ навіть на європейському рівні не бідний, господарські потреби в літії навіть надто перспективні, розробки їх родовищ фінансово-економічно вигідні. Тому потрібно розвивати і наукову базу літєвого надрокористування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Безумовно, різні за рівнями, значимістю проблемами видобування і господарського застосування корисних копалин та шляхи їх вирішення широко висвітлені у літературних джерелах. У теоріях суспільного виробництва застосовуються з певними обґрунтуваннями поняття виробничої діяльності, матеріального та нематеріального виробництва, засобів виробництва, предметів праці та ін. У складі суспільного виробництва структурно виділяються такі фази: власне виробництво, розподіл, обмін, споживання. Фази можна виділити і на процесах видобування та переробки мінеральних ресурсів, по фазах здійснювати їх певні натуральні та вартісні оцінки у статистичних, кількісних та інших показниках. З врахуванням поділу і використання корисних копалин їх можна поділяти з необхідними класифікаційними ознаками, прийнятими у вітчизняній і зарубіжних прикладних геологічних школах. З вимогами згаданої Стратегії виконуються і Закони України, що регулюють господарське використання природних, зокрема, мінеральних ресурсів та вирішення екологічних з ними проблем [2 – 5].

Взагалі, широкомасштабним дослідженням надроресурсного господарства присвячені праці багатьох науковців України: Адаменка О. М., Белевцева Р. Я., Боброва О.Б., Коржнева М.М., Красножона М.Д., Ловінукова В. І., Малюка Б.І., Михайлова В.А., Міщенко Л. В., Рудька Г. І., Сухіної О. М. та ін. У даній сфері відомі публікації таких зарубіжних вчених, як М. Вагнер (Німеччина), Ф.-В. Вельмер (Німеччина), М. Дальхаймер (Німеччина), Ф. Дюшен (Франція), Дж. Хілл (Великобританія) та інші [6 – 12].

Але нам не відомі літературні джерела, в яких би досліджувалися за потребо-ресурсним підходом, як пропонується його називати, взагалі інформаційно-вартісні та фіскальні аспекти надро-ресурсного виробництва (НРВ), які мають до того ж ще й глобальну державно-бюджетну та соціальну значимість. Не досліджуються проблеми отримання

народом доходів від експлуатації родовищ, зайнятих НРВ, які належать до об'єктів його власності.

Літію присвячені ряд публікацій в Інтернет Володимира Хаустова (вчений секретар Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України», заслужений економіст України, кандидат технічних наук»). У його публікаціях висвітлені особливості літію та його руд, перспективи видобування, застосування цієї корисної копалини у промисловості країни. Він, зокрема, пише, що «Незважаючи на великі запаси літію, Україна найближчим часом не зможе ні виробляти літієву продукцію, ні торгувати концентратом руди, оскільки українські родовища літію унікальні, і в світі відсутні технології отримання літію з подібних руд. Український концентрат літію не може використовуватися іншими країнами через відсутність технологій його переробки, – наголошує автор публікації. – Всі родовища України комплексні, крім літію, містять й інші руди дорогих і рідкісних матеріалів. Тому і технологію переробки руди потрібно готувати під увесь спектр матеріалів і т. д.» [13].

Альошин Денис, директор зі стратегічного розвитку ТОВ «УкрЛітійВидобування», характеризує перспективи попиту і пропозицій на літій, розвиток будівництва фабрик для виготовлення з нього різної продукції, визначає оцінки потреб в інвестиціях та роки для їх розбудови і т. д. [14].

В [8, с. 126] коротко зазначено, що основні ресурси і запаси літію знаходяться у поверхневій ролі, у тому числі у Болівії – 57% світових ресурсів; Чілі – 88% запасів і 32 % ресурсів, інші – рідкісно-металічні гранітні пегматити. Але така інформація не відображає навіть вже сучасні види й обсяги визначених ресурсів і запасів літію, стан, територіальне і надрове розміщення його руд і т. д.

Але у відомій нам літературі не поширені теоретичні розробки щодо літію, його руд і родовищ, оскільки ще не має сучасної промислової гірничої розробки родовищ, а тому обмежені на дослідженнях виробничої практики й публікації по літієвій галузі.

Отже, теоретично, з практичними рекомендаціями проблеми створення літієвої галузі, літієвого надрокористування у літературі відображені дуже й дуже поверхнево. Тому вирішення таких проблем надто перспективне.

Мета та завдання досліджень. Мета досліджень: провести аналіз особливості та перспективності мінерально-ресурсної бази й обґрун-

тувати коло понять з надре-літієвих ресурсів як один з наукових напрямів літієвої ресурсоніки.

Завдання досліджень: започаткувати застосування потребо-ресурсного підходу до відображення результатів дослідження літієвого надрокористування; враховувати фактор народної власності на надра; обґрунтувати ознаки сутності літієвих ресурсів; висвітлити ресурсні аспекти родовищ літію у сукупності з іншими елементами; започаткувати розробку літієвої ресурсоніки та ін.

Методологія і методи досліджень: ресурс-орієнтований підхід; натуральне-ресурсний підхід до інформаційно-економічного відображення результатів надрокористування; принципи комплексності, історизму в дослідженнях; логічні обґрунтування сутності досліджуваних техніко-технологічних об'єктів і процесів у рудному надрокористуванні; суб'єктивності оцінювання процесів і результатів дослідження; динамізму оцінок об'єкта досліджень; порівняльний аналіз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформаційна складність, масштабність і міждисциплінарні зв'язки будь-якої наукової проблеми у надрокористуванні обумовлюють необхідність проведення з різними рівнями досконалості розробки і застосування загальнотеоретичної і прикладної методології досліджень мінерально-ресурсної бази, пов'язаної з методологіями геолого-гірничих наук, практичного застосування їх теоретичних положень у формуванні результативної інформації по матеріалах дослідження потенціалу видобутку ресурсів літію у гірничому виробництві. Необхідно також в результатах досліджень і відповідно у рекомендаціях враховувати фактори власності на надра (народу країни).

До прикладних методологічних нами пропонуються відносити потребо-ресурсний підхід і принцип комплексності, їх застосування з такими базовими поняттями: потреби; ресурси; методологія, власність.

У поширених в літературі визначеннях під поняттям «ресурси» розуміють як сукупність матеріальних чи нематеріальних об'єктів або засобів, які необхідні користувачу для задоволення своїх потреб, досягнення мети чи вирішення проблеми.

У літературних джерелах поняттям природних ресурсів об'єднують сукупність їх об'єктів в системі живої і неживої природи, складників природного середовища, що оточують у ньому людей і використовуються в процесі суспільного вироб-

ництва для задоволення матеріальних, соціальних, культурних та інших потреб суспільства і т. п. Знов—таки зауважимо, що, наприклад, населення користується природними ресурсами за межами суспільного виробництва або його продуктами.

За словниковим тлумаченням, поняття «ресурс» на французькій мові трактується як підіймаю, виникаю. Таким чином це поняття означає розвиток, рух і т. д. Поняттям «ресурс» в інженерній практиці за українським словником визначають матеріальні засоби, запаси, цінності, кошти і т. п., із поширеним тлумаченням: природний ресурс, економічний ресурс і т. д. [15, с. 623]. У літературі застосовується поняття «потенціал» (лат. — сила; можливий, можливість; сукупність ресурсів, запаси і т. п.) [15, с. 576 – 577]. Поняттям потенціалу об'єднується і сукупність ресурсів. Тому і різні види ресурсів та їх окреме чи спільне використання, взаємозв'язок, взаємозалежність у застосуванні визначають потенціал існування, функціонування та ефективної діяльності з ними суб'єкта господарювання, а також і доходів населення.

На наш погляд, літєві ресурси логічне досліджувати як об'єкти потреб по групах: 1) народної власності; 2) гірництва; 3) конкретного господарського застосування; 4) фіскалювання (державні ресурси); 5) товарно—грошового обміну та ін.

За фіскальних потреб нами рекомендується застосовувати поняття: надрофіскальний продукт замість чинної податкової бази; як спеціальне, воно потребує узаконеного сучасного трактування, з позицій, що він фактично має ознаки ресурсних (для нарахувань) бюджетних показників надрокористування.

Виходячи з викладеного літєві ресурси, як широке поняття, логічне розуміти в сукупності як автогенезно (стихийно) у далекому минулому утворені у надрах окремі хімічні елемен-

ти, з фізичними властивостями, чи організовано утворені (наприклад, збагаченням), оцінені потенційно для майбутнього господарського застосування за потребами. За потреб необхідне організоване геологічне вивчення родовищ, гірниче вилучення руд, виокремлення літію і доведення його до користувача (покупця, промислового переробного підприємства).

Потрібність застосування літію характеризується, за окремими оцінками, наступними показниками: в джерелах струму – 71%; скло і кераміка – 14%; каталізатори – 5%; мастильні матеріали – 3%; сталеплавильне виробництво – 3%; інші галузі – 4% [16].

Окремі види потреб у літєвих ресурсах показано на рис. 1.

У перерахунку на метал щорічні потреби економіки України у карбонаті літію орієнтовно оцінюються в 100 – 200 т. Збільшення потреб у петалітовому концентраті для виробництва спеціального скла і кераміки прогнозується на десятки тис. тонн [17].

За потребо—ресурсним підходом необхідно: поділяти корисні копалини та їх руди за потрібними ознаками; проводити різнобічні дослідження надрових корисних копалин, зокрема, наприклад, виділяти літій, руди літію або інші, що містять і літій; що належні до об'єктів власності народу; обґрунтовувати фіскальні зобов'язання користувачів родовищ корисних копалин; розробляти рекомендації по визначенню і розподіленню доходів від літєкористування суб'єктів господарювання, доходів держави як уособлювача власника надр; обґрунтувати для обліку окремі види затрат на організоване надро—розвідвальне виробництво, на видобування руд і т. п.

На рис. 2 показано поділ корисних копалин відповідно до положень Кодексів звітності сімейства CRIRSCO.

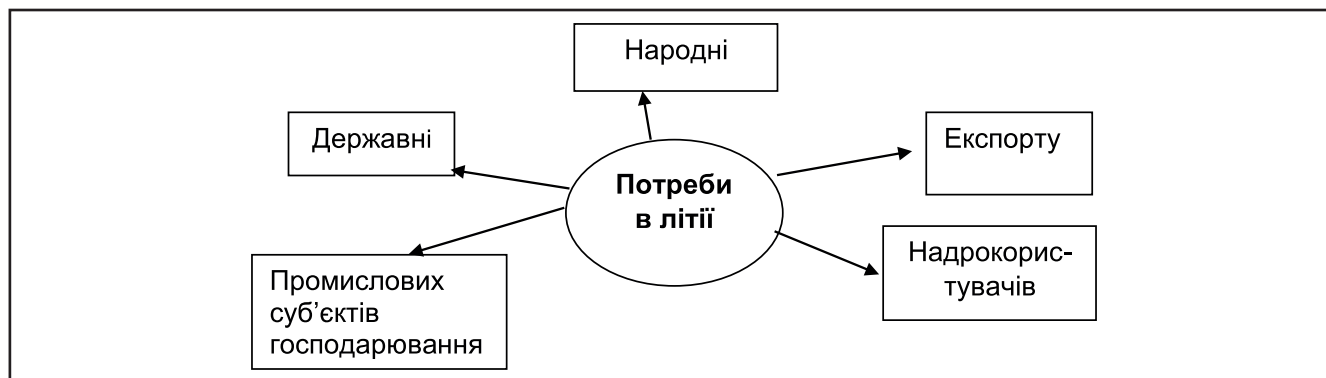

Рисунок 1. Види потреб в літєвих ресурсах

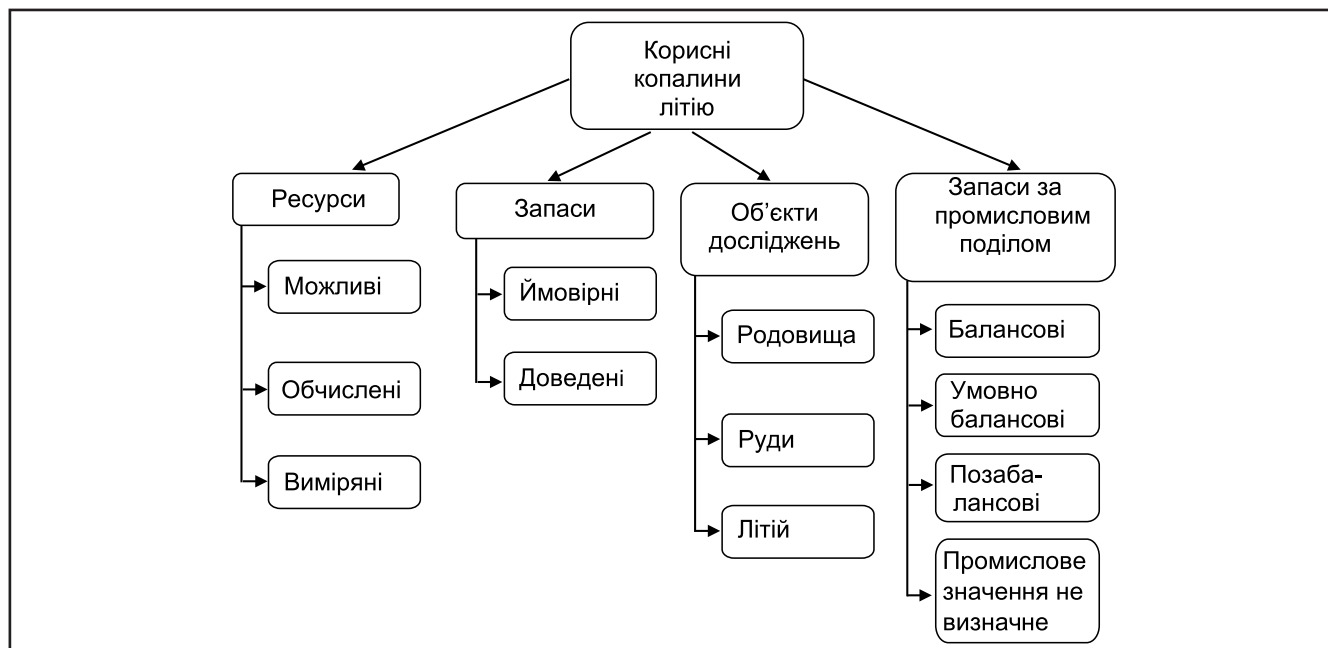

Рисунок 2. Поділ корисних копалин відповідно до положень Кодексів звітності сімейства CIRISCO

Збір і вивчення базової виробничої інформації, операції з оцінки вартості надрової речовини на практиці здійснюються на всіх процесах названого нами НРВ. Поетапно воно включає такі, виділені нами, види господарської діяльності: НРВ, що, за нашим тлумаченням, є більш широким в розумінні поняття, ніж геологічне вивчення надр, геологорозвідувальні роботи (ГРР), оскільки включає: отримання гірничими підприємствами дозволів на користування надрами; підготовку гірничими підприємствами разом з суміжниками родовищ до експлуатації; видобування гірничими підприємствами корисних копалин; підготовку до реалізації і реалізацію гірничими підприємствами видобутої продукції; транспортування видобутих корисних копалин; переробку промисловими підприємствами корисних копалин, що включають літій; збут ними продукції переробки; виконання операцій з відходами та ін.

До речі, у літературі продовжується застосування поняття ГРР, тобто як роботи. Але ж поняття «робота» визначено в Міжнародній стандартній класифікації професій–2008 як «набір завдань і обов'язків, які виконуються чи повинні бути виконані однією особою, в тому числі для роботодавця або в рамках індивідуальної трудової діяльності» [18].

У сучасному вивченні надр широко застосовують технічні засоби різного призначення. І за їх допомогою проводяться не роботи, а досліджен-

ня надр колективами фахівців. Тому з далекого минулого ГРР не можна вже застосовувати.

Як результати НРВ в Україні значні запаси літію було відкрито ще у 1980–х роках: родовище Полохівське (петалітові руди, Кіровоградська область); родовище Шевченківське (сподумен–петалітові руди, Донецька область); ділянка «Добра» (петаліт–сподуменові руди, Кіровоградська область); ділянка «Крута Балка» (Запорізька область, літій виявлений у складі комплексних рідкіснометалевих руд). До речі, Шевченківське родовище та ділянка «Добра» на сьогодні перебувають на тимчасово окупованих територіях [16].

Розглянемо практичність застосування окремих методів дослідження ресурсів літєвих родовищ, в них окремо літій й інших корисних копалин. По–перше, пропонується застосовувати потребо–ресурсний підхід до оцінювання перспективності у конкретних показниках розвідки, експлуатації родовищ літію та його промислової переробки. По–друге, окремо виділяємо геолого–економічне моделювання як формалізований процес опису та кількісного вираження значимих об'єктів, явищ і процесів у надрокористуванні геолого–економічними показниками. Їх види, рівні, структура абстрактне відображають факторну залежність, значимість, зокрема у вартісних вимірах, реальних внутрішніх і зовнішніх зв'язків, кількісні та якісні оцінки об'єктів, явищ і процесів надрокористування. Вираження і оцінювання показників здійснюєть-

ся за допомогою понятійного апарату і методики визначення й обчислення практичної математики й економетрики. По-третє, економічна доцільність розробки родовищ визначається кондиціями на конкретні ресурси, тому її оцінки необхідно здійснювати конкретними методами. По-четверте, перспективність промислової переробки конкретних копалин в першу чергу обґрунтовується їх запасами, якість, попитом на продукцію переробки та іншими факторами, тому від них мають залежати методику відповідних оцінок економічної, соціальної, фінансової її ефективності. По-п'яте, для аналітичних потреб вимірювань актуальними залишаються статистичні методи. По-шосте, окремо виділяти техніко-технологічні об'єкти і процеси у рудному надрокористуванні і т. д.

У практиці моделювання пошуково-розвідувальних досліджень і робіт застосовуються різні математичні залежності, прості і складні. У загальному вигляді виробничу функцію геологічного підприємства представляють відомою рівністю:

$$\Phi(x, y, A) = 0, \quad (1)$$

де: x – вектор затрат виробничих ресурсів; y – вектор результатів геологічних досліджень; A – матриця параметрів.

За цією та іншими функціями логічне проводити геологічними суб'єктами господарювання дослідження, наприклад, результативності затрат на геологічне вивчення надр на наявність конкретних корисних копалин у родовищах, на конкретних територіях.

Геологорозвідувальний процес можна представити одним рівнянням, в якому компоненти результатів ГРП об'єднані в одну скалярну величину (Y), а різні затратні виробничі ресурси як фактори – x_p . Причому виробничі ресурси зведені до оптимуму або й до мінімуму. Але їх достатньо для того, щоб виконати розрахунок виробничої функції:

$$Y = f(x_1, x_2, \dots, x_p), \quad (2)$$

де: Y – результативний показник; x – факторний показник; p – менше 10.

Далі, відома лінійна функція має вигляд:

$$Y = a_0 + a_1 \cdot x, \quad (3)$$

де: Y – результативний показник; x – факторний показник; a_0 і a_1 – певні коефіцієнти, які знаходяться рішенням двох нормальних рівнянь, що відповідають способу найменших квадратів.

Ці коефіцієнти характеризують приріст обсягів виробництва приростом відповідних факторів на одиницю (на 1%).

До речі, за цією лінійною функцією можна і прогнозувати показники результатів геологічного вивчення надр, зміни на нього затрат та ін. Кореляційна залежність між показниками виражається відомим рівнянням параболи:

$$Y = a_0 + a_1 x + a_2 x^2, \quad (4)$$

де параметри: a_1 – характеризує кут нахилу кривої; a_2 – характеризує степінь прискорення або уповільнення кривизни параболи.

Якщо a_2 більше нуля, то парабола має мінімум, якщо менше, то максимум. Коефіцієнти a_1 і a_2 знаходять вирішенням системи трьох нормальних рівнянь.

Методику відображення результатів геологічних досліджень у поєднанні з іншими та економіко-математичними методами і моделями, безумовно, мають стати у формі певних рекомендацій для формування нагальних документів геологічних підприємств для дослідження надр на предмет різних оцінок наявності та доцільності видобування конкретних видів корисних копалин, оцінювання затрат на дослідження родовищ.

Взагалі-то основною метою удосконалення діючої на досліджуваних підприємствах методики аналізу виробничих витрат є забезпечення адекватності аналітичної інформації не тільки потребам оперативного і тактичного управління, а ще й бюджетування показників видобування корисних копалин.

Доцільність аналізу, перш за все, полягає у тому, що його результати можна використовувати для оцінки і прогнозування собівартості 1 кв.^{км} сейсмозрозвідки, 1 м буріння пошукових і розвідувальних свердловин, приросту 1 т запасів корисних копалин, наприклад, руд різних категорій розвіданості та ін. Регресійний аналіз доцільний взагалі для дослідження різних показників геологічного вивчення надр, зокрема, майбутніх доходів від експлуатаційного надрокористування.

Як свідчать практика геологічних підприємств, а також згадані дослідження, мають місце значні відхилення фактичних показників витрат від нормативних та бюджетних. В структурі непродуктивних витрат геологічних підприємств значимі їх показники, пов'язані із складністю або й невизначеністю умов проходок. Мають місце за різних причин неефективне використання робочого часу, механічного обладнання і технічних засобів, необхідність ліквідації поломок техніки, аварій, геологічних ускладнень у свердловинах та ін.

Безумовно, що дослідження ділянок непродуктивних затрат, їх причин на процесах геологічного вивчення надр потрібно відносити до сфери досліджень економічної геології.

Отже, в процесі таких досліджень доцільне використання комплексного факторного аналізу виробничих витрат на проведення геологічного вивчення надр. Цим аналізом здійснюються дослідження структури собівартості виконання геологорозвідувальних досліджень і робіт (в розрізі їх видів і методів), визначення оцінок ефективності використання ресурсів центрами відповідальності та геологічними підприємствами в цілому. Його впровадження у практику роботи геологічних підприємств дозволить отримувати належні оцінки достовірності бюджетних і нормативних показників витрат, формувати об'єктивну і достатньо повну інформацію, необхідну для проведення геолого-економічного аналізу стану надророзвідувального виробництва.

За Методикою визначення вартості запасів і ресурсів корисних копалин родовища або ділянки надр, що надаються у користування, вартість ресурсів розраховується сумою очікуваних доходів, одержаних за весь розрахунковий період, за такою формулою:

$$B_p = \sum_{t=1}^T \frac{(A_t - B_t) - P_t}{(1+E)^t} - \sum_{t=1}^T \frac{K_t}{(1+E)^t} \quad (5)$$

де: B_p – вартість ресурсів на дату оцінки; E – норма дисконту; A_t – річний дохід від реалізації товарної продукції в t -у році; B_t – експлуатаційні витрати в t -у році, за виключенням амортизаційних відрахувань; P_t – розмір податків і платежів у t -у році, що не входять до експлуатаційних витрат; K_t – капітальні вкладення в промислове будівництво в t -у році, включаючи придбання геологічної інформації; T – період використання родовища або ділянки надр для геологічного вивчення та/або видобування корисних копалин до виведення родовища з експлуатації; Σ – знак суми [10, с. 262].

Фіскальна вартість літєвих ресурсів визначається по фіскальних оцінниках надроресурсних продуктів (як пропонується їх називати) і фіскальних нормативах.

Безумовно, що на кожному з етапів визначаються фіскальні платежі, зокрема із заробітної плати найманих працівників, до речі, кількість яких у літєві промисловості буде зростати. Особливо зауважимо, що у літєвій галузі буде немало

великих платників податків. Від них надходження до бюджету оцінюватимуться найбільш вагомими показниками, зокрема податку на прибуток підприємств.

До таких, на наш погляд, будуть належати гірничі комбінати, збудовані на сучасних відкритих родовищах. Оскільки літій належить до надто дорогих і потрібних для промисловості елементів. Бо, наприклад, за висновками згаданого Володимира Хаустова, «Україна має значні запаси і перспективні ресурси літїю, пов'язані з рідкіснометалічними гранітними пегматитами протерозою. У Західному Приазов'ї розвідані родовища Крута Балка і Шевченківське. У центральній частині Українського щита, у Шполянсько-Ташлицькому рудному районі – родовища Полохівське, Станкуватське, «Надія» і прояв Липнязький. Найперспективнішим вважається Полохівське літєве (петалітові руди) родовище (Кіровоградська область)».

До перспективних належать і суб'єкти господарювання, що будуть зайняті споживанням літїю та іншими супутніми елементами, для подальшого поширення на внутрішньому і зовнішньому ринках. Тому він також пише, що «Виробництво літїю у світі постійно й істотно зростає. Якщо 2021 року у світі було спожито 460 тис. тонн карбонату літїю, то, за прогнозами, потреби в ньому до 2030-го становитимуть до 6 млн тонн. При цьому 60% літїю використовують у вигляді солей, переважно карбонатів, 30% – літєвих мінералів і 10% – металічного літїю».

Для України надто актуальними видами наукової та господарської діяльності є і буде створення придатних для переробки руд, з місцевих родовищ, технологій та технічних засобів. Оскільки «Існуючі в світі технології переробки руд-мінералів передбачають отримання літїю із сподуменів, а в Україні родовища петалітові, петаліт-сподуменові або танталові, ніобієві, рубідієві чи навіть мінеральний кукейт. Це унеможлиблює застосування наявних у світі технологій для отримання продукції та потребує розробки нових технологій збагачення і переробки руди під кожне родовище. <...>Отже, необхідно будувати вітчизняний ланцюжок від видобутку руди до випуску продукції». За великої потреби виробництво літїю і продукції його переробки у світі постійно й істотно зростає і буде зростати. «Якщо 2021 року у світі було спожито 460 тис. тонн карбонату літїю, то, за прогнозами, потреби в ньому до 2030-го

становитимуть до 6 млн тонн. При цьому 60% літію використовують у вигляді солей, переважно карбонатів, 30% – літєвих мінералів і 10% – металічного літію» [14].

Далі, згаданий Денис Альошин передбачає, що в Європі буде організовано не один десяток нових гігафабрик з виробництва батарей. Ці гігафабрики належатимуть до великих споживачів літєвих сировинних ресурсів і т. д.

Отже, розвиток літєвої галузі перспективний і для світу, і для України, зокрема і для її населення, територіальних громад.

Висновки

Актуальність написання статті зумовлюється взагалі необхідністю проведення досліджень і формування понятійного апарату щодо ресурсів літію та літєвих родовищ за натуральне-ресурсним підходом до їх інформаційно-економічного відображення; досліджень унікальності родовищ літєвих руд в Україні, великою кількістю в них запасів літію, перспективністю його господарського використання у виробництві різної промислової продукції.

Проведено дослідження природно-ресурсної бази, обґрунтування перспективності фіскальних зобов'язань користувачів родовищ літєвих корисних копалин (і що включають й інші елементи).

Понятійний апарат відображення процесів і результатів дослідження корисних копалин та їх родовищ перспективне формувати відповідно до положень Кодексів звітності сімейства CRIRSCO. Для оцінок родовищ логічне вивчати і відображати їх стан за схемою: техніко-економічне міркування; техніко-економічна доповідь; техніко-економічне обґрунтування; практичне застосування досліджених результатів.

Узагальнено, нами обґрунтовується необхідність визнання, що літєва ресурсоніка (так пропонується її називати) вивчає: потреби народу, економіки країни, внутрішньої й міжнародної торгівлі в літєвих ресурсах; корисні копалини в наукових поняттях; природні середовища, умови утворення і сучасне розміщення їх у надрах; природну суть речовин, їх хімічний склад і фізичні властивості; екологічні особливості та наслідки видобування та використання різних видів корисних копалин, виміряні певними показниками та ін.

Взагалі, вигідність господарського видобування й застосування корисних копалин потрібно досліджувати по низці геологічних, гірничотехнічних,

технологічних, економічних, фіскальних й інших чинників. Серед яких найважливішими є: товарність руд, в них елементів; зміст у рудах основних і попутних елементів, шкідливих і цінних домішок; натуральна форма наявних і проявів корисних елементів і домішок; кількість запасів та умови їхнього залягання у родовищах; відсоток видобутку корисного компонента з видобутку та складність цього технологічного процесу; обсяг капітальних вкладень у підприємство для опрацювання родовищ корисних копалин, що проектується; відпускні ціни на готову продукцію тощо.

Як напрям у перспективі подальших досліджень, майбутню потужну літєву галузь необхідно також розвивати як прикладну історичну природничо-ресурсну науку, що розбудована та розвивається на генетичній основі, зокрема за потребами визнання корисних копалин як об'єктів народної власності та реального організаційно-економічного впливу місцевого населення на територіальні суб'єкти господарювання щодо проведення ними еколого-інноваційних заходів для збереження довкілля, в першу чергу рослинництва, конкретно через механізм екологічних фіскальних зобов'язань. До надто перспективних належать гірничі суб'єкти господарювання, створені в них на науковій базі техніко-технологічного виробництва продукції з переробкою літію та інших корисних копалин, матеріалів з інших галузей промисловості.

Список використаних джерел:

1. Національна економічна стратегія на період до 2030 року, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179.
2. Кодекс України про надра: Закон України від 27 липня 1994 року № 132/94-ВР (зі змін. і доповн.).
3. Гірничий закон України від 6 жовтня 1999 року № 1127-XIV (зі змін. і доповн.).
4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII (зі змін. і доповн.).
5. Водний кодекс України: Закон України від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР (зі змін. і доповн.).
6. Малюк Б.І., Бобров О.Б., Красножон М.Д. Надрокористування у країнах Європи і Америки: Довідкове видання. Київ: Географіка, 2003. 197 с
7. Основи економічної геології: Навч. посіб. для студ. геол. спец. вищ. навч. закл. освіти / М.М. Коржнев, В.А. Михайлов, В.С. Міщенко та ін. Київ: Логос, 2006. 223 с.

8. Рудько Г. І., Адаменко О. М. Землелогія. Еколого–ресурсна безпека Землі / За ред. Г. І. Рудька. Київ: Вид–во «Академпрес», 2009. 512 с.

9. Рудько Г. І., Плотніков О. В., Курило М. М. та ін. Економічна геологія залізістих кварцитів. Київ: Вид–во «Академпрес», 2010. 272 с.

10. Рудько Г.І., Курило М.М., Родованов С.В. Геолого–економічна оцінка родовищ корисних копалин. Київ: АДЕФ–Україна, 2011. 384 с.

11. Михайлов В. А. Базові терміни і поняття економічної геології: навч. посіб. / В. А. Михайлов, М. М. Курило. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2014. 527 с. http://www.geol.univ.kiev.ua/lib/economic_geology_dictionary.pdf.

12. Зацерковний В. І. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / В. І. Зацерковний, І. В. Тішаєв, В. К. Демидов. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

13. Режим доступу: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=11017>.

14. Режим доступу: <https://interfax.com.ua/news/blog/910980.html>.

15. Сучасний тлумачний словник української мови: 50000 слів/ За заг. ред. д–ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. Харків: ВД «ШКОЛА», 2006. 832 с.

16. Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/business/ukrajinskij–litij–jaki–perspektivi.html>.

17. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ресурси_і_запаси_літію.

18. Режим доступу: <https://www.google.com/search?client=firefox–b–d&q=що+таке+робота+>.

19. Податковий кодекс України: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755–17#Text>.

References:

1. Natsionalna ekonomichna stratehiia na period do 2030 roku, zatv. postanovoіu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 bereznia 2021 r. № 179.

2. Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/Svitove_spozhyvannia_enerhii.

3. Rezhym dostupu: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_22_u.pdf.

4. Rezhym dostupu: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/11/4/679423/>.

5. Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/Palyvno–enerhetychna_syrovyna.

6. Maliuk B.I., Bobrov O.B., Krasnozhon M.D. Nadrokorystuvannia u krainakh Yevropy i Ameryky: Dovidkove vydannia. Kyiv: Neohrafika, 2003. 197 s.

7. Osnovy ekonomichnoi heolohii: Navch. posib. dlia stud. heol. spets. vyshch. navch. zakl. osvity /M.M. Ko–

rzhnev, V.A. Mykhailov, V.S. Mishchenko ta in. Kyiv: Lo–hos, 2006. 223 s.

8. Rudko H. I., Adamenko O. M. Zemlelohii. Ekoloho–resursna bezpeka Zemli / Za red. H. I. Rudka. Kyiv: Vyd–vo «Akadempres», 2009. 512 s.

9. Rudko H. I., Plotnikov O. V., Kurylo M. M. ta in. Ekonomichna heolohiia zalizystykh kvartsytyv. Kyiv: Vyd–vo «Akadempres», 2010. 272 s.

10. Rudko H.I., Kurylo M.M., Rodovanov S.V. Heoloho–ekonomichna otsinka rodovyshch korysnykh kopalyn. Kyiv: ADEF–Ukraina, 2011. 384 s.

11. Mihajlov V. A. Bazovi termini i ponyattya ekonomichnoyi geologiyi: navch. posib. /V. A. Mihajlov, M. M. Kurilo. Kyiv: VPC «Kiyivskij universitet», 2014. 527 s. http://www.geol.univ.kiev.ua/lib/economic_geology_dictionary.pdf.

12. Zatserkovnyi V. I. Metodolohiia naukovykh doslidzhen: navch. posib. / V. I. Zatserkovnyi, I. V. Tishaiev, V. K. Demydov. Nizhyn: NDU im. M. Hoholia, 2017. 236 s.

13. Rezhym dostupu: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=11017>.

14. Rezhym dostupu: <https://interfax.com.ua/news/blog/910980.html>.

15. Suchasnyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy: 50000 sliv/ Za zah. red. d–ra filol. nauk, prof. V. V. Dubichynskoho. Kharkiv: VD «ShKOLA», 2006. 832 s.

16. Rezhym dostupu: <https://zn.ua/ukr/business/ukrajinskij–litij–jaki–perspektivi.html>.

17. Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/Lithium_resources_and_reserves.

18. Rezhym dostupu: <https://www.google.com/search?client=firefox–b–d&q=що+таке+робота+>.

19. Tax Code of Ukraine: Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755–17#Text>.

Дані про автора

Бодюк Адам Васильович,

к. е. н., с. н. с., науковий керівник Науково–дослідного закладу «Ресурси»

Київ, Україна,

ORCID.ORG/0000–0002–6200–1784.

e–mail:g2030@ukr.net

Data about the author

Adam Bodyuk,

Candidate of Economic Sciences, Senior Research Fellow, Supervisor Research institution «Resource», Kyiv, Ukraine,

ORCID.ORG/0000–0002–6200–1784.

e–mail:g2030@ukr.net

Проблеми і перспективи розвитку логістичного менеджменту в Україні

Предметом дослідження є проблеми і перспективи розвитку логістичного менеджменту в Україні.

Метою дослідження є визначення перспективних шляхів удосконалення логістичного менеджменту в Україні.

Методи дослідження. У статті використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті наведені проблеми і перспективи розвитку логістичного менеджменту в Україні. Зроблено акцент на необхідності розвитку інфраструктури логістичних процесів та їх інформатизації, а також впровадженні інноваційних рішень в управлінні логістичною сферою. Виявлено роль публічно–приватного партнерства у цих процесах. Доведено необхідність посилення уваги до екологічних питань розвитку логістичного менеджменту.

Висновки. Логістичний менеджмент в Україні має ряд суттєвих проблем, але також існують і такі фактори, які сприяють розвитку цієї сфери. Необхідно концентрувати зусилля на покращенні інфраструктури, використанні сучасних технологій і навчанні кадрів для досягнення оптимізації логістичних процесів та підвищення їх ефективності. Одним із важливих аспектів для вирішення проблем логістичного менеджменту в Україні є інтеграція інноваційних рішень, таких як блокчейн–технології для забезпечення прозорості та безпеки контрактів у логістичних ланцюгах. Це дасть можливість зменшити ризики шахрайства та забезпечити ефективний моніторинг товарів на всіх етапах транспортування. Крім того, важливим є розвиток публічно–приватного партнерства, яке зможе залучити приватні інвестиції в інфраструктуру. Спільні проекти між державою та бізнесом зможуть прискорити модернізацію транспортних шляхів та логістичних об'єктів, що в свою чергу підвищить конкурентоспроможність української економіки. Не менш важливою є увага до екологічних аспектів логістики. Створення зелених логістичних рішень, таких як використання екологічного транспорту та впровадження альтернативних методів доставки, зможе не лише зменшити негативний вплив на навколишнє середовище, а й покращити імідж компаній у очах споживачів. Завдяки комплексному підходу до вирішення існуючих проблем та відкриттю нових можливостей, Україна має потенціал стати важливим гравцем на ринку міжнародних логістичних послуг.

Ключові слова: логістика, логістичний менеджмент, блокчейн–технології, логістичний ланцюг, публічно–приватне партнерство, транспорт, логістичні центри, екологія, логістичні послуги, ринок.

МОЛНАР О. С.
ГОРНИЦЬКИЙ С. І.

Problems and prospects of the development of logistics management in Ukraine

The subject of the study is the problems and prospects of the development of logistics management in Ukraine.

The purpose of the study is to determine promising ways to improve logistics management procedures in Ukraine.

Research methods. The article uses the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the comparative method, and the method of summarizing data.

Work results. The article presents problems and prospects for the development of logistics management in Ukraine. Emphasis is placed on the need to develop the infrastructure of logistics processes and their informatization, as well as the introduction of innovative solutions in the management of the logistics sphere. The role of public–private partnership in these processes

is revealed. The need to increase attention to environmental issues in the development of logistics management has been proved.

Conclusions. *Logistics management in Ukraine has a number of significant problems, but there are also such factors that contribute to the development of this area. It is necessary to concentrate efforts on improving infrastructure, using modern technologies and training personnel to achieve optimization of logistics processes and increase their efficiency. One of the important aspects for solving logistics management problems in Ukraine is the integration of innovative solutions, such as blockchain technologies to ensure transparency and security of contracts in logistics chains. This will make it possible to reduce fraud risks and ensure effective monitoring of goods at all stages of transportation. In addition, it is important to develop a public–private partnership that will be able to attract private investment in infrastructure. Joint projects between the state and business will be able to accelerate the modernization of transport routes and logistics facilities, which in turn will increase the competitiveness of the Ukrainian economy. Equally important is attention to the ecological aspects of logistics. The creation of green logistics solutions, such as the use of ecological transport and the introduction of alternative delivery methods, will be able not only to reduce the negative impact on the environment, but also to improve the image of companies in the eyes of consumers. Thanks to a comprehensive approach to solving existing problems and opening up new opportunities, Ukraine has the potential to become an important player in the market of international logistics services.*

Keywords: *logistics, logistics management, blockchain technologies, logistics chain, public–private partnership, transport, logistics centers, ecology, logistics services, market.*

Постановка проблеми. Логістичний менеджмент в Україні перебуває на стадії активного розвитку, однак стикається з низкою проблем, що стримують його ефективність. Основними викликами є застаріла інфраструктура, нестабільність економічної ситуації та недостатня конкуренція на ринку. Крім того, велика частка малих і середніх підприємств не має доступу до сучасних технологій, що ускладнює інтеграцію автоматизованих систем управління. Однак сьогоденні труднощі відкривають перспективи для розвитку логістичного менеджменту. Зростаюча потреба в оптимізації логістичних процесів у відповідь на зміни у глобальних торгових умовах стимулює запровадження інноваційних рішень. Українські компанії все частіше впроваджують сучасні ІТ-технології, такі як системи управління запасами та транспортування, що дає можливість значно знизити витрати та покращити обслуговування клієнтів. Отже, за умов адаптації до сучасних викликів та використання новітніх технологій, український логістичний менеджмент зможе стати важливим елементом у міжнародних торговельних мережах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різностороннім аспектам проблеми логістичного менеджменту в Україні присвячені праці вітчизняних економістів, таких як А.Г. Кальченко, І.В. Сокирник, В.В. Стадник, Л.І. Федулова та інших. Однак, недостатньо вивченими залишаються питання актуалізації проблем та перспек-

тив розвитку логістичного менеджменту в Україні на нинішньому етапі розвитку ринкових відносин і тому вони потребують подальшого дослідження.

Мета статті – визначення перспективних шляхів удосконалення логістичного менеджменту в Україні.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах розвитку економіки України логістичний менеджмент займає важливе місце у забезпеченні ефективності бізнес-процесів. Основні проблеми, які стоять перед галуззю, це недосконалість інфраструктури, нестача кваліфікованих кадрів та нерегульованість ринку. Ці чинники не сприяють досягненню максимальних результатів у логістичних операціях, підвищуючи витрати та знижуючи конкурентоспроможність українських підприємств на міжнародному ринку. Перспективи розвитку логістичного менеджменту в Україні, насамперед, пов'язані з інвестуванням у сучасні технології, такі як автоматизація та цифровізація процесів. Впровадження інноваційних рішень, таких як системи управління складом та перевезеннями, зможе покращити ефективність логістичних операцій. Крім того, розвиток міжнародних партнерств та співпраця з іноземними компаніями зможуть відкривати нові можливості для українського бізнесу. Отже, вирішення існуючих проблем та активне впровадження нових технологій забезпечить Україні гідне місце у світовій логістичній системі, сприяючи економічному зростанню країни.

Важливим аспектом для покращення логістичного менеджменту є підвищення кваліфікації кадрів. Необхідно запроваджувати програми навчання та стажування, які дозволять фахівцям освоїти сучасні технології та методики управління. Співпраця з вищими навчальними закладами зможе сформувати нове покоління логістичних фахівців, здатних ефективно впроваджувати інновації в український бізнес. Крім того, необхідно звернути увагу на регуляторні аспекти ринку. Нормативна база повинна адаптуватися до міжнародних стандартів, що сприятиме зниженню бар'єрів для іноземних інвестицій та співпраці. Це, в свою чергу, призведе до покращення якості логістичних послуг і підвищення довіри до українських компаній з боку закордонних партнерів. Успішна реалізація цих заходів надасть можливість Україні стати привабливим хабом для логістичних операцій не лише в регіоні, а й на глобальному ринку. Інвестиції в інфраструктуру, зокрема в транспортні коридори та термінали, також сприятимуть прискоренню товарообігу та зменшенню витрат, що позитивно вплине на загальний економічний розвиток країни.

Необхідність інтеграції сучасних інформаційних технологій у логістичні процеси також потребує відповідного оновлення інфраструктури. Інвестиції в автоматизацію складських приміщень, системи управління транспортом і електронну комерцію дадуть можливість підвищити швидкість обробки замовлень та знизити людський фактор у виникненні помилок. Це створить високо-ефективні системи, здатні швидко реагувати на зміни в попиті та пропозиції. Крім технологічних і навчальних аспектів, важливим є також розвиток екологічно чистих практик у логістиці. Сучасні підприємства повинні звертати увагу на екологічні наслідки своїх дій, впроваджуючи сталий транспорт і використовуючи екологічні пакувальні матеріали. Це не лише відповідає світовим трендам, але й зможе стати конкурентною перевагою на ринку. В цілому, формування партнерських відносин з науковими установами та університетами забезпечить нові дослідження і розробки у галузі логістики. Впровадження інноваційних методів і технологій дасть змогу Україні стати не лише споживачем, а й активним учасником глобальних логістичних ланцюгів.

Логістичний менеджмент в Україні стикається з низкою проблем та викликів, які впливають на

його ефективність і здатність задовольнити потреби бізнесу та споживачів. Однак, водночас існують і перспективи для розвитку цієї сфери.

Проблеми розвитку логістичного менеджменту в Україні: 1) інфраструктура: багато доріг, мостів та інших транспортних комунікацій потребують модернізації, що ускладнює перевезення вантажів; недостатній розвиток логістичних центрів і складів, що знижує ефективність управління запасами; 2) відсутність стандартів: в Україні недостатньо чітких стандартів для логістичних процесів, що призводить до неефективності та плутанини; 3) брак кваліфікованих кадрів: необхідність в спеціалістах з високою кваліфікацією, здатних впроваджувати нові технології та підходи в логістиці; 4) політична й економічна нестабільність: конфлікти, війни та економічні кризи впливають на безпеку та надійність логістичних ланцюгів; 5) залежність від імпорту: багато технологій і обладнання для логістики імпортується, що робить країну вразливою до міжнародних економічних коливань.

Перспективи розвитку логістичного менеджменту в Україні: 1) інвестиції в інфраструктуру: розвиток транспортної інфраструктури зможе покращити логістичні процеси, а саме реалізація проектів, зокрема автомобільні та залізничні коридори; 2) адаптація нових технологій: впровадження цифрових технологій, автоматизація процесів, використання систем управління складом (WMS) та електронного документообігу; 3) стратегічна географія: в Україні вигідне географічне положення, яке може бути використане для розвитку логістичних хабів і транзитних коридорів; 4) зростання e-commerce: розвиток електронної комерції в країні створює нові можливості для логістики. Попит на швидку та ефективну доставку стане все більш актуальним; 5) співпраця з міжнародними партнерами: членство України в міжнародних організаціях і угодах зможе відкрити нові можливості для співпраці у сфері логістики.

Висновки

Логістичний менеджмент в Україні має ряд суттєвих проблем, але також існують і такі фактори, які сприяють розвитку цієї сфери. Необхідно концентрувати зусилля на покращенні інфраструктури, використанні сучасних технологій і навчанні кадрів для досягнення оптимізації логістичних процесів та підвищення їх ефективності. Одним із важливих аспектів для вирішення проблем логі-

тичного менеджменту в Україні є інтеграція інноваційних рішень, таких як блокчейн-технології для забезпечення прозорості та безпеки контрактів у логістичних ланцюгах. Це дасть можливість зменшити ризики шахрайства та забезпечити ефективний моніторинг товарів на всіх етапах транспортування. Крім того, важливим є розвиток публічно-приватного партнерства, яке зможе залучити приватні інвестиції в інфраструктуру. Спільні проекти між державою та бізнесом зможуть прискорити модернізацію транспортних шляхів та логістичних об'єктів, що в свою чергу підвищить конкурентоспроможність української економіки. Не менш важливою є увага до екологічних аспектів логістики. Створення зелених логістичних рішень, таких як використання екологічного транспорту та впровадження альтернативних методів доставки, зможе не лише зменшити негативний вплив на навколишнє середовище, а й покращити імідж компаній у очах споживачів. Завдяки комплексному підходу до вирішення існуючих проблем та відкриттю нових можливостей, Україна має потенціал стати важливим гравцем на ринку міжнародних логістичних послуг.

Список використаних джерел:

1. Важинський Ф. А., Ноджак Л. С., Колодійчук А. В. Оцінка ефективності управління системою збуту машинобудівних підприємств. Економіка промисловості. 2010. № 1. С. 119–122.
2. Гаврилко П.П., Колодійчук А.В., Каганець-Гаврилко Л.П., Гуштан Т.В., Крамченко Р.А. Конкурентні технології в міжнародній економіці: підручник. Львів: Вид-во ННБК «АТБ», 2023. 184 с.
3. Гаврилко П.П., Колодійчук А.В., Лазур С.П., Важинський Ф.А. Міжнародна економіка в таблицях, схемах, формулах, задачах і прикладах: навчальний посібник. Львів: Видавництво ННБК «АТБ», 2019. – 258 с.
4. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Важинський Ф. А., Індус К. П. Міжнародні фінанси і фінансовий менеджмент в задачах та прикладах: навчальний посібник. Львів: Вид-во ННБК «АТБ», 2020. 161 с.
5. Гаврилко П. П., Лалакулич М.Ю., Колодійчук А. В. Основні фактори виникнення кризових явищ на промислових підприємствах. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. 2012. Вип. 22.4. С. 158–164.
6. Кальченко А. Г. Основи логістики: навч. посіб. К.: Товариство «Знання», КОО, 1999. 135 с.
7. Колодійчук А. В. Інноваційний розвиток промисловості: завдання управління при врахуванні умов не-

досконалої конкуренції: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2015. 324 с.

8. Колодійчук А. В. Інформація як фактор інноваційного розвитку економіки. Формування ринкових відносин в Україні. 2012. №5/1(132). С. 58–62.
9. Колодійчук А. В., Гуштан Т.В., Молнар О.С., Василюк Н.В., Чобаль Л.Ю. Міжнародні перевезення в міжнародній економіці: підручник. Львів: Вид-во ННБК «АТБ», 2021. 189 с.
10. Колодійчук А. В., Пісний В. М. Особливості функціонування машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (13). С. 172–178.
11. Колодійчук А. В., Пісний В. М., Семчук Ж. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (9). С. 191–196.
12. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Теоретичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (8). С. 183–187.
13. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Управління конкурентоспроможністю машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (10). С. 222–227.
14. Федулова Л. І. (ред.), Сокирник І. В., Стадник В. В. та ін. Менеджмент організацій: підручник. К.: Либідь, 2004. 448 с.

References:

1. Vazhynskyy, F. A., Nodzhak, L. S., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Otsinka efektyvnosti upravlinnya systemoyu zbutu mashynobudivnykh pidpryyemstv [Assessment of the efficiency of management of the sales system of machine-building enterprises]. *Ekonomika promyslovosti – Economy of Industry*, 1, 119–122. [in Ukrainian].
2. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Kahanets-Havrylko, L. P., Hushtan, T. V., & Kramchenko R. A.. (2023). Konkurentni tekhnolohiyi v mizhnarodniy ekonomitsi [Competitive technologies in the international economy]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].
3. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Lazur, S. P., & Vazhynskyy, F. A. (2019). Mizhnarodna ekonomika v tablytsyakh, skhemakh, formulakh, zadachakh i prykladakh [International Economics in Tables, Schemes, Formulas, Problems and Examples]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].
4. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Vazhynskyy, F. A., & Indus, K. P. (2020). Mizhnarodni finansy i finansovyy

menedzhment v zadachakh ta prykladakh [International finance and financial management in problems and examples]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].

5. Havrylo, P. P., Lalakulych, M. Yu., & Kolodiychuk, A. V. (2012). Osnovni factory vynykennya kryzovykh yavlyshch na promyslovykh pidpryyemstvakh [The main factors of emergence of crisis phenomena in industrial enterprises]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 22 (4) (pp. 158–164). [in Ukrainian].

6. Kalchenko, A. H. (1999). Osnovy lohistyky [Basics of logistics]: Manual. Kyiv: Knowledge Society, KOO. [in Ukrainian].

7. Kolodiychuk, A. V. (2015). Innovatsiynny rozvytok promyslovosti: zavdannya upravlinnya pry vrakhuvanni umov nedoskonaloyi konkurentsii [Innovative development of industry: the tasks of management taking into account the conditions of imperfect competition]. Lviv: League Press. [in Ukrainian].

8. Kolodiychuk, A. V. (2012). Informatsiya yak faktor innovatsiynoho rozvytku ekonomiky [Information as a factor of innovation development of the economy]. In Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini [Formation of market relations in Ukraine]: Vol. 5/1 (132) (pp. 58–62). [in Ukrainian].

9. Kolodiychuk, A. V., Hushtan, T. V., Molnar, O. S., Vasylykha, N. V., & Chobal, L. Yu. (2021). Mizhnarodni perevezennya v mizhnarodniy ekonomitsi [International transportation in the international economy]: Textbook. Lviv: ATB Publishing [in Ukrainian].

10. Kolodiychuk, A. V., & Pisnyy, V. M. (2009). Osoblyvosti funktsionuvannya mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny [Features of functioning of machine-building enterprises at the current stage of development of the economy of Ukraine]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (13) (pp. 172–178). [in Ukrainian].

11. Kolodiychuk, A. V., Pisnyy, V. M., & Semchuk, Zh. V. (2009). Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy

innovatsiynoho protsesu [The essence of innovation, the structure and the main stages of the innovation process]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (9) (pp. 191–196). [in Ukrainian].

12. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Teoretichni aspekty upravlinnya konkurentospromozhnistyu pidpryyemstv [Theoretical aspects of enterprise competitiveness management]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (8) (pp. 183–187). [in Ukrainian].

13. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Upravlinnya konkurentospromozhnistyu mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny [Management of competitiveness of machine-building enterprises at the present stage of development of Ukrainian economy]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (10) (pp. 222–227). [in Ukrainian].

14. Fedulova, L. I. (Ed.), Sokyrynuk, I. V., & Stadnyk, V. V., et al. Menedzhment orhanizatsiy [Management of organizations]: Textbook. Kyiv: Lybid, 2004. [in Ukrainian].

Дані про авторів

Молнар Олександр Сергійович,

к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки, підприємництва та торгівлі, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Горніцький Сергій Іванович,

спеціаліст, Львівський державний університет внутрішніх справ

Data about the authors

Oleksandr Molnar,

Ph.D., Associate Professor, Head of the Department of Economics, Entrepreneurship and Trade, Uzhhorod National University

Sergiy Hornitskyi,

Specialist, Lviv State University of Internal Affairs

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 711.4+364.122.5

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13214974>

ГАБРЕЛЬ М. М.

ЛИСЯК Н. М.

ХРОМ'ЯК Й. Я.

Економіко–просторові взаємодії в моделюванні розвитку Львівської агломерації

Предметом дослідження є процеси агломерування простору України, методичні інструменти формування та управління агломераціями.

Мета дослідження – обґрунтувати пропозиції просторового розвитку агломерації з урахуванням економіко–просторових взаємодій для підвищення ефективності Стратегії розвитку Львівської агломерації.

Методи дослідження. Використано теоретичні й практичні положення соціальної логіки, де система соціальних знань, правил, цінностей, ролей, очікувань, переконань, когнітивних припущень і правил є важливою для розуміння й осмислення процесів, а також статистичний і раціонально–аналітичний методи.

Результати роботи. Увага зосереджена на основних аспектах і дискусійних моментах розробленої Стратегії розвитку Львівської агломерації та її відповідності новим реаліям, вимогам, часовим і просторовим характеристикам. Визначено напрями й завдання наукових обґрунтувань організації і розвитку агломерацій, що сприятиме агломеруванню простору України.

Сфера застосування результатів. У концепції просторового розвитку держави доцільно закласти ідеї агломерування, формування і розвитку агломерацій. Ці положення повинні враховуватись при оновленні Генеральної схеми планування території держави та Схем розпланування окремих адміністративних областей. Обґрунтовані авторські пропозиції щодо просторового розвитку Львівської агломерації, які базуються на врахуванні її унікальності й просторовості, а також нематеріальних чинників, доцільно використати при оновленні містобудівної документації на нижчих ієрархічних рівнях.

Висновки. Обґрунтовано пропозиції змін і доповнень до Стратегії розвитку Львівської агломерації, які передбачають врахування характеристик унікальності, просторової орієнтованості та нематеріальних чинників, що є важливими для підвищення соціально–еколого–економічної ефективності її реалізації. Конкретизовано та запропоновано нові заходи й проектні пропозиції формування й інтегрованого розвитку Львівської агломерації.

Ключові слова: агломерація, просторове планування, Стратегія розвитку, просторова організація, економічні обґрунтування.

GABREL M. M.
LYSYAK N. M.
KHROMYAK Y. Ya.

Economic and spatial interactions in the modeling of the development of Lviv agglomeration

The subject of the study is the processes of agglomeration of the space of Ukraine, methodical tools for the formation and management of agglomerations.

The purpose of the study is to justify proposals for the spatial development of the agglomeration, taking into account economic and spatial interactions to increase the effectiveness of the Lviv Agglomeration Development Strategy.

Research methods. The theoretical and practical provisions of social logic are used, where the system of social knowledge, rules, values, roles, expectations, beliefs, cognitive assumptions and rules is important for understanding and understanding processes, as well as statistical and rational-analytical methods.

Work results. Attention is focused on the main aspects and debatable points of the developed Development Strategy of the Lviv agglomeration and its compliance with new realities, requirements, temporal and spatial characteristics. The directions and tasks of scientific justifications for the organization and development of agglomerations, which will contribute to the agglomeration of the space of Ukraine, have been determined.

Scope of results. In the concept of spatial development of the state, it is advisable to include the ideas of agglomeration, formation and development of agglomerations. These provisions should be taken into account when updating the General State Planning Scheme and the Planning Schemes of individual administrative regions. Reasoned author's proposals regarding the spatial development of the Lviv agglomeration, which are based on taking into account its uniqueness and spaciousness, as well as intangible factors, should be used when updating urban planning documentation at lower hierarchical levels.

Conclusions. Proposals for changes and additions to the Development Strategy of the Lviv Agglomeration, which provide for the consideration of the characteristics of uniqueness, spatial orientation and intangible factors, which are important for increasing the social, ecological and economic efficiency of its implementation, are substantiated. New measures and project proposals for the formation and integrated development of the Lviv agglomeration were specified and proposed.

Keywords: agglomeration, spatial planning, development strategy, spatial organization, economic rationale.

Постановка проблеми. Стратегія розвитку Львівської агломерації до 2027 р. розроблена відповідно до розпорядження керівника Львівської обласної військової адміністрації № 481 від 18.10.2022 р. [1] і є документом, що визначає концептуальні підходи до інтегрованого розвитку агломерацій, відповідаючи світовому досвіду та практиці формування і управління такими утвореннями. Головною метою розроблення Стратегії стало обґрунтування науково-методичних основ для сталого розвитку Львівської агломерації – однієї з найстаріших в Україні (початкове її формування відбулося після проведення до міста залізниці 1861 р. і пришвидшеного еконо-

мічного розвитку та демографічного росту, коли число мешканців Львова і навколишніх поселень перевищило 100 тис. осіб [2]), визначення точок економічного зростання й збалансування інтересів прилеглих територіальних громад у їх майбутньому розвитку в складі агломерації. Актуальність розробки Стратегії розвитку Львівської агломерації підтверджується об'єктивними процесами в Україні та її регіонах. Автори ставлять за мету розширити контекст проблем і задач формування агломерацій, вийти за межі трактування Стратегії як погоджувального документу і задати напрями просторової організації й розвитку агломерацій, підвищити практичні резуль-

тати її використання, у т.ч. при оновленні містобудівної і планувальної документації.

Аналіз досліджень та публікацій. Незважаючи на дослідженість проблематики планування та інтегрованого розвитку агломерацій як закордонними [3–6], так і українськими [7–10] науковцями різних сфер – економістами, урбаністами, географами, юристами, «життєдіяльність» агломерацій в Україні фактично залишається формальною. На функціонуванні їх в умовах відсутності державних механізмів врегулювання взаємодій територіальних громад, інструментів синхронізації розвитку міста і приміських територій на засадах інтегрованого просторового планування, наголошують співробітники Інституту регіональних досліджень ім. М.І.Долішнього НАН України [11].

Методологічні основи та інструментарій побудови Стратегій (стратегічного планування) розвитку систем різного ієрархічного рівня розглянуто в працях А.А. Томсон і А.Дж. Стрікленд [12], М. Портер і М. Крамер [13], Г. Джонсон, К. Скоулз та Р. Вітінгтон [14] П. Яржабковскі [15] та ін. Серед українських напрацювань виділимо дослідження Ю. Палехи [16], О. Карого [17], В. Савчука [18].

М. Пістун наголошує на важливості економічного розвитку території як важливої передумови прояву агломераційного ефекту. Автор наголошував також на важливості врахування даних аспектів при стратегічному плануванні та укладанні генплану міста (Пістун та ін. 1989).

М. Іжа та А. Маєв у дослідженні агломерацій Франції звертають особливу увагу на те, що розвиток агломерацій зазвичай супроводжується стійким економічним зростанням. Також авторами розглянуто моделі розвитку агломерацій, зокрема відносно того, що практичне втілення будь-якої моделі пов'язано з відхиленнями від ідеальної схеми, переплетенням різних моделей між собою, використанням у рамках однієї моделі окремих ознак інших моделей. Також автори зазначають, що практика організації управління в міських агломераціях визначається географічними особливостями, історичними аспектами формування та розвитку, особливостями її державного устрою країни та складу муніципальних систем (Іжа, Маєв 2017).

У дослідженнях Т. Кравцової розглянуто питання трансформації систем розселення та населених пунктів, розроблено методичні підходи до комплексної оцінки трансформаційних проце-

сів міст із урахуванням механізму ринкового господарювання та дозволяють оцінити потенціал системи розселення регіону (Кравцова, 2007). Авторка наголошує на виключній ролі урбанізації у модифікації адміністративно-територіального устрою та звертає увагу на формування значних територіальних диспропорцій у рівнях соціально-економічного розвитку центрів та периферії, яке формується у результаті інтенсивної урбанізації та агломерування.

Я. Жовнірчик зазначає, що міста, особливо великі, до яких відносяться і агломерації, мають необхідний потенціал для розширеного економічного відтворення, адже саме тут концентрується потужний працересурсний та інноваційний потенціал (Жовнірчик, 2004).

В. Осипов та М. Кукош звертають увагу на важливість економічного аспекту у розвитку агломерацій та їх конкурентоспроможність на світовому та вітчизняному рівні (Осипов, Кукош, 2014).

Мета статті – на основі аналізу та оцінки теоретичної обґрунтованості розробленої Стратегії розвитку Львівської агломерації визначити зміни і доповнення щодо її просторового розвитку в контексті нових реалій, вимог і механізмів реалізації. Вирішувались завдання:

- впорядкувати основні поняття проблематики агломерування та агломераційного простору;
- розкрити основні положення просторової економіки та суті чинників, які сприяють розвитку агломерацій;
- осмислити зміст соціально-економічних і просторових взаємодій формування й керованого розвитку агломерацій у контексті нових реалій та задач;
- виявити й проаналізувати в розробленій Стратегії розвитку Львівської агломерації неузгодженість та дискусійні положення її реалізації;
- обґрунтувати пропозиції змін і доповнень до Стратегії розвитку Львівської агломерації з урахуванням характеристик просторовості, як важливу умову підвищення ефективності її реалізації.

Виклад основного матеріалу. I. Категоріально-понятійний апарат та теоретичні основи розвитку агломерацій. Виділимо і конкретизуємо два ключових поняття – агломерація і стратегія розвитку. Агломерація – морфологічна одиниця, яка творить спільну систему пов'язаних між собою поселень, що виникли в результаті концентрації забудови й господарювання; зосередження

міст та інших населених пунктів на певній території. Поняття «агломерація», «агломераційний простір», «агломерування», «агломераційні функції» містять нечіткість. На нашу думку, вдалим є трактування агломерації китайськими дослідниками Ч.Фанг та Д. Ю, котрі визначають міську агломерацію як сукупність забудованих територій, сформованих головним містом або кількома сусідніми містами, що мають спільне промислове, інфраструктурне та житлове землекористування, високу щільність, а також вбудовані відкриті простори [3]. Польські науковці виділяють агломерації й столичні агломерації (метрополії), ототожнюючи їх із міським ансамблем, що характеризується досконалістю послуг, інституцій та об'єктів, спільним технічним, економічним, соціальним, політичним, культурним, інноваційним потенціалом та унікальною специфікою території. Агломерація, окрім урбанізованих територій, включає приміську та зони, необхідні для функціонування інженерних, комунікаційних, сервісних і інших підсистем, простори для рекреаційних і кліматичних цілей, а також харчового забезпечення, формує систему розселення, яка може бути моно- чи поліцентричною, складатися з багатьох населених пунктів і високоурбанізованих районів, у яких концентруються функції й розвиток [2; 4–6].

Агломерування вказує на існування взаємозалежності між містом–центром і сусідніми територіями, ідентифікує зону впливу ядра агломерації на оточення. Розвиток агломерацій пояснюється прагненням до підвищення ефективності процесів у них, чого можна досягти об'єднанням (інтеграцією) її складових. У межах агломерацій діють мережі, які створюють кумулятивний ефект об'єднання й масштабу, а також формуються імпульси розвитку місцевої економіки, що покращує інвестиційний клімат і якість умов життєдіяльності мешканців, і які можуть проявлятися лише в інтегрованому та концентрованому середовищі. Це стосується окремих видів діяльності, дозвілля, освіти, творчості, науки.

Формування агломераційних утворень відбувається повсюдно в країнах Європи і світу та є наслідком інтенсифікації процесів урбанізації і посилення ролі великих «вузлових» міст у національних і глобальній процесах. Вони є результатом взаємодій, що мають різну природу і, на думку окремих науковців [7–8; 10–11], агломерації можуть виділятися як окремий рівень адміністративно-територіального поділу країни, який відзначається

стійкістю й стабільністю. Ці утворення потребують узгодженої політики просторового та соціально-економічного розвитку, контролю та координації просторового планування, а також процесів урбанізації і раціонального використання ресурсів. Це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності агломераційного простору та регіонів.

Стратегія – термін, запозичений з військового лексикону, означає процес дії в умовах конфлікту, як підготовка й досягнення перемоги. Використання Стратегії в бізнесі, політиці, управлінні та просторовому плануванні вказує на спробу застосування «мистецтва війни» [19] для активізації й залучення потенціалу шляхом широкомасштабного довгострокового планування та розвитку, підвищення безпечності й перемоги; набір концептуальних рішень, які визначають і диктують подальші пропозиції і їх вибір; спрямування діяльності на унікальне поєднання цінностей та вибір узгоджених дій; пошук, формулювання та розвиток системної доктрини, яка за умови сумлінного дотримання забезпечить довгостроковий успіх; обґрунтування стратегічних та довгострокових цілей, їх узгодження, а також прийняття курсів дій і розподіл ресурсів, необхідних для досягнення; спрямування курсу для досягнення визначеного набору цілей стратегічного планування [14; 20].

Велика кількість визначень і трактувань Стратегії як документу дозволяє узагальнити, а також виділити характеристики, які підтверджують його специфіку стосовно сформульованих задач – послідовність дій, цілеспрямованість, довгостроковість. Цілеспрямований та довгостроковий характер Стратегії вказує на необхідність опиратися на певні ідеї та принципи організації та розвитку в агломераціях, які закономірно приведуть до розвитку системи в цілому [21–22]. Не слід ототожнювати зі змінами. Зміни, навіть позитивні, мають короткостроковий характер і можуть бути корисними, коли дають позитивний результат, та деструктивними – якщо ведуть до погіршення функціонування системи.

II. Досвід та стан агломерування в Україні.

Питанням агломерування простору приділяється особлива увага в просторовій політиці держав. Досвід управління містами та їх системами демонструє, що успішність забезпечується інтеграцією законодавчих, економічних і управлінських підходів, а також системним розумінням перспектив і науково обґрунтованого прогнозуван-

ня розвитку міст, врахуванням специфіки простору, людського та ресурсного потенціалу. Для прикладу, у скандинавських державах побудова раціональної соціально-економічної системи й просторової політики має тривалу історію пошуку та удосконалення механізмів, соціологізації ринкової економіки. Місто Стокгольм володіє генеральними планами, починаючи з XVII ст. та упродовж останніх ста років муніципалітет проводить передбачувальну політику — завчасно викуповує території, чим виключає можливість спекуляції земельними ділянками в майбутньому, а відповідно, — будівництво навколо Стокгольма і нині здійснюється на територіях, що належать місту, і контролюються муніципалітетом. Нідерланди, відвойовуючи землю в моря, використовують її з максимальною економічною, соціальною й екологічною ефективністю. Обмежені територіальні ресурси і висока щільність населення в країні змушують владу особливу увагу приділяти системі просторового планування в поєднанні з методами управління — придбання земельних ділянок, капіталовкладення в будівництво міського транспорту і проектування нових мереж транспорту, фінансування державою нового житлового будівництва, чітке законодавство з планування територій та містобудування [23]. Великий Лондон розвивається як єдиний простір, в якому управління розвитком транспорту, інженерної інфраструктури, природно-екологічних та інших аспектів здійснюється в межах агломерації. Лондон є частиною розгалуженої та складної мережі центрів різних розмірів і функцій: деякі з них мають стратегічне значення та знаходяться в центрі субрегіональних мереж і центрів. Мережа Великого Лондона, а також зв'язки, що утримують її цілісність, складають найпродуктивніший регіон Великобританії, на який припадає майже половина випуску продукції та найбільший чистий внесок у національний дохід [24].

Положення та досвід європейських країн доцільно враховувати при розбудові агломерацій в Україні та моделюванні їх майбутнього, але з урахуванням конкретних умов у територіальній громаді й регіоні. В Україні вивчення і врахування світового досвіду має формальний характер і недостатньо відображається в документах. Агломерації існують по факту, але відсутні в нормативно-правовому полі як об'єкти організації і регулювання, проте саме такі утворення виступають

системоформувальними ядрами, які акумулюють довкола себе людські, матеріальні і фінансові ресурси. Суспільний запит на формування агломерацій істотно зріс в останні роки: в Київській агломерації — з 45% у 2020 р. до 95% у 2022-му; у Львівській — з 76% в 2021 до 88% у 2023 р. [26], що підтверджує важливість ролі великих міст-обласних центрів попри загальну негативну демографічну ситуацію в державі та реалії війни.

III. Характеристика, аналіз та оцінка Стратегії розвитку Львівської агломерації. Львівська агломерація — одна з семи українських агломерацій, визначених Державною стратегією регіонального розвитку на 2021–2027 роки (ДСРР) як центри економічного розвитку [25]. Виділяються також Київська, Дніпровська, Запорізька, Криворізька, Одеська та Харківська агломерації. Кожна з них — це системно цілісні утворення з чисельністю населення близько мільйона і більше осіб, що сформувалися навколо найбільших українських міст. Львівська агломерація у визначених Стратегією межах концентрує 42% мешканців області, 2/3 капітальних і прямих інвестицій, понад 90% інноваційного потенціалу, 72% діючих підприємств, які забезпечують 64% сукупного доходу області. Загальна площа Львівської агломерації становить 3 596,8 кв.км. Загальна чисельність населення громад станом на 1.01.2022 року — 1,05 млн осіб, у т. ч. міського — 79%, сільського — 21%. Займаючи лише 16,5% площі території області, щільність населення у межах агломерації складає 292 осіб/кв.км, що у 2,5 рази вище, ніж показник по області [27].

У соціальному плані агломерація — це ареал, в якому замикається тижневий цикл життєдіяльності мешканців і задоволення потреб соціальної сфери населення її території. Серед мешканців агломерації — користувачі послуг у сфері медицини (71%), культури (60%), торгівлі непродовольчими товарами (55%), фінансової сфери (49%), відпочинку і розваг (48%) [28].

Львівська агломерація визначена в межах (рис. 1):

1) львівська громада (м. Львів та найближчі населені пункти громади);

2) сусідні 18 громад — Бібрська, Великолюбінська, Городоцька, Давидівська, Жовківська, Жовтанецька, Зимноводівська, Івано-Франківська, Куликівська, Мурованська, Новояворівська, Новояричівська, Оброшинська, Підберізцівська,

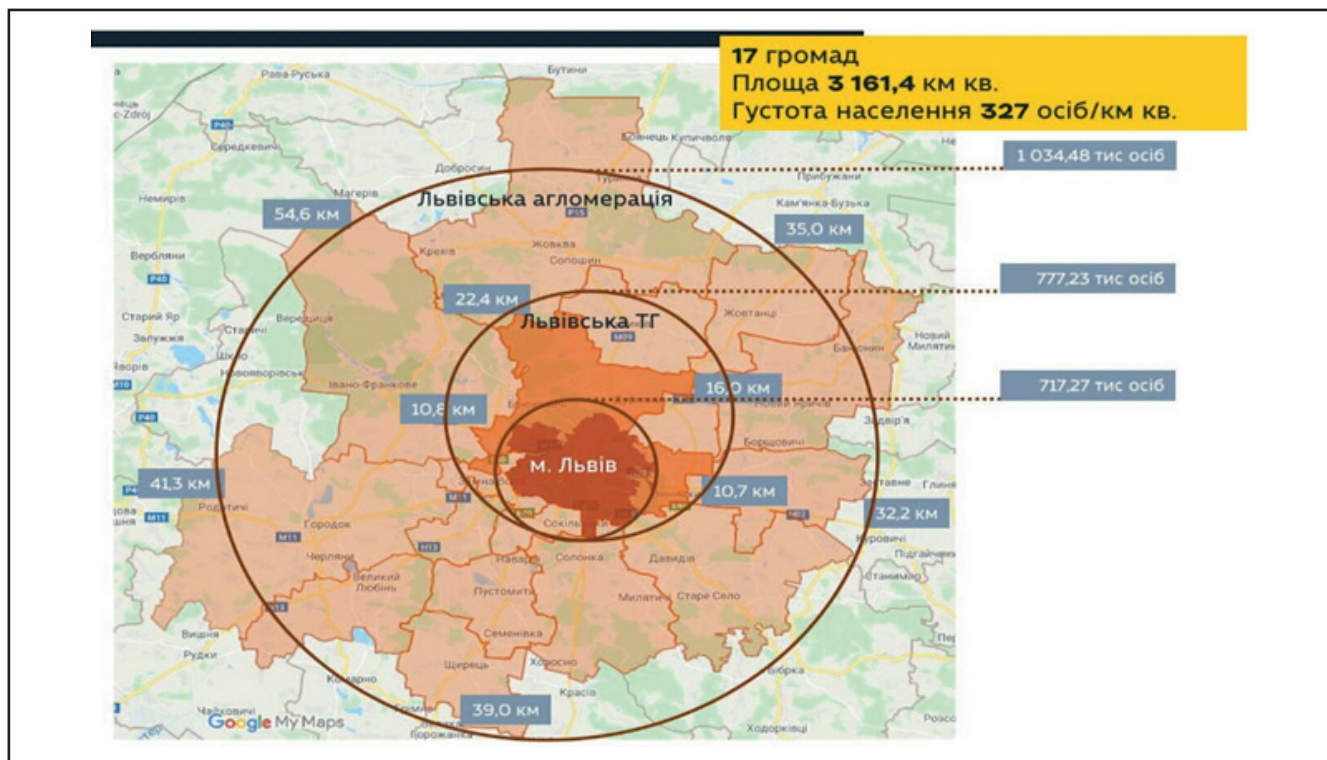

Рисунок 1. Схема території Львівської агломерації

Джерело: [1]

Пустомитівська, Сокольницька, Солонківська та Щирецька.

Слабкими сторонами розвитку агломерації визначено: відсутність комплексної системи поводження з відходами; негативна зміна структури населення і зростання дефіциту кадрів; обмеженість ресурсів питної води; проблема водовідведення та очистки води; відсутність цілісної концепції планування просторового розвитку; недосконалість інтегрованої системи транспортної мобільності [1]. Стратегія зосереджена на виконання цілей:

- стійкого розвитку агломерації – через згуртованість і співпрацю громад і структур, що представляють різні інтереси;
- стійкості до кризових викликів та надзвичайних ситуацій через створення логістичного хабу в мережі національних і міжнародних сполучень;
- підвищення конкурентності умов для розвитку бізнесу і інновацій – створення кластерів національного рівня, зокрема, реабілітаційного та відпочинкового туризму;
- покращення якості життя мешканців – мобільності, розвитку інфраструктури водопостачання й водовідведення, системи поводження з відходами, розвитку мережі «зелених» і «блакитних» просторів.

Стратегія має чітку «протокольність» і розроблялася як основа для формування бюджету та отримання зовнішнього фінансування. Агломерація не є адміністративно-територіальною одиницею, що «звужує» можливості реалізації цілей і пріоритетів Стратегії, особливо в умовах підвищення фінансової спроможності територіальних громад, що утворилися навколо міст-обласних центрів. На десять громад, які перераховують найбільше реверсних дотацій (понад 45% всього їх обсягу за даними 2022 р.), припадає сім громад-обласних центрів (рис. 3): Дніпровська, Львівська, Запорізька, Харківська, Одеська, Вінницька, Полтавська міські громади, а також громади з розвиненою промисловістю – Криворізька, Маріупольська, Енергодарська [27].

У Львівській області у 2023 р. найбільш фінансово спроможними громадами області стали Новояворівська, Яворівська, Львівська, Солонківська, Івано-Франківська, тоді як у 2022 р. перше місце посіла Львівська громада, друге – Пустомитівська, третє – Кам'янсько-Бузька, четверте – Великомоствська, п'яте – Славська [30].

Фінансове забезпечення має найбільш важливе значення для реалізації цілей Стратегії. Це питання має чітку специфіку, зумовлену особливостями бюджетної системи та характером

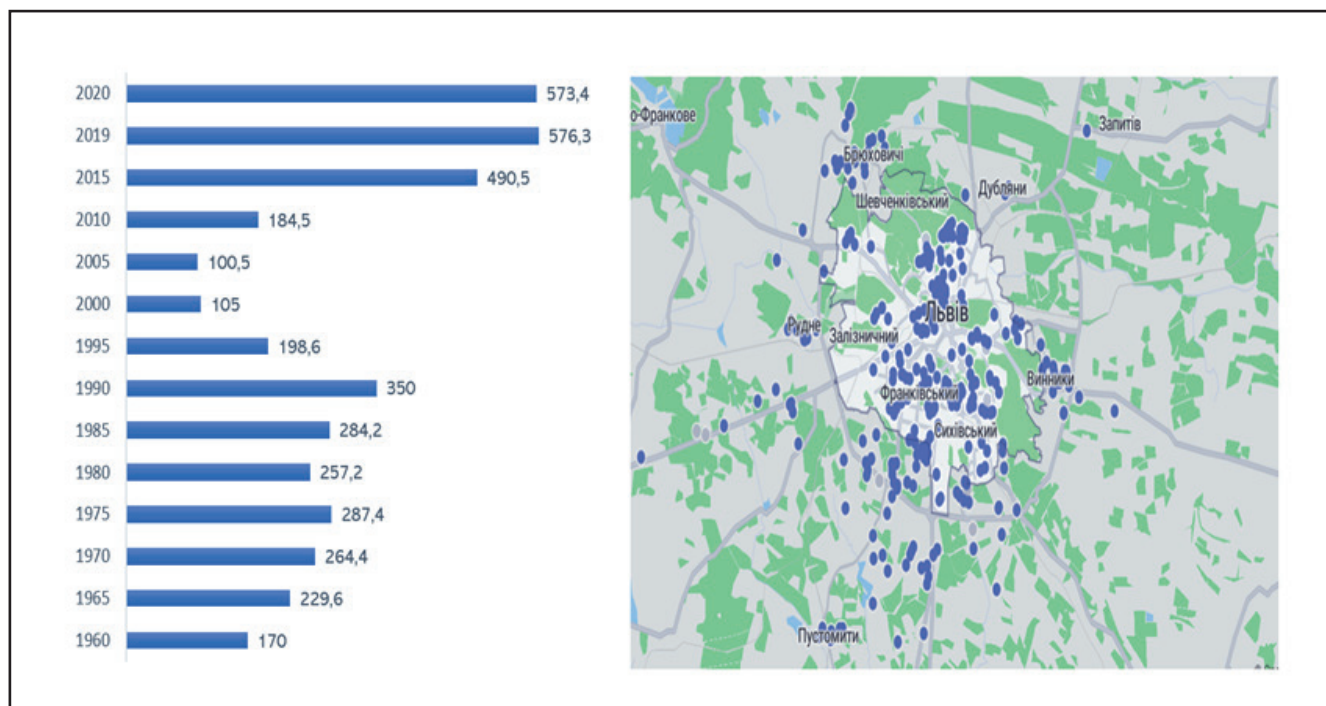

Рисунок 2. Показники обсягів і локалізації житлового будівництва в просторі м. Львова

Джерело: [30, 32]

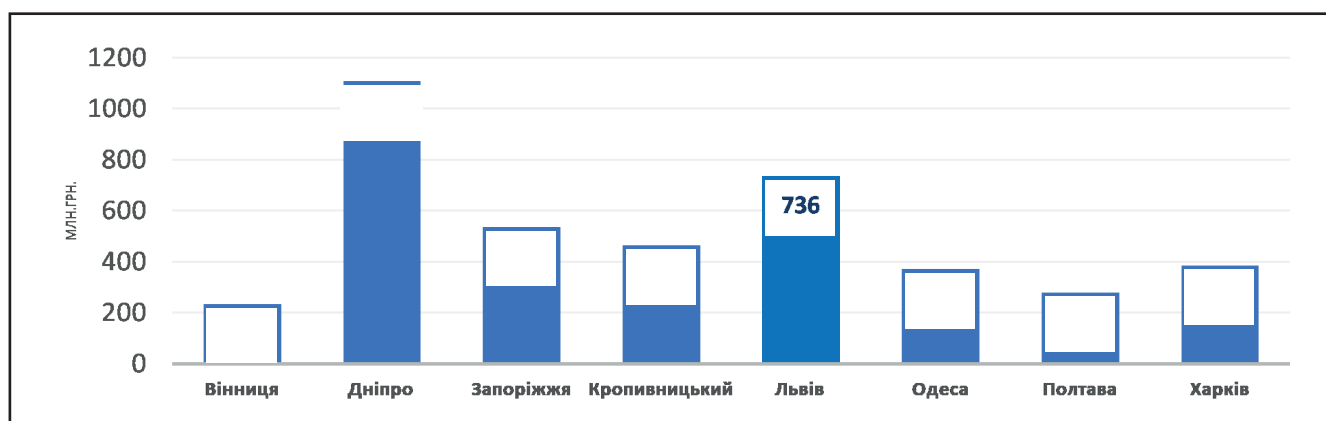

Рисунок 3. Територіальні громади міст-обласних центрів, що у 2022 р. перерахували найбільше реверсних дотацій до держбюджету

Джерело: [27]

міжбюджетних відносин, сформованих в країні. Зазначимо, що на відміну від об'єднаних територіальних громад, які формують фінансову модель управління на законодавчій основі (відповідно до Бюджетного кодексу, Податкового кодексу і Закону України «Про державний бюджет України»), розглядається можливість формування бюджету агломерації по фактичних витратах і потребах для фінансування спільних проєктів, що потребує такого врегулювання (в Україні триває процес розгляду Закону «Про агломерації»).

Ефективна стратегія розробляється й реалізується на тривалий період і стосується насампе-

ред концептуальних, життєво важливих сфер діяльності, включає ухвалення різних за формою, масштабом і змістом рішень, які спрямовані на досягнення просторових, економічних, соціальних, безпекових, екологічних цілей у різних часових проміжках. Це також і усунення бар'єрів, що сформувалися внаслідок: а) природно-ресурсних та містобудівних умов (місцерозташування, режиму землекористування, рівня розвитку інженерної інфраструктури, існуючих інженерно-геологічних і природних умов); б) структурно-територіальних процесів (збільшення частки забудованих земель, зміна щільності та порушення масштабів

нового будівництва, зміни умов життєдіяльності); в) інституціональних чинників (структура територіальних громад, форми власності, цільове призначення території, відокремлений розгляд соціально-економічного та просторового вимірів у системі стратегічних документів, недотримання вимог містобудівної документації) тощо. Бар'єри створюють «розриви» в просторі агломерації, здорожчують реалізацію інвестиційних проектів через несистемність резервування територій для суспільних потреб і забудову, додаткових витрат на викуп земельних ділянок.

Просторову організацію Львівської агломерації слід розглядати у взаємозв'язку з перспективним територіальним розширенням м. Львова та його окремих підсистем для забезпечення приросту ефективності використання потенціалу середовища. Розповзання забудови приміських територій за умов від'ємного демографічного приросту провокує негативні наслідки в довгостроковій перспективі через надлишкові витрати на формування й утримання, а також експлуатацію транспортної і інженерної інфраструктур. Це підтверджує і практика розвитку агломерацій. За даними моніторингу реалізації Генеральної схеми планування території України за період 2000–2020 рр. площа земель сільських населених пунктів зростає майже втричі, а площа міських поселень – лише на 25% [29]. Крім того, існує також практика неконтрольованого ущільнення районів існуючої житлової забудови, вибіркового розміщення окремих будинків на території міста Львова в режимі ручного управління, непідготовленість земельних ділянок для комплексної забудови житлових утворень. Наслідком є посилення просторового безладу, загострення проблем у громадських та просторах з високою історичною цінністю забудови через порушення вимог до поверховості й архітектури будинків. У Львові цей процес виходить з-під контролю громадськості, органів місцевого самоврядування та архітектури, переведений у комерційну площину.

Зростання вартості земельних ресурсів внаслідок нарощення обсягів будівництва житла і висока дохідність нерухомості у м. Львові має зворотний бік – місто стає дорогим для життя, знижується доступність значної частини мешканців міста щодо придбання власного житла. Львів перебуває на другому місці в Україні за як за обсягами будівництва, так і за його вартістю.

Для порівняння, за станом на 01.09.2021 р., відбувалося спорудження об'єктів: Київ – 685, Львів – 242, Одеса – 162; за 140 днів війни для інвесторів збудували: у Київській області – 97 900 кв.м (м. Київ – 27 600 кв.м житла), Львівській – 88 900 м², Одеській – 29 800 кв.м. За цінами на житло на первинному ринку Львів випереджає Київ (відповідно, 49 100 та 53 700 грн за кв.м).

Соціальна інтеграція в межах агломерації зростає, але зростають і конфлікти, зокрема, спротив з боку населення стосовно непрозорої діяльності місцевої влади, розподілу владних повноважень, бюджетного процесу, розподілення та спрямування коштів, розвитку інфраструктурних і транспортних комунікацій між містом і іншими складовими агломерації, преференцій і вигод для мешканців від залучення їх населеного пункту до новостворених територіальних громад у межах агломерацій.

Зазначені процеси є взаємозалежними, знаходиться на взаємодіях економічної, соціальної і просторової складових розвитку агломерації як системи, тому їх розв'язання вимагає застосування системного підходу їх вирішення. Проте доцільно виділити кризові ситуації, які «блокують» ефективно розв'язання інших і зумовлюють найбільший вплив на функціонування агломерації, а відповідно, слід сконцентрувати ресурси для їх послідовного розв'язання (звузити простір просторово-соціально-економічних рішень).

Ситуацію ускладнює неузгодженість між Стратегією розвитку агломерації та діючими на її території іншими стратегічними документами, що вказує на розбіжності, неузгодженості та складнощі, що виникають унаслідок неузгодженості просторових і соціально-економічних взаємодій у розвитку агломерацій. Скорочений обсяг і застарілість статистичних даних, а також невпорядкованість геопросторових даних звужують можливості стратегічного моделювання розвитку агломерації. Йдеться про дані щодо: забезпеченості соціальною інфраструктурою; демографічні процеси і перерозподіл населення і трудових ресурсів в останні роки; закритість даних державного земельного кадастру, а відомості про структуру земель є недоступними з 2016 р. (Держгеокадастром уже тривалий час проводиться перехід з форми звітності Б-зем на 1Б-зем). Ігноруються процеси, пов'язані з мобільністю населення та транспортною доступністю, що

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

є особливо актуальним при формуванні агломерацій, хоча сучасні методи аналізу даних дозволяють отримувати таку інформацію в постійному режимі. Відсутні також дані, що характеризують процеси та пропускну здатність транспортних магістралей і інфраструктури. Досвід України у цьому плані контрастує з міжнародною практикою, яка приділяє процесам переміщень провідне місце в стратегічному плануванні.

В обґрунтованій Стратегії ігноруються просторові показники, зокрема: «щільності» як критерію оцінки соціально-економічних процесів у містах і агломераціях; вартості землі, рівень якої може значно відрізнятись залежно від просторових рішень і правових умов на них; а також дані про аукціони в містах (неповна і несистематизована інформація), прав на земельні ділянки, про структуру житла тощо. Зібрана виконавчими органами інформація не дозволяє оцінити ризики, з якими стикаються міста та їх оточення, у т.ч. з погляду збереження природних ресурсів і забезпечення екологічної стійкості територій. Такі умови знижують обґрунтованість пропозицій розвитку агломерацій, закладають конфліктні ситуації та стратегічні помилки, усунення яких буде вимагати в майбутньому значних зусиль як від громад, так і держави загалом. Постає вимога доповнення кількісного аналізу просторових ситуацій якісними показниками, оцінки якісних аспектів і процесів життєдіяльності мешканців.

IV. Пропозиції змін і доповнень до Стратегії розвитку Львівської агломерації.

Розкриття унікальності просторової ситуації. Стратегія має ґрунтуватися не на загальних для кожного випадків змінних і «протокольо-формальному» підході, а на знаннях і розкритті унікальності просторової ситуації, чинниках, які є значущими для певної території. Це можливість зайняти свою нішу в загальних процесах розвитку регіону і держави, зосередження на функціях, які не можуть бути представлені в інших системах (ексклюзивних видах діяльності, культури, дозвілля, освіти, творчих сфер, науки). Унікальність агломераційних просторів пов'язується з:

- специфікою міста-центру, з огляду на його адміністративний статус, історичну, культурну та архітектурно-урбаністичну цінність;

- агломераційними функціями вищого ієрархічного (надрегіонального) рівня та зоною їх поширення (політичні, релігійні, адміністративні,

культурні, наукові, освітні, туристичні, господарські, фінансові, комунікаційні, й інформаційні), що пов'язані з наявністю об'єктів і структур, які презентують управління та контроль на міжнародному рівні;

- положенням агломерації в системі

- розвинутістю соціальної й виробничої інфраструктури, що створює унікальну спеціалізацію в галузях, які не є і не можуть бути відтворені будь-де в державі;

- роллю агломерації в системі міжобласної та обласної системи розселення щодо забезпечення потреб населення у послугах унікального, епізодичного й спеціалізованого (періодичного) попиту, а також комунікаційною доступністю на різних просторових рівнях, у т.ч. міжнародному;

- нематеріальними чинниками та особливостями агломераційного простору – духовно-світоглядними, ментальними, естетичними та інших умовами, що відображають якість просторової ситуації.

Виявлення і врахування в обґрунтуванні перспективи розвитку агломерацій унікальних характеристик вимагає оновлення методичного інструментарію досліджень, ідентифікації унікальних характеристик як стратегічних пріоритетів розвитку території, пошуку інструментарію розвитку нематеріальних ресурсів та оптимізації їх впливу на соціально-економічний розвиток території.

Підвищення потенціалу та ефектів агломерування. Формування агломерації – це насамперед упорядкування різноманітних зв'язків і відносин на території. Агломерація є включеною в систему зв'язків регіону, національного чи глобального рівня, що обумовлює залежність її функціонування від макроекономічних, політичних, законодавчих та інших впливів. У цьому відношенні важливо розуміти її місце в надсистемі та наслідки впливу макроекономічної політики на просторові системи вищого порядку.

Зв'язки між містом – центром і його оточенням є найбільш інтенсивними, поширюються на різні відстані та мають певні соціально-економічні, просторові й часові дії. Наприклад, ринки праці, землі, житла, капіталу, товарів і послуг мають свої просторові межі в агломерації. У випадку з робочою силою ця межа задається діапазоном сполучень. Для спеціалізованих товарів, що виробляються в місті, споживачі можуть розподілятися по всьому світу, тоді як сфера комунальних послуг обмежується адміністративними межами міста.

Інфраструктурні системи, орієнтовані на потреби міста (сміттєзвалища, джерела водопостачання), як правило, виходять поза його межі за значенням і функціями. Натомість процеси розселення, умови розміщення комерційної сфери концентруються в радіусі 10–15 км від межі міста.

Вимагають поглиблення дослідження кінетичних складових агломерації, а саме: потенціалу, зв'язків і їх розвинутості; потоків та їх концентрації в просторі; меж і середовища, в якому функціонує агломерація; сили й характеру (позитивного чи негативного) зв'язків між містом і оточенням; визначення бажаних змін розвитку агломерації. Зазначене підкреслює важливість усунення «розривів» агломераційного простору та збільшення ефектів агломерування шляхом міжтериторіальної співпраці для координації інтересів і консолідації ресурсів в межах агломерації з метою максимального задоволення суспільних потреб і гармонійного розвитку системи. Це також можливість організації співпраці на основі критерію зацікавлених сторін.

Посилення просторової орієнтованості Стратегії. Висока концентрація населення і щільність забудови у межах агломерації вимагає високого рівня її просторової організації, яку доцільно розглядати у взаємозв'язку з перспективним територіальним розширенням окремих підсистем та ефективністю використання ресурсів середовища. Рішення щодо просторової організації має враховувати вимоги оновленої містобудівної документації та Схем планування території України і регіонального рівня, Концепції інтегрованого розвитку територіальних громад, Комплексних планів їх просторового розвитку, Генерального плану міста-центру. Це стосується, зокрема: ресурсів і умов, що впливають на розвиток та визначають загосподарування території; вимог, норм і обмежень щодо їх використання; меж основних функціональних типів територій та прогностичні пропозиції щодо їх просторової організації; умов розміщення та зв'язків розселення в системах; перспективне бачення міста-центру та механізмів управління агломераційними процесами.

Просторова «орієнтованість» Стратегії вносить суттєві зміни в зміст, методи та організаційну структуру планування, а також систему реалізації стратегії розвитку агломерації. Процес просторового планування має сприяти цілісній перспективі та враховувати усі зв'язки й відносини на кон-

кретній території і в межах конкретних громад. Передумовою виділення просторових пріоритетів є поглиблена діагностика територій та дослідження ендегенних ресурсів, які мають бути використані для розвитку. Доцільно також виділити: 1) проблемні, що характеризуються несприятливими явищами у соціальній, економічній чи природній сфері, вимагають заходів, спрямованих на подолання бар'єрів розвитку; 2) інвестиційно-привабливі (полюси зростання); 3) зі специфічними функціями та ситуаціями. Стосовно визначених територій доцільно розробляти детальні параметри їх розвитку і використання.

Для обґрунтування вимог та концепції просторової організації та розвитку Львівської агломерації, окрім аналізу процесів та ресурсів на території, слід аналізувати проектні пропозиції минулих років, а також стратегії й локальні пропозиції соціально-економічного розвитку поселень цієї зони.

Конкретизуємо окремі заходи та проектні пропозиції щодо просторової організації і розвитку Львівської агломерації (рис. 4):

- об'єктивний процес формування агломерації обумовлений умовами розміщення міста – центру в міжобласній системі розселення (друга за площею після Київської, загальною площею 96,9 тис. кв.км, чисельність населення на початок 2008 р. – 8277,9 тис. чоловік, 16% території і 17,8% населення України), що визначає перспективи її розвитку, створює передумови для позиціонування Львівської агломерації як важливого структуроформуючого центру держави;

- складена система зв'язків Львова і приміської території, розселення і взаємне розташування функціональних зон орієнтує Стратегію на розвиток і розширення функцій, збільшення їх гнучкості, а також обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку, посилення динаміки процесів за різних сценаріїв урбанізації. Майбутнє взаємодій Львова і приміської зони пов'язується з гальмуванням розвитку міста – центру та розширенням впливу міського способу життя і діяльності на оточення, підтримкою малих міст і селищ на території агломерації;

- просторова організація взаємозв'язків пов'язується з єдністю і динамічністю процесів, а також транзитністю агломераційного утворення. Упродовж всієї історії ці взаємодії й зв'язки не характеризувалися єдністю, на що впливала специфіка природних та умов господарювання.

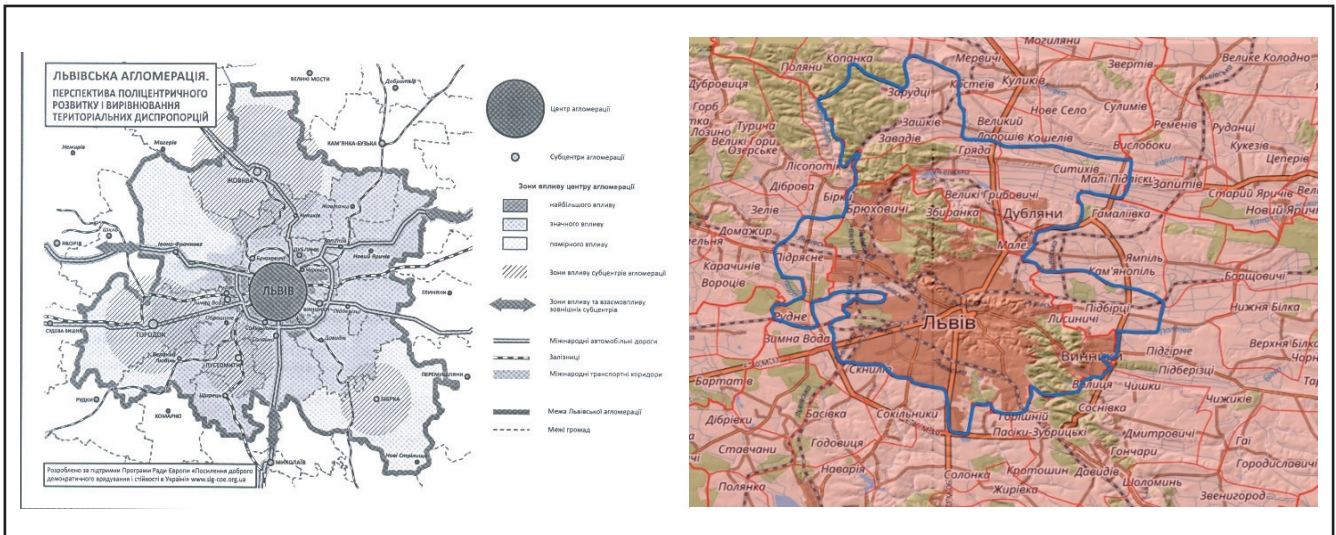

Рисунок 4. Напрями розвитку Львівської агломерації

Джерело: [1;]

Умови єдності простору забезпечуються вимогами його динамізації, розбудови транспортних, інженерних та інформаційних комунікацій, узгодженням матеріальних характеристик простору з динамічними процесами на території, які носять невідворотний характер. Це забезпечить ефективне використання просторового потенціалу та вигоди, які може мати регіон за умов його неефективної просторової організації;

- територія агломерації має значну інвестиційну атрактивність щодо розміщення нового житла, комерційних та інших функцій і повинна розглядатися з позицій найбільшої соціально-еколого-економічної ефективності використання, що передбачає «фізично можливе та економічно доцільне використання земельної ділянки, у результаті якого вартість, що визначається, буде максимальною порівняно з вартістю, яка може бути визначена за аналізом інших можливих варіантів її використання» [31]. Для підвищення інвестиційної привабливості слід аналізувати альтернативні варіанти використання територій залежно від ринкової ситуації та перспектив її зміни, аналізу юридичної допустимості, технічної й фізичної можливості використання земель як об'єктів інвестиційної діяльності. Результатом дослідження умов перспективного використання території має бути вартісне вираження впливу обмежень (як позитивних, так і негативних) на загальну інвестицію та економічні показники ефективності проектів у цілому;

- у межах агломерації виділяються території різної активності процесів урбанізації. Стосовно цих

територій доцільно обґрунтовувати детальні параметри їх розвитку і використання – розширення функцій або обмежень їх розвитку; різні екологічні обмеження та напрями розвитку транспортної й критичної інфраструктури. За умов впровадження додаткових стимулів активізації чи засобів гальмування процесів діяльності слід обґрунтувати доцільні зміни площі і формування пропорційної структури території, розвиток інженерних мереж та виділення для цього територій, а також розміщення інвестицій і розвиток нових видів діяльності у галузях з високою доданою вартістю;

- важливо забезпечити засобами просторового планування цілісність природного каркасу території, уникати дрібнодисперсності й аморфності зон, регулювати антропогенні навантаження на територію, здійснювати організацію «стику» зон різного функціонального змісту. Внаслідок різноманіття природно-ландшафтних умов агломерацій та їх просторового освоєння неможливо розробити уніфіковані підходи до містобудівного загосподарювання території. Їх доцільно визначити для кожного конкретного типу ландшафтів і конкретних природних умов. Особливої уваги потребує розробка ландшафтно-просторової композиції агломерації – обґрунтування характеристик забудови в межах територій з охоронними режимами; виявлення і збереження природних доміант у візуальному образі місцевості; формування нових доміант у забудові периферійних районів з урахуванням їх ролі у панорамах поселень тощо;

- капіталізація простору агломеризації як зростання вартості землі є результатом дії об'єк-

тивних закономірностей (близькість до кордону з ЄС, адміністративний статус, цінність історико-архітектурного та культурного середовища у Львові, концентрація людського, наукового та культурного потенціалу міста тощо), а також цілеспрямованої діяльності в сфері просторової політики (вимог містобудівної документації, якою визначено найбільш ефективне перспективне використання землі, здійснення «поліпшень» – прокладання доріг та інженерних мереж, покращення екологічної ситуації, забезпечення техногенної безпеки). Це створюватиме додану вартість землі та збільшуватиме надходження до місцевих бюджетів.

Висновки

Формування агломераційних утворень обумовлено процесами в сфері урбанізації та посиленням ролі «вузлових» міст. Їх створення дає значні вигоди та ефекти завдяки концентрації діяльності й населення, а також активізації соціокультурних процесів. Питання агломерування потребують особливої уваги в розробці просторової політики держави. Як підтверджує світовий досвід, різні країни мають власні системи організації та врядування агломераціями, які відповідають їх потребам і завданням. Ця діяльність регулюється поєднанням законодавчо-правових, територіально-містобудівних, фінансово-економічних та соціально-інституційних механізмів.

Формування агломерацій та обґрунтування моделей їх майбутнього в Україні зумовлено сильними внутрішніми просторовими зв'язками та взаємозалежністю механізмів розвитку територій. Нові можливості формування агломерацій з'явилися в результаті проведення адміністративно-територіальної реформи, а також у післявоєнний період. Сьогодні фіксуємо «розповзання» забудови територій та відставання інвестицій у розвиток інфраструктури, ускладнення транспортних проблем, стихійність розміщення житлової і комерційної функцій у межах міст і приміських територій, неконтрольоване зростання антропогенного впливу на природні комплекси, поглиблення неоднорідності та просторових контрастів навколо великих міст.

Відсутність спеціальних інституцій та форм управління агломераційними просторами зумовлює потребу ведення постійних переговорів між зацікавленими сторонами для запобігання фрагментації простору. До сьогодні немає ефективних

механізмів просторової організації агломерацій, упорядкування зв'язків і відносин на територіях, що виходять за межі міста, їх оптимізації.

Авторами розглянуто окремі дискусійні положення розробленої Стратегії розвитку Львівської агломерації – надмірна «процедурність» і регламентованість таких документів щодо формальних вимог; бюджетно-фінансової орієнтації; обсягу показників та неупорядкованості геопросторових даних. Це в цілому звужує можливості стратегічного моделювання просторового розвитку агломерації. Поверхнево також розглядаються нематеріальні чинники, які є значущими саме для конкретних територій.

Обґрунтовані пропозиції щодо змін і доповнень до просторового розвитку агломерації передбачають просторову орієнтованість, врахування характеристик унікальності, нематеріальних чинників та динамізму процесів для підвищення обґрунтованості рішень та ефективності реалізації Стратегії розвитку Львівської агломерації. Конкретизовано локальні заходи й проектні пропозиції її просторової організації і розвитку.

Список використаних джерел:

1. Стратегія розвитку Львівської агломерації до 2027 р. Львівська облдержадміністрація; Львівська обласна військова адміністрація. – Львів, 2023. <https://loda.gov.ua/documents/87308>
2. Habrel M. Delimitation of the metropolitan areas of Warsaw and Lviv over the last 100 years. The Polish-Ukrainian experience / Habrel M., Denis M., Majewska A., Habrel M., Izdebski M., Fenchuk O. // *Cities*. – 2024. – № 144. www.elsevier.com/locate/cities
3. Fanga Ch. Urban agglomeration: An evolving concept of an emerging phenomenon / Ch.Fanga, D. Yu // *Landscape and Urban Planning*. – 2017. – № 162. – Pp. 126–136. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169204617300439>
4. Slawinski T. Studium Planu Zagospodarowania Przestrzennego Obszaru Metropolitalnego Warszawy / T. Slawinski. – Warszawa, 2011. – 352 s. <https://mbpr.pl/studium-planu-zagospodarowania-przestrzennego-obszaru-metropolitalnego-warszawy/>
5. Chmielewski J. Teoria Urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast / J. Chmielewski. – Warszawa: Oficyna Wydawnicza PW, 2023. – 456 p.
6. Марковський Т. Метрополії, метрополійні простори, метрополізація. Основні поняття та проблеми / Т. Марковський, Т. Маршал; пер. з пол. Л.П. Казьмі-

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ра; наук. ред. перекладу В.С. Кравців. – Львів, 2014. – 44 с.

7. Богачов С.В. Економіко–правові проблеми розвитку великих міст та агломерацій в Україні: моногр. / Богачов С.В., Мельникова М.В., Устименко В.А. та ін. – Харків: НТМТ, 2015. – 247 с.

8. Дьомін М. Вимоги й критерії формування міських агломераційних утворень. Досвід Польщі та практика України / Дьомін М., Маршал Т., Габрель М. // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.–техн. зб.; Київ: нац. ун–т буд–ва і архіт.; відп. ред. В. В. Товбич. – К.: КНУБА, 2019. – Вип. 55. – С. 205–226.

9. Кравченко К. Дослідження урбанізації та міських агломерацій: вітчизняний досвід, проблеми та перспективи / К. Кравченко // Науковий вісник Чернівецького університету: Географія. – 2022. – Вип. 838. – С. 82–99.

10. Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін: моногр. / [за ред. К. Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої]. – К.: Фенікс, 2017. – 438 с.

11. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризику та механізми розвитку: моногр. / ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред.: В. С. Кравців, І. З. Сторонянська – Львів: ІРД, 2020. – 531 с. <http://ird.gov.ua/irdp/p20200001.pdf>

12. Thompson A. Strategic Management: Concepts and Cases / A. Thompson, A.J. Strickland. – U.S. International Student Edition: Irwin/McGraw–Hill, 1998. – 1000 p.

13. Porter M. Strategy and Society: The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility / Micheal E. Porter, Mark R. Kramer // Harvard Business Review. – 2006, December. – Pp. 78–92.

14. Johnson G. Exploring Corporate Strategy / Johnson G., Scholes K., Whittington R. – Pearson Education, U.S.A., 2009. – 624 p.

15. Jarzabkowski P. Strategy as practice: Recursiveness, adaptation and strategic practices–in–use / Paula Jarzabkowski // Organization Studie, 2004. https://www.researchgate.net/publication/40499506_Strategy_as_Practice_Recursiveness_Adaptation_and_Practices–in–Use/

16. Палеха Ю.М. Методика інтеграції екологічної складової розвитку у просторове планування України (регіональний рівень): моногр. / Палеха Ю.М., Руденко Л.Г., Маруняк Є.О., Голубцов О.Г., Хайланд Ш. та ін. – К.: Реферат, 2016. – 76 с.

17. Карий О. І. Стратегічне планування розвитку міста / О. І. Карий. – 2. вид., перероб. і доп. – Львів: ЗУКЦ, 2007. – 316 с.

18. Стратегічний розвиток підприємств аграрної сфери економіки України: аналітико–прогнозна оцінка: кол. моногр. / [за заг. ред. В. К. Савчука]. – К.: Компринт, 2017. – 366 с.

19. 9 Timeless Strategies from Sun Tzu's The Art of War // Intellectual Takeout. – 2016. <https://intellectualtakeout.org/2016/01/9–timeless–strategies–from–sun–tzu–art–of–war/>

20. Флорида Р. Криза урбанізму. Чому міста роблять нас нещасними / Річард Флорида, пер. Ірини Бондаренко. – К.: Наш Формат, 2019. – 320 с.

21. Ендрюс М. Будівництво спроможності держави. Факти. Аналіз. Дії / Ендрюс Метт, Прітчетт Лент, Вулкок Майкл. – К.: Самміт–книга, 2021. – 392 с.

22. Лисяк Н.М. Теоретико–методологічні засади інтегрованого розвитку урбанізованих систем: дис. ... докт. екон. наук : 08.00.05 / Н.М.Лисяк; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України. – Львів, 2021. – 400 с.

23. The Governance of Land Use in the Netherlands The Case of Amsterdam. – Paris: OECD Publishing, 2017. https://openresearch.amsterdam/image/2020/4/30/the_governance_of_land_use_amsterdam_2017.pdf

24. International Manual of Planning Practice / Judith Ryser, Teresa Franchini (Eds.). – ISOCARP, 2015. – 228 p.

25. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки [док. 695–2020 від 05.08.2020] // Верховна Рада України. Законодавство України. – 2020. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695–2020–%D0%BF#Text>

26. Бракує, див по тексті

27. Децентралізація: які громади годують Україну, а які – дотаційні. <https://www.chesno.org/post/5092/>

28. Думки і погляди населення Львівської агломерації: результати соціологічного дослідження. Аналітичний звіт. [проведений Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення Програми Ради Європи «Посилення доброго демократичного врядування і стійкості в Україні»]. – Львів, 2023. https://kiis.com.ua/materials/pr/20230508_z/Report_LvivAgglomeration_March2023_ukr_fin.pdf

29. Про забезпечення реалізації Закону України «Про Генеральну схему планування території України»: [док. 1291–2002–п, ред. від 14.12.2017] // Верховна Рада України. Законодавство України. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1291–2002–%D0%BF#Text>

30. Статистика Львівщини. <https://stat.loda.gov.ua/category/ekonomika/>

31. Методика експертної грошової оцінки земельних ділянок: [док. 1531–2002–п, ред. від 10.12.2011] // Верховна Рада України. Законодавство України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1531-2002-%D0%BF#Text>

32. Будівництво будинків та котеджів у Львові. <https://ua-home.com.ua/>

References:

1. Stratehiya rozvytku L'vivs'koyi ahlomeratsiyi do 2027 r. L'vivs'ka obldierzhadministratsiya; L'vivs'ka oblasna viys'kova administratsiya. – L'viv, 2023. <https://loda.gov.ua/documents/87308>
2. Habrel M. Delimitation of the metropolitan areas of Warsaw and Lviv over the last 100 years. The Polish–Ukrainian experience / Habrel M., Denis M., Majewska A., Habrel M., Izdebski M., Fenchuk O. // *Cities*. – 2024. – № 144. www.elsevier.com/locate/cities
3. Fanga Ch. Urban agglomeration: An evolving concept of an emerging phenomenon / Ch.Fanga, D. Yu // *Landscape and Urban Planning*. – 2017. – № 162. – Rr. 126–136. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169204617300439>
4. Slawinski T. Studium Planu Zagospodarowania Przestrzennego Obszaru Metropolitalnego Warszawy / T. Slawinski. – Warszawa, 2011. – 352 s. <https://mb-pr.pl/studium-planu-zagospodarowania-przestrzennego-obszaru-metropolitalnego-warszawy/>
5. Chmielewski J. Teoria Urbanistyki w rrojektowaniu i planowaniu miast / J. Chmielewski. – Warszawa: Oficyna Wydawnicza PW, 2023. – 456 r.
6. Markovs'kyu T. Metropoliyi, metropoliyi prostory, metropolizatsiya. Osnovni ponyattya ta problemy / T. Markovs'kyu, T. Marshal; per. z pol. L.P. Kaz'mira; nauk. red. perekladu V.S. Kravtsiv. – L'viv, 2014. – 44 s.
7. Bohachov S.V. Ekonomiko–pravovi problemy rozvytku velykykh mist ta ahlomeratsiy v Ukraini: monohr. / Bohachov S.V., Mel'nykova M.V., Ustyomenko V.A. ta in. – Kharkiv: NTMT, 2015. – 247 s.
8. D'omin M. Vymohy y kryteriyi formuvannya mis'kykh ahlomeratsiy nykh utvoren'. Dosvid Pol'shchi ta praktyka Ukrainy / D'omin M., Marshal T., Habrel' M. // *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannya: nauk.–tekhn. zb.; Kyviv. nats. un–t bud–va i arkhit.; vidp. red. V. V. Tovbych*. – K.: KNUBA, 2019. – Vyp. 55. – S. 205–226.
9. Kravchenko K. Doslidzhennya urbanizatsiyi ta mis'kykh ahlomeratsiy: vitchyznyany dosvid, problemy ta perspektyvy / K. Kravchenko // *Naukovy visnyk Chernivets'koho universytetu: Heohrafiya*. – 2022. – Vyp. 838. – S. 82–99.
10. *Urbanistychna Ukrainy: v epitsentri prostorovykh zmin: monohr.* / [za red. K. Mezentseva, Ya. Oliynka, N. Mezentsevoyi]. – K.: Feniks, 2017. – 438 s.
11. *Terytorial'ni hromady v umovakh detsentralizatsiyi: ryzyky ta mekhanizmy rozvytku: monohr.* / DU «Instytut rehional'nykh doslidzhen' im. M. I. Dolishn'oho NAN Ukrainy»; nauk. red.: V. S. Kravtsiv, I. Z. Storonyans'ka – L'viv: IRD, 2020. – 531 s. <http://ird.gov.ua/irdp/p20200001.pdf>
12. Thompson A. *Strategic Management: Concepts and Cases* / A. Thompson, A.J. Strickland. – U.S. International Student Edition: Irwin/McGraw–Hill, 1998. – 1000 r.
13. Porter M. *Strategy and Society: The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility* / Micheal E. Porter, Mark R. Kramer // *Harvard Business Review*. – 2006, December. – Rr. 78–92.
14. Johnson G. *Exploring Corporate Strategy* / Johnson G., Scholes K., Whittington R. – Pearson Education, U.S.A., 2009. – 624 r.
15. Jarzabkowski P. *Strategy as practice: Recursiveness, adaptation and strategic practices–in–use* / Paula Jarzabkowski // *Organization Studie*, 2004. https://www.researchgate.net/publication/40499506_Strategy_as_Practice_Recursiveness_Adaptation_and_Practices-in-Use/
16. Palekha Yu.M. *Metodyka intehratsiyi ekolohichnoyi skladovoyi rozvytku u prostorove planuvannya Ukrainy (rehional'nyy riven')*: monohr. / Palekha Yu.M., Rudenko L.H., Marunyak Ye.O., Holubtsov O.H., Khayland Sh. ta in. – K.: Referat, 2016. – 76 s.
17. Karyy O. I. *Stratehichne planuvannya rozvytku mista* / O. I. Karyy. – 2.vyd., pererob. i dop. – L'viv: ZUKTs, 2007. – 316 s.
18. *Stratehichnyy rozvytok pidpryyemstv ahraryoi sfery ekonomiky Ukrainy: analityko–prohnozna otsinka: kol. monohr.* / [za zah. red. V. K. Savchuka]. – K.: Komprynt, 2017. – 366 s.
19. *9 Timeless Strategies from Sun Tzu's The Art of War* // *Intellectual Takeout*. – 2016. <https://intellectualtakeout.org/2016/01/9-timeless-strategies-from-sun-tzus-art-of-war/>
20. Floryda P. *Kpyza upbanizmu. Chomu micta poblyat' nac neshchacnymy* / Pichapd Floryda, per. Iryny Bondarenko. – K.: Nash Format, 2019. – 320 s.
21. Endryus M. *Budivnytstvo spromozhnosti derzhavy. Fakty. Analiz. Diyi* / Endryus Mett, Pritchett Lent, Vulkok Maykl. – K.: Sammit–knyha, 2021. – 392 s.
22. Lysyak N.M. *Teoretyko–metodolohichni zasady intehrovanoho rozvytku urbanizovanykh system: dys. ...*

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

dokt. ekon. nauk : 08.00.05 / N.M.Lysyak; DU «Instytut rehional'nykh doslidzhen' imeni M. I. Dolishn'oho NAN Ukrainy. – L'viv, 2021. – 400 s.

23. The Governance of Land Use in the Netherlands The Case of Amsterdam. – Paris: OECD Publishing, 2017. https://openresearch.amsterdam/image/2020/4/30/the_governance_of_land_use_amsterdam_2017.pdf

24. International Manual of Planning Practice / Judith Ryser, Teresa Franchini (Eds.). – ISOCARP, 2015. – 228 p.

25. Derzhavna stratehiya rehional'noho rozvytku na 2021–2027 roky [dok. 695–2020 vid 05.08.2020] // Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. – 2020. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695–2020-%DO%BF#Text>

26. Brakuye, dyv po tekstu

27. Detsentralizatsiya: yaki hromady hoduyut' Ukrainu, a yaki – dotatsiyni. <https://www.chesno.org/post/5092/>

28. Dumky i pohlyady naselennya L'vivs'koyi ahlomeratsiyi: rezul'taty sotsiolohichnoho doslidzhennya. Analitichnyy zvit. [provedenny Kyyivs'kym mizhnarodnym instytutom sotsiolohiyi na zamovlennya Prohramy Rady Yevropy «Posylennya dobroho demokratychnoho vryaduvannya i stiykosti v Ukraini»]. – L'viv, 2023. https://kiis.com.ua/materials/pr/20230508_z/Report_LvivAgglomeration_March2023_ukr_fin.pdf

29. Pro zabezpechennya realizatsiyi Zakonu Ukrainy «Pro Heneral'nu skhemu planuvannya terytoriyi Ukrainy»: [dok. 1291–2002–p, red. vid 14.12.2017] // Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1291–2002-%DO%BF#Text>

30. Statystyka L'vivshchyny. <https://stat.loda.gov.ua/category/ekonomika/>

31. Metodyka ekspertnoyi hroshovoyi otsinky zemel'nykh dilyanok: [dok. 1531–2002–p, red. vid

10.12.2011] // Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1531–2002-%DO%BF#Text>

32. Budivnytstvo budynkiv ta kotedzhiv u L'vovi. <https://ua-home.com.ua/>

Дані про авторів

Габрель Микола Михайлович,

д. техн. н., професор, завідувач кафедри архітектурного проектування НУ «Львівська політехніка»

е-mail: mykola.m.habrel@lpnu.ua

ORCID: 0000–0002–2514–9165

Лисяк Наталя Михайлівна,

д. е. н., доцент, проф. кафедри економіки і маркетингу НУ «Львівська політехніка»

е-mail: natali.bila@gmail.com

ORCID: 0000–0002–8228–016X

Хром'як Йосиф Якович,

к. техн. н., доцент, директор Інституту підприємництва та перспективних технологій НУ «Львівська політехніка»

Information about the authors

Mykola Habrel,

Ph.D., professor, head of the department of architectural design of Lviv Polytechnic National University

е-mail: mykola.m.habrel@lpnu.ua

Natalya Lysiak,

Doctor of Economics, associate professor, prof. Department of Economics and Marketing of Lviv Polytechnic University

е-mail: natali.bila@gmail.com

Yosif Khromyak,

Associate professor, director of the Institute of Entrepreneurship and Prospective Technologies of the Lviv Polytechnic National University

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

УДК 336.3

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13215118>

БУРЯЧЕНКО А. Є.

ЛОГВІНОВ П. В.

Місцеві запозичення: можливості залучення коштів для розвитку та відновлення громад України

Предметом дослідження є залучення додаткових джерел фінансування для наповнення дохідної частини місцевих бюджетів, зокрема через механізми місцевих запозичень, управління боргом та використання сучасних фінансових інструментів у контексті децентралізації та реформування фінансової галузі.

Мета дослідження полягає у висвітленні існуючого досвіду та узагальненні нормативно-правової основи здійснення місцевих запозичень для визначення ключових компонентів і можливостей збільшення капітальних видатків територіальних громад. Це також включає адаптацію чинного законодавства до потреб громад, використання міжнародної технічної допомоги та розвиток пріоритетних проєктів, які в подальшому генеруватимуть додаткові надходження до місцевих бюджетів.

Методи дослідження. Теоретичні методи: для аналізу існуючої літератури та нормативно-правових актів, що регулюють місцеві запозичення та бюджетне планування.

Загальнонаукові методи: для систематизації та узагальнення досвіду реалізації фінансових механізмів на місцевому рівні.

Спеціальні методи: для розробки методичних рекомендацій та визначення практичних аспектів використання місцевих запозичень.

Галузь застосування результатів. Місцеве самоврядування та державне управління. Результати можуть бути використані при розробці та впровадженні політик підвищення фінансової спроможності територіальних громад, оптимізації процесів бюджетного планування та управління боргом.

Наукові дослідження та освітня діяльність, шляхом використання отриманих результатів фахівцями місцевого самоврядування та фінансів, розробка навчальних програм та проведення наукових досліджень у сфері місцевих фінансів та децентралізації.

Розробка нормативно-правових актів, зокрема шляхом використання напрацьованих рекомендацій для вдосконалення законодавчої та нормативної бази, що регулює процеси місцевих запозичень, фінансового управління та розвитку територіальних громад.

Висновки. Залучення додаткових джерел для наповнення дохідної частини місцевих бюджетів

є ключовим аспектом розвитку територіальних громад. Успішне використання місцевих запозичень та сучасних фінансових інструментів вимагає високого рівня підготовки фахівців та тісної взаємодії між науковими осередками та розробниками нормативно–правових документів. Прозора та спланована боргова політика, адаптоване законодавство та ефективне управління фінансовими ресурсами сприятимуть сталому розвитку громад, підвищенню їх фінансової спроможності та реалізації пріоритетних інфраструктурних проєктів. Для забезпечення рівного доступу до фінансових ресурсів необхідно удосконалити нормативну базу та підвищити кваліфікацію фахівців місцевого самоврядування.

Ключові слова: децентралізація, місцеві фінанси, управління боргом, кредитне фінансування, місцеві запозичення, боргова політика.

BURIACHENKO A. E.
LOGVINOV P.V.

Local borrowings: opportunities for raising funds for the development and recovery of Ukrainian municipalities

The subject of the study is the attraction of additional sources of funding to fill the revenue side of local budgets, through the mechanisms of local borrowing, debt management and the use of modern financial instruments in the context of decentralisation and financial sector reform.

The purpose of the study is to highlight the existing experience and summarise the regulatory framework for local borrowing to identify key components and opportunities to increase capital expenditures of territorial communities. This also includes adapting current legislation to the needs of communities, using international technical assistance, and developing priority projects that will generate additional revenues for local budgets in the future.

Research methods. Theoretical methods: to analyse existing literature and regulations governing local borrowing and budget planning.

General scientific methods: to systematise and generalise the experience of implementing financial mechanisms at the local level.

Special methods: to develop methodological recommendations and identify practical aspects of using local borrowing.

Scope of the results. Local self–government and public administration. The results can be used in the development and implementation of policies to improve the financial capacity of local communities, optimise budget planning and debt management. Research and education using the results by local government and finance professionals, the development of training programmes and research in the field of local finance and decentralisation.

Development of regulatory acts, by using the developed recommendations to improve the legislative and regulatory framework governing local borrowing, financial management and development of territorial communities. Conclusions Attracting additional sources of revenue for local budgets is a key aspect of local community development. The successful use of local borrowing and modern financial instruments requires a high level of professional training and close cooperation between research centres and developers of regulatory documents.

Transparent and planned debt policy, adapted legislation, and effective financial resource management will contribute to the sustainable development of communities, increase their financial capacity, and implement priority infrastructure projects. To ensure equal access to financial resources, it is necessary to improve the regulatory framework and enhance the skills of local government professionals.

Keywords: decentralisation, local finance, debt management, debt financing, local borrowing, debt policy.

Постановка проблеми. Сучасний етап спроможності органів місцевого самоврядування можна охарактеризувати як недостатньо забез-

печений, особливо в частині фінансування капітальних видатків, що залежить від факторів, які можуть бути врегульовані національним законо-

давством. Фінансово-економічна складова діяльності, без перебільшення, формує підвалини та вихідні умови для нормального функціонування та розвитку територіальних громад. Саме тому з початку процесів адміністративних змін, що у сукупності складають реформу децентралізації, в Україні, важлива увага приділена саме перебудові фінансового компонента діяльності різних рівнів влади і як результат, органи місцевого самоврядування отримали значне збільшення дохідної частини бюджетів.

При впровадженні адміністративної реформи в Україні відбувався процес об'єднання населених пунктів та формування громад, було створено частину органів місцевого самоврядування, що є фінансово автономними, проте інша (значна) частина громад – визначено як дотаційні. Для уникнення політичного фактору розподілу дотацій до бюджетів громад, було впроваджено фінансовий механізм вирівнювання фінансової спроможності територій за рахунок податку з доходів фізичних осіб. Цей механізм вважаємо позитивним й справедливим, оскільки мінімізовано ручний вплив на фінансові показники органів місцевого самоврядування з яких у вигляді реверсної дотації вилучається частина коштів на користь територій які не мають достатніх джерел для наповнення бюджету. Разом з тим для органів місцевого самоврядування було створено певні умови для залучення додаткових джерел фінансування та відповідного розширення дохідної частини місцевих бюджетів.

Одним з базових кроків для посилення фінансової спроможності територіальних громад, що відповідає нормам Європейської хартії місцевого самоврядування є забезпечення можливості здійснення місцевих позик, шляхом інструментів залучення інвестиційного капіталу в межах закону. Саме принцип рівного доступу до залучення додаткових коштів не був дотриманий в нашій країні до 2024 року, оскільки невеликі громади не мали можливості на рівних умовах з міськими територіальними громадами залучати кошти та використовувати кредитні ресурси для розвитку територій та покращення добробуту мешканців.

Обмеження воєнного стану суттєво вплинули на спроможність територіальних громад розпоряджатися власними ресурсами. Дослідження сучасних тенденцій залучення додаткових ресурсів до місцевих бюджетів громад для розвитку, ви-

рішення інфраструктурних потреб та відновлення дозволить виявити ризики й запропонувати можливість використання фінансового інструментарію для покращення добробуту громадян.

Наукові дослідження інструментів розширення дохідної частини бюджетів, в тому числі механізмів місцевих запозичень, є обґрунтовано актуальними, оскільки під час правового режиму воєнного стану, значно розширено критерії громад для залучення фінансових інвестицій. Особлива увага повинна бути приділена невеликим, за кількістю населення, територіальним громадам, оскільки, відсутність належного кадрового потенціалу серед працівників та доступних методичних матеріалів ускладнюють чи навіть унеможливають повноцінне використання інструментів місцевих запозичень, що створює нерівні умови серед органів місцевого самоврядування.

Мета дослідження полягає у висвітленні існуючого досвіду й узагальненні нормативно-правової основи здійснення місцевих запозичень для виокремлення ключових компонентів та можливостей збільшення капітальних видатків для територіальних громад.

Аналіз досліджень та публікацій. Досліджувані механізми місцевого запозичення на практиці досить неоднозначно сприймається територіальними громадами через, здебільшого, суб'єктивні фактори та недостатній рівень знань й навиків фінансового планування відповідальних за це напрям фахівців місцевого самоврядування. Незважаючи на існуючий у літературі детальний опис процесів та можливостей місцевих запозичень, існує брак практичного розуміння, що потребує детального вивчення та напрацювання алгоритмів й рекомендацій для фахівців фінансових (економічних) підрозділів у територіальних громадах.

Дослідження боргової політики в українському науковому середовищі розпочато з початку 1990 років. Серед вітчизняних науковців, що досліджували можливості й проблематику залучення коштів до місцевих бюджетів в Україні слід виокремити Буряченка А. Є. [1], Крисоватого, А. І. [2], Юрія С. І., Федосова В. М. [3], Лютого І. О., Зражевську Н. В., Пастернак М. М. [4], Стронянську І. З. та Музику І. С. [5], Олійник Л. А. [6], а також, Бенювську Л. Я. [7], Глухову В., та Гомулюк Н. [8], Максимчука О. В. [9]. Серед зазначених науковців, значна увага була приділена визначенню дефініцій та теоретичних основам, аналі-

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

зу боргової політики на місцевому рівні. Частина наукових праць була присвячена муніципальним фінансам, проте на сьогоднішній день, законодавчо не врегульовано поняття муніципій в Україні, тому це формулювання має місце переважно у науковій площині.

Сучасний розвиток інструментів місцевих запозичень засвідчує доцільність подальших досліджень теоретичних аспектів і практичних складових розвитку місцевих запозичень як додаткового джерела розширення доходної частини місцевих бюджетів для фінансування капітальних видатків на місцевому рівні.

Виклад основного матеріалу. Прийняття рішення про місцеві запозичення вимагає ретельного врахування переваг і недоліків, а також розвинення механізмів контролю і забезпечення фінансової стабільності громади. Важливо зазначити на які цілі органи місцевого самоврядування можуть позичати кошти, що завбачено як науковими рекомендаціями так і відповідним законодавчим регулюванням. Зокрема Бюджетний кодекс України визначає, що місцеві запозичення здійснюються для фінансування бюджету розвитку. В свою чергу, такі капітальні видатки повинні спрямовуватись для створення, розвитку або оновлення стратегічних об'єктів довгострокового використання або об'єктів, необхідних для виконання завдань місцевих органів влади, спрямованих на задоволення пріоритетних потреб.

Основний нормативний акт, що регулює діяльність органів місцевого самоврядування Закон України «Про місцеве самоврядування», визначає, що право на здійснення місцевих запозичень – це виключна компетенція місцевих рад. Алгоритм передбачає погодження процедури здійснення запозичень керівнику фінансового органу територіальної громади після погодження відповідної місцевою радою та надання доручення на здійснення підпису. В процесі підготовки рішення, щодо місцевих запозичень місцева рада, в обов'язковому порядку, повинна зазначатися інформація щодо:

- мети запозичення;
- форми здійснення запозичення;
- істотні умови запозичення;
- майнове або інше забезпечення виконання зобов'язань за запозиченням.

Наведені вище вимоги, щодо обов'язкової інформації, у рішенні про місцеве запозичення, вре-

гульовано постановою Кабінету Міністрів України № 110 від 16.02.2011 року «Порядок здійснення місцевих запозичень». Останнім часом, враховуючі рекомендації експертного середовища та наукових кіл, до цього нормативного акту будуть внесені зміни, які міститимуть новації законодавства щодо розширення кола тих ОМС, які мають право на здійснення запозичень. Але, основні принципи залишаться незмінними. Порядок також передбачає список документів або їх рішень, що надаються у Мінфін для отримання погодження.

Сама логіка залучення фінансових ресурсів та формування відповідних боргових зобов'язань має на меті підвищення ефективності використання певних ресурсів, збільшення доходності комунальних об'єктів чи вирішення критичних потреб у громадах. Зазвичай кошти залучаються для здійснення серйозних інфраструктурних проєктів. Наприклад, очисних споруд, водогонів, каналізації, дорожніх проєктів, розвитку муніципального транспорту тощо. Отже, місцеві запозичення здійснюються з метою фінансування капітальних видатків та відповідних розвиткових заходів у громадах.

Слід зазначити, що згідно норм Бюджетного Кодексу України, під час воєнного стану місцеві запозичення від міжнародних фінансових організацій можуть, як виняток, використовуватись для поточних видатків місцевих бюджетів та надання фінансової підтримки комунальним підприємствам для погашення кредитів, отриманих від міжнародних фінансових організацій у минулі періоди під місцеві гарантії, якщо таке призначення передбачено умовами кредитних угод з цими організаціями.

Як видно з описаного формується певна циклічність здійснення запозичень і тут варто детальніше охарактеризувати процес залучення фінансування для покриття зобов'язань щодо попередньо залучених коштів. Нижче на рис. 1 представлено складові, що є взаємопов'язаними при здійсненні місцевих запозичень, що в цілому є широковживаним явищем серед муніципалітетів західних країн, проте особлива увага повинна бути приділена саме сукупним витратам при здійсненні запозичень для обслуговування боргу та розрахункам корисності залучення коштів.

Важливого значення має розуміння категорій, що пов'язані між собою та, як правило, виникають у взаємозв'язку та у сукупності є складови-

Рисунок 1. Борговий цикл громади у середньостроковій перспективі

Джерело: складено автором на основі James Lavish*

*James Lavish. «Що таке боргова спіраль і чи США вже є в ній?». Режим доступу: <https://jameslavish.substack.com/p/-whats-a-debt-spiral-and-is-the-us>

ми боргової політики на місцевому рівні – місцеві запозичення і місцевий борг, а також важливі нормативні регулювання щодо їх використання.

Як наведено на рис. 2. Місцеві запозичення є складовою місцевого боргу, що свою чергу є похідними від боргової політики у громаді. Саме місцевий борг у своїй сукупності складається боргових зобов'язань територіальної громади. Уповноважені особи на здійснення запозичень повинні враховувати доцільність залучення коштів від конкретного джерела для вирішення пріоритетних завдань, що формує боргову політику на рівні місцевого самоврядування.

Видатки бюджету конкретної громади на обслуговування місцевого боргу, тобто погашення основної суми запозичення та відсотків за ним, не повинні перевищувати десятої частини видаткової частини загального фонду бюджету цієї громади протягом бюджетного року.

Важливо значення має заборона для територіальних громад щодо здійснення нових запозичень у випадку наявності проблем з використанням та обслуговуванням попередньо здійснених запозичень. Саме статтею 74 Бюджетного Кодексу України передбачено, що у випадку порушення графіку платежів, що призвело до нарахування будь-яких штрафних санкцій застосовується заборона здійснювати у поточному бюджетному періоді нові місцеві

запозичення та надавати місцеві гарантії. Якщо протягом поточного та наступного бюджетних періодів після погашення простроченої заборгованості та сплати усіх нарахованих штрафних санкцій допущено повторне порушення графіка платежів забороняється здійснювати нові місцеві запозичення та надавати місцеві гарантії протягом трьох наступних бюджетних періодів. Також забороняється надання місцевих гарантій суб'єкту господарювання, який має прострочену заборгованість перед територіальною громадою.

Також, для коректного розуміння процесів із використання інструментів місцевих запозичень, наведемо тлумачення управління боргом, що визначено Бюджетним Кодексом України як сукупність заходів, пов'язаних із залученням запозичень, обслуговуванням і погашенням боргу, а також інших правочинів з боргом, спрямованих на досягнення збалансованості бюджету та оптимізацію боргових зобов'язань.

Принципового значення щодо рівного доступу до фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування мають зміни до бюджетного законодавства, якими право на здійснення місцевих запозичень та надання місцевих гарантій, крім обласних та міських рад, надано селищним і сільським радам. Оновлення нормативного регулювання процедур місцевих запозичень реалізовано Кабінетом Міністрів України через По-

Рисунок 2. Складові боргової політики на місцевому рівні

Джерело: складено автором

станови №313 від 22.03.2024, що містить у собі наступні важливі особливості, через активізацію залученості зовнішніх та внутрішніх кредиторів до механізмів місцевих запозичень. Раніше доступ до таких кредитних ресурсів мали лише обласні та міські ради, але змінами до бюджетного законодавства 8 листопада 2023 року Законом № 3428–ІХ, яким також було унормовано право і для селищних та сільських рад здійснювати місцеві запозичення та надавати місцеві гарантії.

Фахівці у громадах потребують подальшого вдосконалення знань щодо правильного використання сучасних фінансових інструментів для повноцінного розуміння необхідності та спроможності використовувати, оскільки це додаткова велика відповідальність за своєчасне та повне виконання договірних зобов'язань перед фінансовими установами, включаючи міжнародних партнерів, що особливо важливо в сучасних умовах критичної залежності України від підтримки донорів.

Аналіз нормативно правового регулювання щодо залучення додаткових коштів до бюджетів громад шляхом запозичення дозволяє зробити наступні узагальнення, що представлені на рис. 3. Місцеві запозичення можуть здійснюватися у

формі кредитів (внутрішніх або зовнішніх) та випуску облігацій місцевих позик. Також близькими до запозичень є місцеві гарантії, зокрема по кредитах, коли позичальником виступає комунальне підприємство, а місцева рада – гарантом повернення позики).

Пропонуємо детальніше ознайомитись із результатами досліджень, щодо неведених на рис. 3 складових, що у своїх сукупності (та окремо) є інструментами органів місцевого самоврядування для залучення фінансових ресурсів у громади через здійснення запозичень.

Місцеві гарантії слід вважати інструментом, що немає широкого вжитку серед громад в Україні, проте з періоду повномасштабного вторгнення муніципалітети надали 10 гарантій завдяки чому вдалося залучити додатково більше 100 млн євро для вирішення інфраструктурних потреб. У Таблиці 1 наведено ключові параметри кредитування, є помітним, що для переважної більшості угод передбачено відтермінування сплати тіла кредиту, а найбільшою відсотковою ставкою є запозичення за зовнішнім кредитом Європейського Банку Реконструкції та Розвитку – EURIBOR 6M + 5,75%.

Рисунок 3. Типи місцевих запозичень для територіальних громад в Україні

Джерело: складено автором

Таблиця 1. Надані місцеві гарантії органами місцевого самоврядування з початку повномасштабного вторгнення

Дата	Гарант	Позичальник	Кредитор	Вид запозичення	Сума і валюта запозичення, (тис. EUR)	Відсоткова ставка	Термін (років)
05.10.2022	Львівська міська рада	ЛКП «Зелене місто»	МФУ	Внутрішній кредит	14 083	EURIBOR 6M + спред до 2,5%	15
01.12.2022	Луцька міська рада	КП «Луцьк-водоканал»	МФУ	Внутрішній кредит	11 608	EURIBOR 6M + спред до 2,5%	30
21.04.2023	Хмельницька міська рада	КП «Електро- транс»	ЄБРР	Зовнішній кредит	10 600	EURIBOR 6M + 5,75%	13
07.11.2023	Чернівецька міська рада	КП «Чернівецьке тролейбусне управління»	МФУ	Внутрішній кредит	11 468	EURIBOR 6M + спред до 2,3%	22
06.12.2023	Волинська обласна рада	КП «Інформаційно- аналітичний центр Волинь-енергософт»	МФУ	Внутрішній кредит	13 414	фіксована або плаваючий EURIBOR 6M + спред	до 22
08.12.2023	Кременчуцька міська рада Полтавської област	КП «Кременчуцьке тролейбусне управління імені Л.Я. Левітана»	МФУ	Внутрішній кредит	7 600	фіксована або плаваючий EURIBOR 6M + спред	до 22
28.12.2023	Дніпровська міська рада	КП «Дніпровський метрополітен»	МФУ	Внутрішній кредит	7 368	фіксована або плаваючий EURIBOR 6M + спред	до 22
28.12.2023	Дніпровська міська рада	КП «Дніпровський електро-транспорт Дніпровської міської ради»	МФУ	Внутрішній кредит	14 000	фіксована або плаваючий EURIBOR 6M + спред	до 22
28.12.2023	Одеська міська рада	КП «Одесміськ- електротранс»	МФУ	Внутрішній кредит	13 000	фіксована або плаваючий EURIBOR 6M + спред	до 22
28.12.2023	Ужгородська міська рада	КП «Ужгородський муніципальний транспорт»	МФУ	Внутрішній кредит	3 900	фіксована або плаваючий EURIBOR 6M + спред	до 22

Джерело: За даними Міністерства фінансів України.

Як видно з інформації наведеної на таблиці вище, переважно великі громади є спроможними для використання такого інструменту запозичень як місцеві гарантії, це пояснюється окрім наявності матеріальних активів у громаді (для забезпечення позики) також більшим потенціалом та спроможністю фахівців фінансових та економіч-

них органів до використання доступних можливостей розвитку.

Облігації місцевих позик.

У квітні 2020 року Національний Банк України включив муніципальні облігації до списку активів, які можуть бути використані як застава для операцій з рефінансування. Для таких облігацій вну-

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

трішніх місцевих позик також були встановлені спеціальні коефіцієнти.

Цей крок спрямований на збільшення ліквідності та може допомогти місцевій владі отримати доступніші фінансові ресурси для розвитку.

Передумовою внесення облігацій до переліку є аналіз активів Правлінням НБУ. Перше рішення про включення облігацій місцевих позик до пулу застав для операцій з рефінансування було видане у вересні 2020 року.

- інфраструктурні (для фінансування будівництва (реконструкції) об'єктів
- інфраструктури або реалізації інфраструктурного проекту, його етапу);
- ординарні (без мети використання залучених коштів для фінансування екологічного або інфраструктурного проекту);
- зелені (для фінансування екологічного проекту або окремого його етапу).[10]

Варто зазначити, що інструментарій випусків облігацій місцевих позик слід вважати доволі вживаним джерелом залучення коштів органами місцевого самоврядування в Україні серед інших компонентів місцевих запозичень. За інформацією Міністерства фінансів України, починаючи з 2003 року, було здійснено близько 100 випусків облігацій. Загальна сума залучення коштів через випуск облігацій місцевих позик в Україні складає більше 25 млрд. грн. Характерною особливістю використання цього інструменту є те, що його пік (емісій місцевих облігацій) був у 2008 році і те, що цим інструментом користувались переважно великі муніципалітети з наявним кадровим потенціалом. Кількість емісій місцевих позик може свідчити про більшу довіру інвесторів державному рівню гарантування. Держава супроти органів місцевого самоврядування вбачається більш спроможний гарантом за зобов'язаннями, адже вона має змогу створити більш кваліфіковану та зрозумілу пропозицію в контексті запозичень, ніж громада. Слабкі місця останніх вбачаються у недостатній інституційній спроможності, браку стратегічного планування, бюрократизації процесів і у політичній волі. [11]

Облігації внутрішньої місцевої позики – це зобов'язання органу місцевого самоврядування у певний визначений час повернути кошти за зверненням тримача облігацій та виплатити дохід за ними. Відмінністю від залучення кредиту є дещо ускладнена процедура залучення коштів.

Кредитні договори.

Наведемо окремі визначення досліджень наступного інструменту, що є складовим місцевих запозичень та має найбільш активну динаміку зацікавленості та використання на рівні територіальних громад. При розрахунку доцільності використання цього інструменту запозичення мають бути враховані переваги та недоліки, використання кредитних ресурсів на договірних умовах, що у сукупності є складовими боргової політики на рівні муніципалітетів.

У випадку використання кредиту як інструменту залучення коштів кредитор, наприклад, банк, аналізує фінансовий стан бюджетних показників органу місцевого самоврядування, що дозволяє узгодити суму, строк, плату (відсоток) та в подальшому укласти угоду. Однак, починаючи з кінця 2023 року, в Україні при зміні нормативного забезпечення, різко зросла зацікавленість до інструментів кредитування як з боку зовнішніх партнерів України, так і серед потенційних внутрішніх кредиторів, таких як державні банки. Зокрема Ощадбанк та Укресімбанк, почали проводити регулярні зустрічі з громадами за участі представників Міністерства фінансів України щодо потенційної співпраці. Нижче на рис. 4 представлено місце кредитних договорів як інструменту місцевих запозичень.

Як видно з рис. 4, представлений інструмент місцевих запозичень кредитних договорів містить у собі складові внутрішнього фінансування та зовнішнього. Для коректного представлення варто зазначити, що внутрішні кредитні договори мають на увазі взаємодію з національними фінансовими установами та тими які є зареєстрованими в Україні, зовнішні суб'єкти – це рівень міжнародних фінансових організацій, до яких належать Європейський банк реконструкції та розвитку та інші установи, що надають ресурси на комерційній основі та інших формах партнерства.

Проведений аналіз наукової літератури, існуючого досвіду та узагальнення нормативно-правової основи здійснення місцевих запозичень дозволяють виокремити ключові компоненти для підвищення ефективності розвитку територіальних громад. Зокрема варто навести основні переваги та ризики, що мають місце при здійсненні місцевих запозичень для врахування при формуванні стратегії боргової політики у громадах, що представлено на рис. 5.

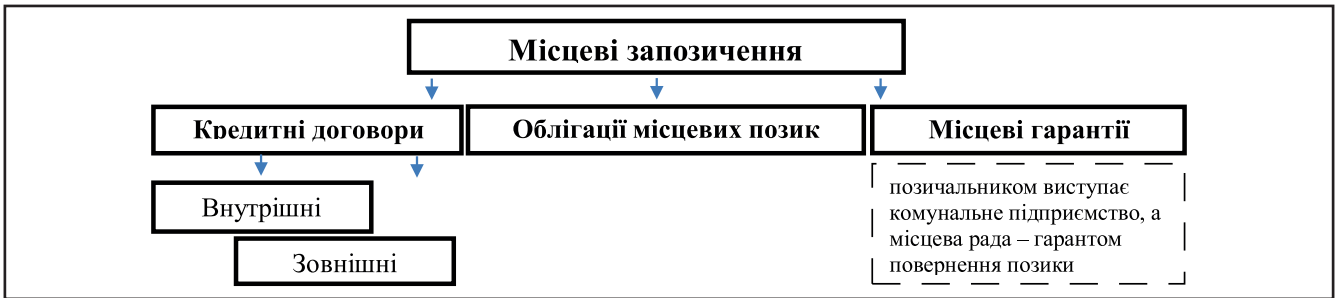

Рисунок 4. Місце кредитних договорів у структурі інструментів місцевих запозичень територіальних громад в Україні

Джерело: розроблено автором

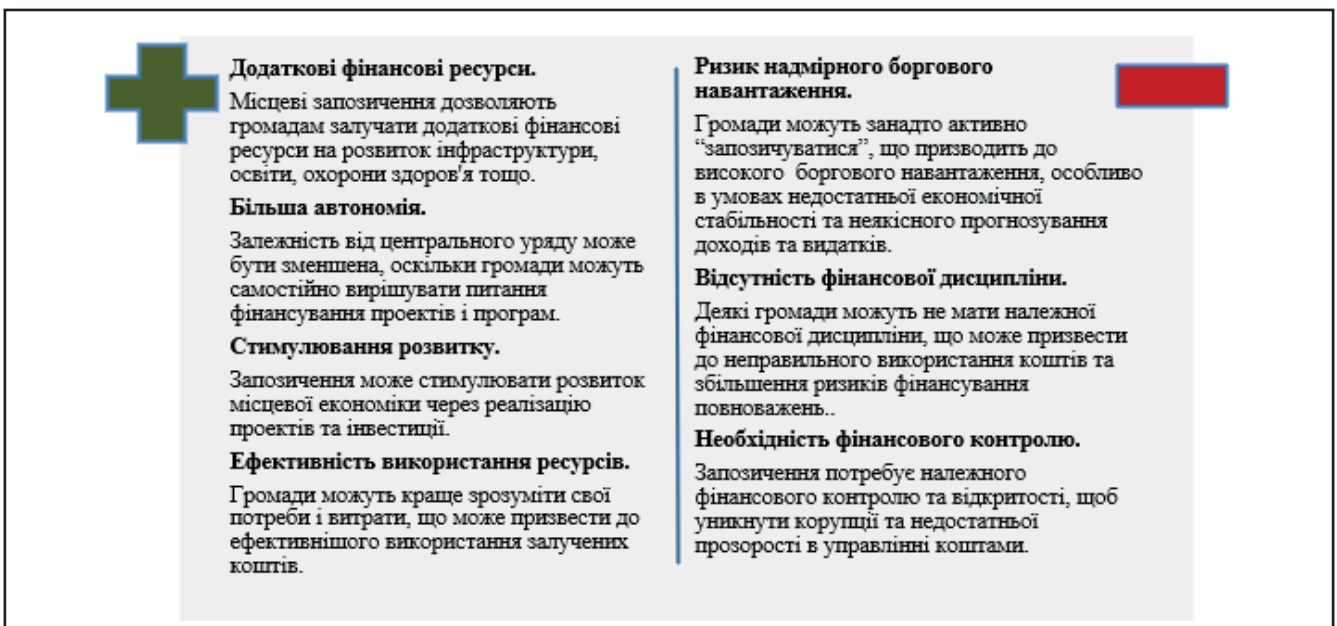

Рисунок 5. Переваги та ризики здійснення місцевих запозичень для територіальних громад в Україні

Джерело: розроблено автором

Управління місцевим боргом це процес, що має принципове значення при роботі місцевих органів влади при залученні фінансових ресурсів для здійснення капітальних видатків. Тому наведемо основні відомості, що мають бути якісно підготовлені та погоджені для аналізу ефективності управління місцевим боргом Мінфіном. Процес комплексної перевірки поданих місцевими радами матеріалів, щодо відповідності їх бюджетному законодавству (під час погодження обсягу й умов здійснення місцевих запозичень та надання місцевих гарантій) передбачає наявність наступних документів:

- інформації про поточний стан виконання боргових зобов'язань за кредитами (позиками), у тому числі виконання яких забезпечено місцевими гарантіями, за три бюджетні періоди, що передують бюджетному періоду, в якому приймається рішення про здійснення місцевого запозичення

або рішення про надання місцевої гарантії, та в поточному бюджетному періоді;

- графіків планових та фактичних надходжень і платежів за місцевими запозиченнями та кредитами (позиками), виконання яких забезпечено місцевими гарантіями;

- очікуваного графіка залучення кредиту, його подальшого погашення та обслуговування місцевого боргу, що гарантований відповідним органом місцевої влади;

- розрахунку витрат на погашення і обслуговування кредиту (позики), у тому числі що залучається під місцеву гарантію, обсяг та умови якого погоджуються.

Варто зазначити, що для залучення позабюджетних коштів для розвитку громади й фінансування капітальних видатків муніципалітети можуть використовувати не лише місцеві запо-

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

зичення, доступні також наступні інструменти, що широко використовуються розвиненими країнами, та можуть бути предметом подальших наукових досліджень та розробок:

- інвестиційні проекти. Розробка та просування інвестиційних проектів, які привертають інвесторів для реалізації важливих інфраструктурних та економічних проектів у громаді;

- партнерство з приватним сектором. Укладання партнерських угод з приватним сектором для спільного фінансування та реалізації проектів, що приносять користь громаді;

- краудфандинг. Механізм залучення коштів від громадян на реалізацію конкретних проектів або ініціатив у громаді;

- гранти та міжнародні цільові / регіональні фонди.

Не лише в Україні а також в інших країнах муніципалітети потребують значних за розміром капіталовкладень для розвитку місцевої інфраструктури, що включає в себе елементи просторового планування, водоочисні споруди та водопроводи, громадські об'єкти. Однак громади в більшості країн не спроможні фінансувати, за власний фінансовий ресурс, значимі інфраструктурні проекти та вирішувати власні потреби за рахунок капітальних видатків. Саме можливість здійснення місцевих запозичень є інструментом залучення додаткових фінансових ресурсів для вирішення нагальних потреб у короткостроковій перспективі та подальшому покритті капітальних витрат в майбутній перспективі.

Місцеві запозичення є відносинами з приводу залучення додаткових фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування в інвестиційних цілях на умовах повернення, платності та строковості, внаслідок яких виникають зобов'язання органів місцевого самоврядування перед кредиторами. Порівняльний аналіз різних форм місцевих запозичень дав змогу з'ясувати їх переваги та недоліки: складна (бюрократична) процедура випуску облігацій місцевих позик сповільнює процес облігаційних позик та сприяє укладанню кредитних договорів, незважаючи на високі ставки банківських кредитів.

Місцеві позики – це відносини, пов'язані з отриманням можливих фінансових джерел територіальними громадами для інвестиційних цілей за умов дотримання визначених критеріїв, котрі місцеві органи влади беруть на себе, як зобов'я-

зання перед кредиторами. Порівняльний аналіз наявного інструментарію місцевих позик дозволив виявити їх можливості та проблематику: складна процедура емісії місцевих облігацій має наслідки уповільнення процесу отримання позик через механізм облігації та сприяє укладанню кредитних угод, незважаючи на меш привабливі умови використання фінансових ресурсів від кредитів банківських установ.

Питання удосконалення випуску облігацій місцевих позик територіальними громадами залишається відкритим і потребує відповідного законодавчого врегулювання та внесення змін до Бюджетного кодексу України. Якісні нововведення дозволять прискорити інвестиційний розвиток територіальних громад, але потребують від них чималих організаційних зусиль та високої фінансової спроможності місцевих бюджетів.¹

Місцеві (муніципальні) запозичення пропонують одну з відповідей на виклики розвитку громад. Довгострокове фінансові запозичення для фінансування потреб міської інфраструктури дозволяє вирішити ряд ключових проблем проте потребує якісного планування боргової політики громади, що в свою чергу вимагає достатнього рівня фахової підготовки спеціалістів залучених до цього напряму діяльності.

Висновки

Наша країна, на шляху інтеграції до Європейського Союзу, здійснює імплементацію законодавства та активно впроваджує реформування важливих галузей, значна увага приділена реформуванню фінансового сектору діяльності місцевого та національного рівня. Серед інструментів, що набирають широко вжитку та свідчать про покращення рівня самоврядних процесів на місцевому рівні є використання місцевих запозичень.

Проведений аналіз нормативної складової, дозволяє зробити заключення, що Україна є державою з регуляторним типом впливом на здійснення місцевих запозичень та боргу це є результатом того що, здійснення запозичень має значне значну бюрократизацію та нормування процедури згори. Залежність муніципальних запозичень від держави простежується у двох аспектах: регулювання місцевих запозичень та ре-

¹ Місцеві запозичення як інструмент розвитку територіальних громад [Текст] / Л. Я. Бенюк // Світ фінансів. – 2022. – Вип. 1. – С. 49–60

гулювання місцевої боргової політики. Система місцевих запозичень в Україні має позитивну динаміку розвитку, що спричинено розширенням прав громад, проте практична сторона залучення коштів має чимало уразливих місць які слід забезпечити удосконаленням нормативної бази та підвищенням навиків відповідальних посадових осіб у громадах.

Здійснення місцевих запозичень а також ефективне управління місцевим боргом є стратегічно важливим напрямом для покращення фінансової спроможності та розвитку й відновлення територіальних громад. Боргова політика повинна стати орієнтиром планування діяльності вмотивованих громад на наступні періоди, що має логічно поєднатися із середньостроковим бюджетним плануванням, оновлення якого здійснюється на місцевому рівні. Органи місцевого самоврядування та науково–експертне середовище зацікавлені у розробці якісних нормативних та методичних документів, що дозволять зробити бюджетний процес більш прогнозованим і зрозумілим незважаючи на постійні політичні зміни.

Реформування процедур та можливостей фінансової галузі дозволили розширити коло територіальних громад для використання інструментарію місцевих запозичень, при залученні Міністерства фінансів України як регулятора, проте, існує потреба посилення наукового дослідження механізмів запозичень для напрацювання методичних рекомендацій та якісних нормативів. Процес залучення фінансових ресурсів через місцеві запозичення слід здійснювати у контексті прозорості та спланованої боргової політики, що відповідатиме пріоритетам розвитку територіальних громад.

Впровадження сучасного досвіду у сфері розширення дохідної частини бюджету може сприяти сталому розвитку та покращенню якості життя у громаді. Місцеві запозичення – інструмент, що дозволяє пришвидшити розвиток громади шляхом реалізації великих проєктів, що покращують якість життя у громаді. Здійснення запозичень вимагає ретельного прогнозування доходів, видатків та впливу обслуговування боргу на фінансову стійкість громади на весь час реалізації проєкту. Попри виклики, громадам варто досліджувати можливості здійснення запозичень при дотриманні базових критеріїв обґрунтування доцільності та збереження фінансової стійкості.

Список використаних джерел:

1. Буряченко А. Є. Переваги та недоліки боргового фінансування місцевих потреб / А. Є. Буряченко // *Фінанси, облік і аудит*, 2009. – Випуск 13. – С. 14–20.
2. Крисоватий А. І. Теоретико–організаційні доміанти та практика реалізації податкової політики в Україні: монографія. Тернопіль: Карт–Бланш, 2005. 371 с.
3. Юрій С. І., Федосов В. М., Алексеєнко Л. М. *Фінанси: підручник*. Київ: Знання, 2008. 611 с.
4. Пастернак М. М. Місцеві позики як інструмент фінансування соціально–економічних програм органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01. Ірпінь, 2001.
5. Сторонянська І. З., Музика І. С. Проблеми організації та ефективності використання муніципальних запозичень. *Фінанси України*. 2013. № 11. С. 45–55.
6. Олійник Л.А. Стан і проблеми розвитку місцевих запозичень в Україні. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 200(3). С. 237–242.
7. Місцеві запозичення як інструмент розвитку територіальних громад [Текст] / Л. Я. Бенюк // *Світ фінансів*. – 2022. – Вип. 1. – С. 49–60
8. Глухова В., Гомулко Н. Місцеві запозичення і заборгованість місцевих органів влади. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. 6 (23). С. 599–604.
9. Максимчук О. Місцеві запозичення як джерело здійснення капітальних видатків місцевих бюджетів. *Світ фінансів*. 2019. №2(59). С. 98–108.
10. Сайт «Децентралізація». Місцеві запозичення та місцеві гарантії: нові можливості для всіх територіальних громад. Режим доступу: URL: /decentralization.ua/news/17429
11. Репко М., Самойлюк М., Томіліна М. Управління державним боргом України під час війни і післявоєнний період. Аналітичний звіт. 2023 URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/upravlinnya-derzhavnim-borgom-ukra%D1%97ni-pid-chas-vijni-ta-pislyavo%D1%94nnij-period.pdf> (дата звернення: 23.10.2023).
12. James Lavish. «What is a debt spiral and is the US already in it?». Режим доступу: <https://jameslavish.substack.com/p/-whats-a-debt-spiral-and-is-the-us>
13. Tang Z. Local Government Debt, Financial Circle, and Sustainable Economic Development. *Sustainability*. 2022; 14(19):11967. <https://doi.org/10.3390/su141911967>
14. Віталій Набок (2024): Залучення місцевих запозичень для інфраструктури громад – інструмент від-

новлення, Інститут аналітики та адвокації. <https://iaa.org.ua/portfolio/local-borrowing-for-community-infrastructure-is-a-tool-for-recovery/>

15. Золотухін Є. Компаративний аналіз зарубіжного досвіду функціонування ринків місцевих запозичень: уроки для України. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 11. С. 55–60.

References:

1. Buriachenko A. Ye. Perevahy ta nedoliky borhovoho finansuvannya mistsevykh potreb / A. Ye. Buryachenko // *Finansy, oblik i audyt*, 2009. – Vypusk 13. – S. 14–20.

2. Krysovaty A. I. Teoretyko-orhanizatsiyni dominanty ta praktyka realizatsiyi podatkovoyi polityky v Ukrayini: monohrafiya. Ternopil': Kart-Blansh, 2005. 371 s.

3. Yuriy S. I., Fedosov V. M., Alekseyenko L. M. *Finansy: pidruchnyk*. Kyiv: Znannya, 2008. 611 s.

4. Pasternak M. M. *Mistsevi pozyky yak instrument finansuvannya sotsial'no-ekonomichnykh prohram orhaniv mistsevoho samovryaduvannya: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.04.01. Irpin'*, 2001.

5. Storonyans'ka I. Z., Muzyka I. S. Problemy orhanizatsiyi ta efektyvnist' vykorystannya munitsypal'nykh zapozychen'. *Finansy Ukrayiny*. 2013. № 11. S. 45–55.

6. Oliynyk L.A. Stan i problemy rozvytku mistsevykh zapozychen' v Ukrayini. *Naukovyy visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrayiny*. 2014. Vyp. 200(3). S. 237–242.

7. *Mistsevi zapozychennya yak instrument rozvytku terytorial'nykh hromad [Tekst] / L. Ya. Benovs'ka // Svit finansiv. – 2022. – Vyp. 1. – S. 49–60*

8. Hlukhova V., Homulko N. *Mistsevi zapozychennya i zaborhovanist' mistsevykh orhaniv vlady. Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnya*. 2019. Vyp. 6 (23). S. 599–604.

9. Maksymchuk O. *Mistsevi zapozychennya yak dzherelo zdiysnennya kapital'nykh vydatkiv mistsevykh byudzhativ. Svit finansiv*. 2019. №2(59). S. 98–108.

10. Sayt «Detsentralizatsiya». *Mistsevi zapozychennya ta mistsevi harantiyi: novi mozhlyvosti dlya vsikh terytorial'nykh hromad*. Rezhym dostupu: URL:/decentralization.ua/news/17429

11. Repko M., Samoilyuk M., Tomilina M. *Upravlinnya derzhavnym borhom Ukrayiny pid chas viyny i pislyavoyenny period. Analitychnyy zvit*. 2023 URL:[https://](https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/upravlinnya-derzhavnim-borhom-ukra%D1%97ni-pid-chas-vijni-ta-pislyavo%D1%94nnij-period.pdf)

ces.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/upravlinnya-derzhavnim-borhom-ukra%D1%97ni-pid-chas-vijni-ta-pislyavo%D1%94nnij-period.pdf (data zvernennya: 23.10.2023).

12. James Lavish. «What is a debt spiral and is the US already in it?». Rezhym dostupu: <https://jameslavish.substack.com/p/-whats-a-debt-spiral-and-is-the-us>

13. Tang Z. *Local Government Debt, Financial Circle, and Sustainable Economic Development*. *Sustainability*. 2022; 14(19):11967. <https://doi.org/10.3390/su141911967>

14. Vitaliy Nabok (2024): *Zaluchennya mistsevykh zapozychen' dlya infrastruktury hromad – instrument vidnovlennya*, Instytut analityky ta advokatsiyi. <https://iaa.org.ua/portfolio/local-borrowing-for-community-infrastructure-is-a-tool-for-recovery/>

15. Zolotukhin Ye. *Komparatyvnyy analiz zarubizhnogo dosvidu funktsionuvannya rynkiv mistsevykh zapozychen': uroky dlya Ukrayiny*. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*. 2017. № 11. S. 55–60.

Дані про авторів

Буряченко Андрій Євгенович,

д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів імені Віктора Федосова Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна, e-mail: buriachenko.andrii@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7354-7491>

Логвінов Павло Вадимович,

к. е. н., начальник управління економічного розвитку міста Ужгородської міської ради

e-mail: mywork21@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9855-0315>

Data about the authors

Andrii Buriachenko,

Dr. Sc. (Economics), Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine, e-mail: buriachenko.andrii@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7354-7491>

Pavlo Logvinov,

PhD in Economics, Head of the Department of Economic Development of Uzhhorod City Council

e-mail: mywork21@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9855-0315>

Оцінка підготовки кваліфікованих працівників: освіта і якість знань

Предметом дослідження. Важливою складовою будь-якої організації є персонал. Як у державному, так і в приватному секторах управління людськими ресурсами є сферою, якій часто приділяється увага з метою підвищення ефективності та результативності.

Методи дослідження. В статті розглянуто тенденцію розвитку аграрного сектору, характерною для останніх років, зменшенням кількості працівників, яке відбувалося в результаті підвищення продуктивності техніки й організаційних змін виробництва. Відзначено особливості вимог до працівників залежно від розміру підприємства.

Результати роботи. Автором висвітлено оцінку експертів, щодо територій на яких прямі збитки підприємств становлять десятки мільярдів гривень. На більшості територій через активні бойові дії посівна компанія не проводилась. Інформація щодо стану підприємств на окупованих територіях відсутня. Великі сільськогосподарські компанії за можливості сприяли евакуації працівників у більш безпечні регіони України.

В статті дано оцінку можливостей самостійного фінансування навчання кваліфікованих працівників за видами економічної діяльності, висвітлено питання потреби і підбору кваліфікованих кадрів, що має велике значення для аграрної сфери.

А також розкрито питання нестачі певних знань і навичок, що може компенсуватися відповідальним ставленням до виконання роботи й готовністю переймати знання від досвідченіших працівників. Вимога відповідальності в роботі працівника в аграрному секторі також продиктована високою вартістю використовуваної техніки й ризиками значних збитків у разі її пошкодження.

Висновки. В статті запропоновано інтенсивне оновлення парку сільськогосподарської техніки з поширенням новітніх сільськогосподарських технологій, підвищення значення навичок роботи з комп'ютером і володінням іноземною мовою, що зумовлено необхідністю роботи з технічною документацією до сучасної техніки. А також внесено пропозиції тісної співпраці підприємств і роботодавців по підготовці кваліфікованих працівників із закладами професійно–технічної освіти за видами економічної діяльності.

Ключові слова: аграрний сектор, роботодавці, освіта, кваліфіковані працівники, якість знань, обсяги виробництва.

IVANYSHYN V. V.

SHTERMA T. V.

Evaluation of the training of qualified employees: education and quality of knowledge

The subject of the study. Personnel is an important component of any organization. In both the public and private sectors, human resource management is an area that is often focused on to improve efficiency and effectiveness.

Research methods. The article examines the development trend of the agricultural sector, characteristic of recent years, the decrease in the number of employees, which occurred as a result of increasing the productivity of equipment and organizational changes in production. Specific requirements for employees depending on the size of the enterprise are noted

Work results. The author highlighted the assessment of experts regarding areas where direct losses of enterprises amount to tens of billions of hryvnias. In most territories, due to active hostilities, the sowing campaign was not carried out. There is no information on the state of enterprises in the occupied territories. If possible, large agricultural companies facilitated the evacuation of workers to safer regions of Ukraine.

The article provides an assessment of the possibilities of independent financing of the training of qualified workers by types of economic activity, highlights the issue of the need and selection of qualified personnel, which is of great importance for the agricultural sector.

And the issue of lack of certain knowledge and skills is also revealed, which can be compensated by a responsible attitude to work and willingness to learn from more experienced employees. The requirement of responsibility in the work of an employee in the agricultural sector is also dictated by the high cost of the equipment used and the risks of significant losses in the event of its damage.

Conclusions. *The article proposes an intensive renewal of the park of agricultural machinery with the spread of the latest agricultural technologies, an increase in the value of computer skills and knowledge of a foreign language, which is due to the need to work with technical documentation for modern equipment. And proposals for close cooperation of enterprises and employers on the training of qualified workers with vocational and technical education institutions by types of economic activity were also made.*

Key words: *agricultural sector, employers, education, qualified workers, quality of knowledge, production volumes.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Безперечно, негативного впливу воєнної агресії зазнали підприємства в усіх регіонах.

Сучасний етап економічного розвитку характеризується низкою негативних тенденцій впливу на розвиток і відтворення людських ресурсів. Вони проявляються у погіршенні соціально–демографічних характеристик робочої сили, що призводить до інтенсифікації процесів трудової міграції та зниження її освітнього, професійного і мотиваційного потенціалу. Тому проблема управління персоналом і раціонального використання трудового потенціалу набуває особливого значення не тільки через серйозні кризові тенденції в розвитку української економіки, а й через якісні зрушення, викликані переходом від командно–адміністративної системи до ринкової, та зокрема за час воєнної агресії росії в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор в яких розглядають цю проблему і підходи її розв'язання. Над питанням управління персоналом сільського господарства працюють майже всі науковці, що займаються проблемами вивчення аграрного сектору країни, а саме: С.В. Васильчак, Н.П. Дуброва, Л.В. Балабанова, О.А. Гавриш, Л.Є. Довгань, В.С. Дієспоров, А.М. Колот, М.Ф. Кропивко. Також значну увагу приділено цьому питанню у працях зарубіжних учених, зокрема, М. Вебера, Д. Мак–Грегора, А. Маслоу, Ф. Тейлора, А. Файоля та ін. Проте ними недостатньо висвітлені особливості управління персоналом у аграрному секторі, який виявився найуспішнішим сектором еконо–

міки України. У більшості сільськогосподарські та фермерські підприємства продовжували свою діяльність, не скорочували постійний персонал і наймали сезонних працівників.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Провести аналіз сільськогосподарських підприємств, дати оцінку і внести актуальні пропозиції тісної співпраці підприємств по підготовці кваліфікованих працівників із закладами професійно–технічної освіти за видами економічної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. У західних областях України можна відзначити сегмент підприємств (10–15%), які спромоглися збільшити обсяги виробництва порівняно із 2021 р. Із незначними втратами обсягів завершили 2022 р. великі сільськогосподарські холдинги, проте, це фактично не вплинуло на реалізацію інвестиційних планів розвитку. Згідно з експертними оцінками, відбулось уповільнення темпів оновлення парку сільськогосподарської техніки, однак, за підсумками року її імпорт скоротився орієнтовно на 30–35%. Зважаючи на те, що на початок 2022 р. 75–80% підприємств були вже укомплектовані сучасною технікою, такі цифри не видаються критичними [2, 10].

Загальною тенденцією розвитку сільського господарства, характерною для останніх років, є зменшення кількості працівників, яке відбувалося в результаті підвищення продуктивності техніки й організаційних змін виробництва. Водночас на даний час експерти не вбачають перспектив скорочення штатної чисельності працюючого персо–

налу на підприємствах, а подекуди наголошують на перспективах розширення підприємств.

Питання підбору кваліфікованих кадрів має велике значення для сільського господарства. Протягом 2022 р. з проблемами найму працівників стикалась більшість підприємств сільського господарства. Основними причинами цього стали масова зовнішня міграція та мобілізація. Більшість підприємств протягом 2022 р. мали необхідність шукати заміну мобілізованим працівникам.

Частка підприємств, що наймала працівників протягом 2022 р. по Україні становила 77,1% від всіх наявних. Аналіз за розміром підприємств доводить, що серед мікропідприємств 31,9% від їх чисельності наймали працівників протягом 2022 р., серед малих підприємств наймали працівників 58,1% таких суб'єктів господарювання за даний період. Найбільша питома вага підприємств, що наймала працівників протягом 2022 р., становила по середніх – 76,5% та великих – 84,3%. Частка підприємств сільського, лісового й рибного господарства, які наймали працівників протягом 2022 року, становить 71,5% [3,4,10].

Відзначається, що великі підприємства у відповідь на необхідність оперативної заміни мобілізованих працівників та неможливість швидкого заповнення відповідних вакансій відкрили внутрішні програми підготовки/перепідготовки жінок на певні професії. Серед успішних кейсів компаніями наводяться приклади підготовки водіїв і водіїв навантажувачів.

По Україні в середньому 42% підприємств забезпечували навчання працівників, 40% не забезпечували навчання та 18% суб'єктів господарювання

відносились до таких, по яких важко відповісти. Питомою вагою підприємств сільського, лісового й рибного господарства, що забезпечували навчання працівників становила тільки 40%, тоді як 41% не забезпечували, а за 19% важко відповісти.

Якщо аналізувати підприємства за видами економічної діяльності, які забезпечували навчання працівників, то більше половини таких підприємств здійснювали свою діяльність в галузі добувної промисловості (58%), охорони здоров'я (55%), енергетики та освіти (53%). Менше 30% підприємств, що забезпечували навчання працівників, здійснювали свою діяльність в галузях інформації та телекомунікації, будівництва, торгівлі, мистецтва, розваг і спорту та нерухомості [10].

Про наявність співпраці підприємств по підготовці кваліфікованих працівників із закладами професійно-технічної освіти за видами економічної діяльності наочно відображає наступний рисунок. Із поданих даних нижче видно, що першу сходинку за питомою вагою по кількості підприємств, які співпрацюють із закладами професійно-технічної освіти по підготовці кваліфікованих працівників серед всіх видів економічної діяльності займає сектор сільського, лісового й рибного господарства.

Найбільша питома вага підприємств за видами економічної діяльності, в яких потребували навчання працівники у 2023 р., здійснювали свою діяльність в галузі охорони здоров'я, становила 49%, в галузі добувної промисловості та енергетики становила, 42%, в освіті відповідно 36%, в переробній промисловості та науці і професійно-технічній діяльності – 33%. Потреби в навчанні працівників у 2023 р., які працювали на підпри-

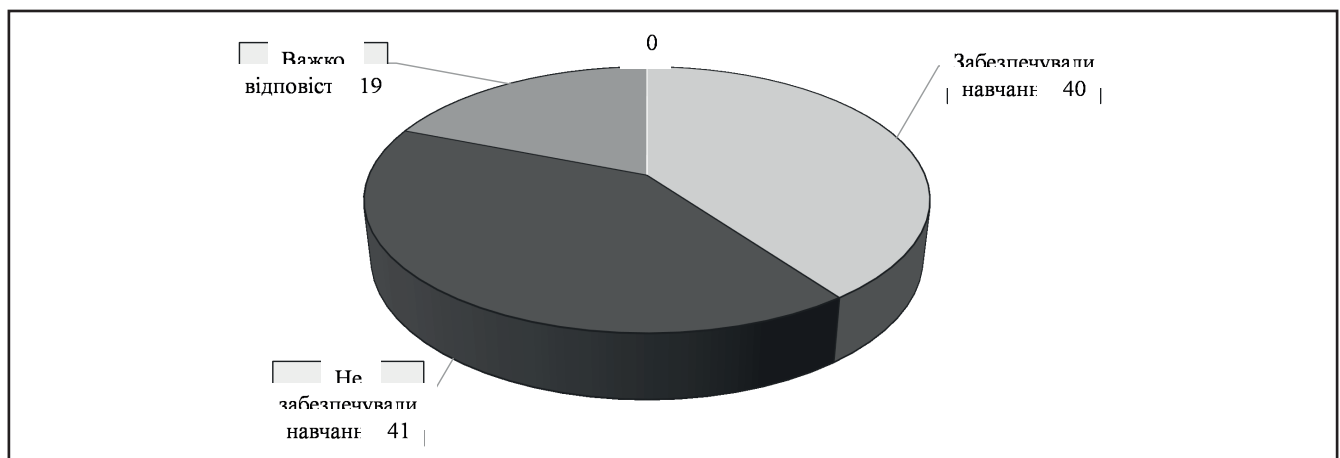

Рисунок 1. Частка підприємств, що забезпечували навчання працівників, за видами економічної діяльності, %

Джерело: складено [10].

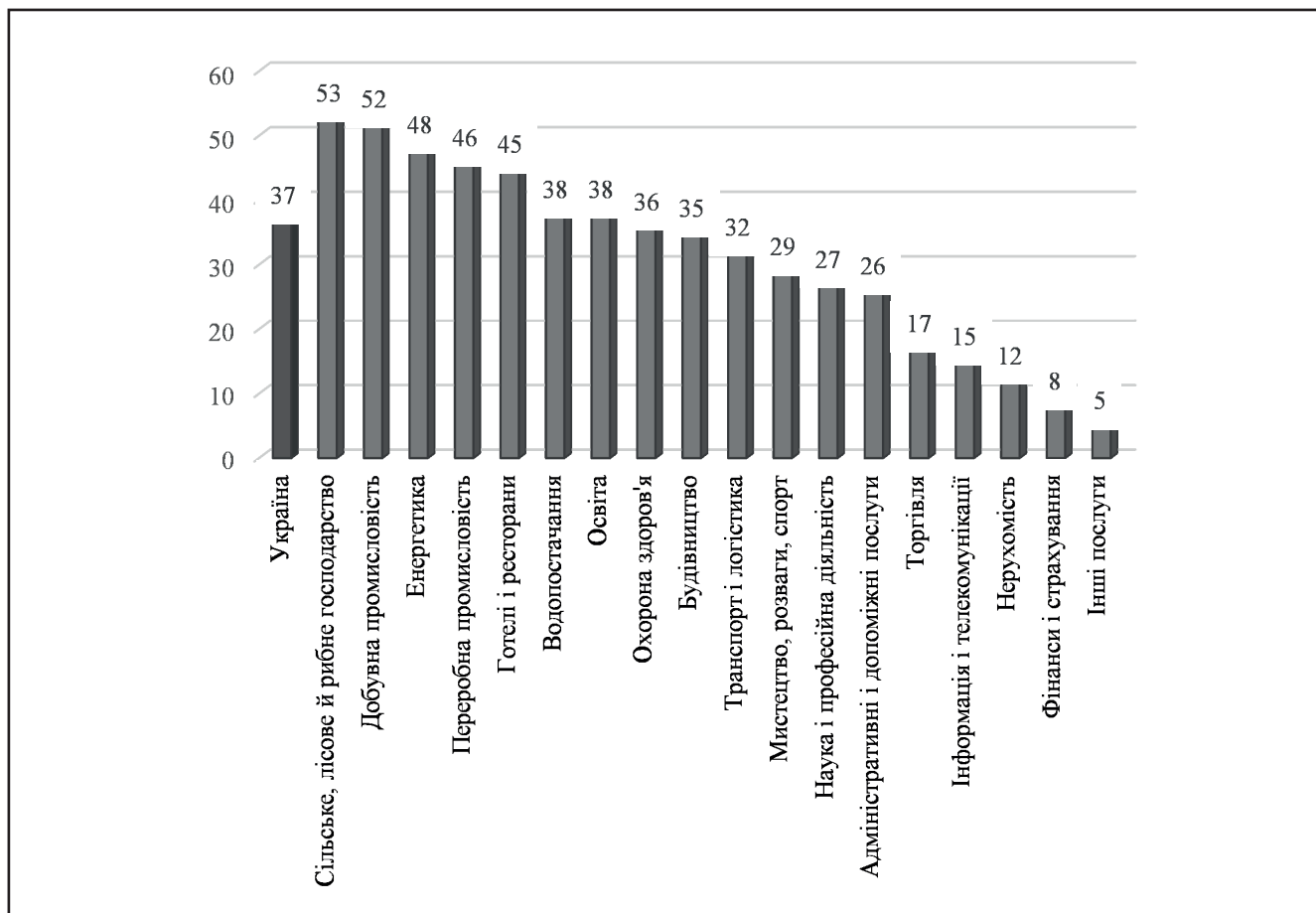

Рисунок 2. Наявність співпраці із закладами професійно-технічної освіти за видами економічної діяльності, %

Джерело: складено [10].

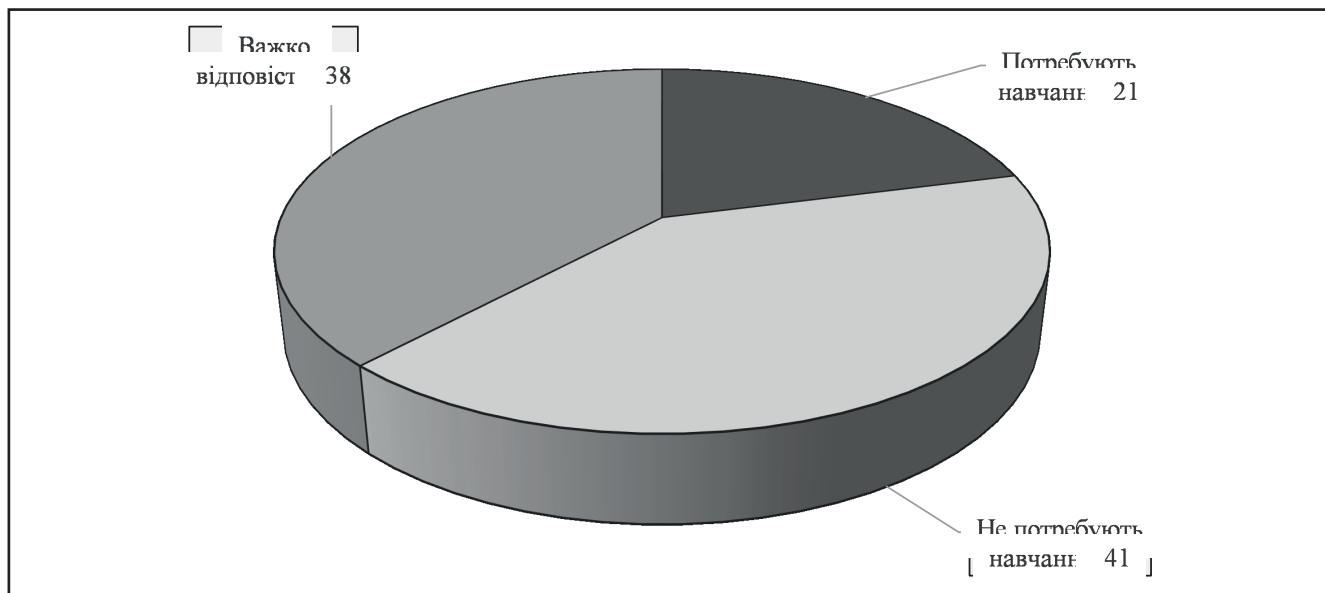

Рисунок 3. Потреби в навчанні працівників у 2023 р., які працювали на підприємствах сільського, лісового й рибного господарства, %

Джерело: складено [10].

емствах сільського, лісового й рибного господарства, становила в кількості 21%, тоді як 41%

не потребували, а про решту 39% працівників важко було судити [10].

Оцінка можливостей самостійного фінансування навчання працівників сільського, лісового й рибного господарства у 2023 р. у процентному відношенні розподілилась наступним чином. Готовими фінансувати навчання та перепідготовку за власний рахунок виявилось 12 % із працюючих в даному секторі, можливо будуть готові до фінансування ще 48 % працюючих, не готовими до фінансування навчання виявилось 6 % із працюючих та 14 % тих, що скоріше не будуть готові до такого фінансування, п'ята частина працюючих не змогла відповісти так чи ні [5,6,7,10].

У цілому перелік актуальних професій для підприємств аграрної сфери лишається традиційним – це трактористи, механізатори, слюсарі з ремонту, зварники, робітник з комплексного обслуговування сільськогосподарського виробництва, слюсар-ремонтник. Всі вони вже не один рік є дефіцитними. Також наявні труднощі із підбором працівників за професіями вищої освіти, зокрема відзначається брак агрономів та інженерів. У тваринництві відзначається брак ветеринарних лікарів, зоотехніків, операторів штучного осіменіння тварин і птиці.

Сучасне сільськогосподарське виробництво висуває до працівників робітничих професій нові вимоги, які насамперед стосуються знання нової техніки й технологій. Частково проблему відсутності кваліфікованих працівників для ремонту техніки вирішує сервісне обслуговування від постачальників. Проте для сервісних компаній брак кваліфіко-

ваних працівників також є дуже складною проблемою, не зважаючи на заробітні плати, що є в рази вищими, ніж у сільському господарстві [5,6,7,10].

Загалом відзначено особливості вимог до працівників залежно від розміру підприємства. Так, малі підприємства потребують універсального спеціаліста, що володіє широкими знаннями із основних напрямів сільськогосподарських робіт і навичками роботи із мінітехнікою.

Для середніх підприємств від працівників потребується більша спеціалізація та глибші знання певного напрямку робіт. Наприклад, для обприскувачів потрібні знання систем автоматичного управління обприскувачем (посекційне відключення), технологічного процесу управління обприскуваннями та його особливості (за якого вітру, які форсунки, яка швидкість, як підтримувати тиск обприскувача при підйомі чи спуску тощо).

Тракторист сьогодні повинен розуміти агрономічний аспект виконання технологічних операцій, робити це самостійно, без наглядача. Має вміти критично оцінювати завдання агронома та кваліфіковано пояснити агроному, що не так або чому цього не можна виконати.

Великі підприємства потребують спеціалістів із точного землеробства, автопілотів, систем навігації, спеціалістів з навичками роботи з інструментом, володінням комп'ютером.

Доцільно відзначити, що новітні сільськогосподарські технології швидко поширюються в Україні та формують попит на працівників, здатних

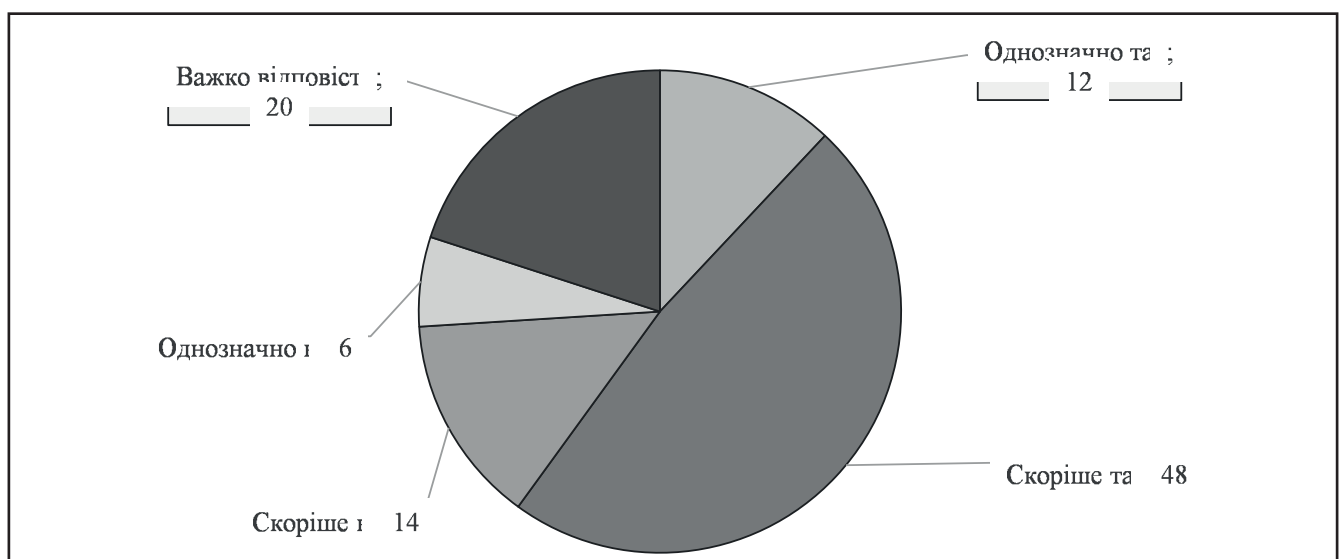

Рисунок 4. Оцінка можливостей самостійного фінансування навчання працівників сільського, лісового й рибного господарства у 2023 р., %

Джерело: складено [10].

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

до їх впровадження й використання. Зокрема, йдеться про спеціалістів із землевпорядкування, агромоніторингу (дроновий і супутниковий), точного землеробства, систем GPS та автокерування, крапельного поливу тощо.

Відзначається, що частка молоді на підприємствах є незначною, проте, деякі підприємства, які роблять ставку на молодь, мають у своєму складі до 30% молодих спеціалістів. У цілому доцільно наголосити, що брак молоді певним чином стримує поширення новітніх високоефективних технологій у дрібних фермерських господарствах, оскільки досвідчені працівники важко пристосовуються до новітніх комп'ютеризованих технологій.

Основною проблемою, що зумовлює в цілому низьку якість підготовки випускників та їх невідповідність вимогам роботодавців, є застаріла матеріально–технічна база закладів освіти. Випускників доводиться донавчати, як і будь–яку людину, що приходить із зовні. Експерти наголошують на недостатньому обсязі практичної підготовки випускників. Не вистачає відповідних сучасних знань і майстрам виробничого навчання. Для вирішення даної проблеми експерти пропонують розширювати співпрацю закладів освіти з продавцями техніки й, можливо, використовувати новітні технології навчання, симулятори тощо.

Варто відзначити збільшення кількості підприємств, що беруть участь у забезпеченні дуальної освіти. Водночас заклади освіти мають активніше вивчати потреби роботодавців і пропозицію ринку праці. Зі свого боку, роботодавці готові сприяти впровадженню дуальної освіти, надавати свої навчальні бази для практики і забезпечувати практику в більших обсягах.

Також доцільно відзначити потребу у відкритті короткострокових курсів для навчання або підвищення кваліфікації на мінітехніці (на даний час тривалість програми підготовки становить 6–8 місяців). Заклади освіти мають забезпечувати різні потреби малих і великих господарств. Наприклад, спеціалізація «фермер» має включати комплекс підготовки від обробки ґрунту до збору та продажу врожаю. Бажаним є вивчення технологій точного землеробства, навігації, автокерування та спеціалізованого обприскувального обладнання. У процесі навчання доцільно формувати розуміння змісту дій та їх зв'язку із технологією і результатом. Також роботодавці не задоволені механізмом забезпечення практики учнів. Насамперед це стосу-

ється податкових норм і непрямих витрат підприємств по забезпеченню практики.

Висновки

Підсумовуючи наведене вище, доцільно відзначити, що для підприємств сільського господарства найбільш затребуваними є працівники, які можуть працювати з сучасним обладнанням та інструментами. Це пов'язано з інтенсивним оновленням парку сільськогосподарської техніки й поширенням новітніх сільськогосподарських технологій.

Варто відзначити підвищення значення навичок роботи з комп'ютером і володіння іноземною мовою. Це зумовлено необхідністю роботи з технічною документацією до сучасної техніки, що здебільшого потребує знання іноземної мови, а також активного вивчення й залучення новітніх підходів. Потреби в працівниках із володінням іноземною мовою також спричинені активним пошуком виробниками вигідніших ринків збуту. Нестача певних знань і навичок, може компенсуватися відповідальним ставленням до виконання роботи й готовністю переймати знання від досвідченіших працівників. Вимога відповідальності в роботі працівника в сільському господарстві також продиктована високою вартістю використуваної техніки й ризиками значних збитків у разі її пошкодження. Значення усіх перелічених навичок буде зростати в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Штерма Т.В. Людський капітал: сутність та проблеми в умовах війни. Формування ринкових відносин в Україні.: зб. наук. праць. Київ, 2023. № 11. С.92–97 [270] URL: <http://dndiime.org/wp-content/uploads/2024/01/11–2023.pdf>
2. Штерма Т.В. Маниліч М.В. Кадровий менеджмент та управління в кризових ситуаціях підприємства. Розвиток ринкових відносин в Україні, 140(12(271)), 2023. 73–81. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10664515>
3. Світлана Васильчак, Тетяна Штерма. Трудовий потенціал як об'єкт менеджменту. Acta Academiae Beregsasiensis. Economics. Volume 4, (2023). Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, м. Берегове. С. 605–612. URL: <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/issue/view/4/23>
4. Євдокименко В.К., Штерма Т.В., Рошко Н.Б. Облікове, контрольне та аналітичне забезпечення управління діловою активністю суб'єкта господарювання. Міжнародний науковий економічний журнал «Бізнес

Інформ». 2023. №12. URL: <https://www.business-inform.net/annotated-catalogue/?year=2023>. ISSN 2222–4459 (Print) ISSN 2311–116X (Online).

5. Зіновчук В.В., Штерма Т.В. Нематеріальна мотивація персоналу сільськогосподарських підприємств: монографія, Чернівці, 2012. 228 с.

6. Дієсперов В. С. Економіка сільськогосподарської праці. Економіка АПК. 2011. № 6. С. 110–118.

7. Колот А., Григорович С. Теоретичні та прикладні аспекти підвищення доходів працюючих як передумови збереження та розвитку людського капіталу. Економіка АПК. 2007. № 6. С.108–113.

8. Кропивко М.Ф. Нове видання з питань стратегічного управління персоналом в аграрному секторі. Економіка АПК. 2011. № 3. С. 175–176.

9. Сівашенко Т. Удосконалення системи управління персоналом підприємства. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_11\(3\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_11(3)_12).

10. Ситуація на ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості у 2022 році. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics>.

References:

1. Shterma T. Human capital: essence and problems in the conditions of war. Formation of market relations in Ukraine.: coll. of science works Kyiv, 2023. No. 11. P.92–97 [270] URL: <http://ndiime.org/wp-content/uploads/2024/01/11-2023.pdf>

2. Shterma T. Manilich M. Personnel management and management in crisis situations of the enterprise. Development of market relations in Ukraine, 140(12(271)), 2023. 73–81. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10664515>

3. Svitlana Vasylychak, Tatiana Shterma. Labor potential as an object of management. Acta Academiae Beregsasiensis. Economics. Volume 4, (2023). Transcarpathian Hungarian Institute named after Ferenc Rakocza II, Berehove. S. 605–612. URL: <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/issue/view/4/23>

4. Evdokymenko V., Shterma T., Roshko N. Accounting, control and analytical management of the business activity of the business entity. International Scientific Economic Journal «Business Inform». 2023. No. 12. URL: <https://www.business-inform.net/annotated-catalogue/?year=2023>. ISSN 2222–4459 (Print) ISSN 2311–116X (Online).

5. Zinovchuk V., Shterma T. Intangible motivation of personnel of agricultural enterprises: monograph, Chernivtsi, 2012. 228 p.

6. Diiesperov, V. (2011). Ekonomika silskohospodarskoi pratsi [Agricultural labour economics]. Ekonomika APK, 6, pp. 110–118 [In Ukrainian].

7. Kolot, A. & Hryhorovych, S. (2007). Teoretychni ta prykladni aspekty pidvyshchennia dokhodiv pratsiuiuchykh yak peredumovy zberezhennia ta rozvytku liudskoho kapitalu [Theoretical and applied aspects of increasing incomes of workers as a prerequisite for the preservation and development of human capital]. Ekonomika APK, 6, pp. 108–113 [In Ukrainian].

8. Kropyvko, M. (2011). Nove vydannia z pytan stratehichnoho upravlinnia personalom v ahrarnomu sektori [New edition on strategic management of personnel in the agricultural sector]. Ekonomika APK, 3, pp. 175–176 [In Ukrainian].

9. Sivashenko, T. (2012). Udoshkonalennia systemy upravlinnia personalom pidpriemstva [Improvement of the personnel management system of the enterprise]. Ekonomichnyi analiz, 11(3), pp. 48–50. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_11\(3\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_11(3)_12) [In Ukrainian].

10. The situation on the labor market and the activities of the State Employment Service in 2022. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics>

Дані про автора

Іванишин Володимир Васильович,

д. е. н., професор, академік НААН України, Подільський державний університет

ORCID 0000–0003–1255–1638

Scopus Author ID 57870353100

Researcher ID B–1029–2018

Штерма Тетяна Василівна,

к. е. н., доцент ПВНЗ «Буковинський університет»

ORCID 0000–0002–7623–3738

Researcher ID JQV–4558–2023

Scopus Author ID 57476409500

Information about the authors

Volodymyr Ivanyshyn,

Doctor of Economics, professor, academician of the National Academy of Sciences of Ukraine, Podolsk State University

ORCID 0000–0003–1255–1638

Scopus Author ID 57870353100

Researcher ID B–1029–2018

Tetiana Shterma,

PhD in Economics, associate professor, Private higher educational institution «Bukovinian University»

ORCID 0000–0002–7623–3738

Researcher ID JQV–4558–2023

Scopus Author ID 57476409

ЗМІСТ

Макроекономічні аспекти сучасної економіки

ПЛАХОТНИКОВА Л. О., ШЕВЧЕНКО А. О. Цифровізація логістичних процесів в умовах розвитку діджитал економіки.....	5
НОВАК О. В., НАГОРНА Ю. В. Розвиток українських брендів у міжнародному інформаційному просторі.....	11

Інноваційно-інвестиційна політика

СТУДІНСЬКА Г. Я. Критерії інвестиційної привабливості аграрної сфери України в контексті моделі її інноваційного розвитку.....	16
ЛЕВАЄВА Л. Ю., КУЧЕРЕНКО О. М., КЛІМЕНКО О. М. Управління інноваційними проектами аграрних підприємств.....	26

Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності

ОСТРОВСЬКА О. А., ЮРКЕВИЧ О. М., ЗІНЧЕНКО А. О., ПАВЛЕНКО А. А. Методичні аспекти аналізу складу, структури та ефективності використання необоротних активів підприємств торгівлі.....	32
КУЧЕРЕНКО С. Ю., АСТАФ'ЄВ А. О., ЧЕРНЯВСЬКИЙ І. С. Тенденції і перспективи розвитку посередництва на міжнародному ринку продовольства.....	45
ПІДЛИПНА Р. П., ПІДЛИПНИЙ Ю. В., ІНДУС К. П. Джерела та проблеми фінансування сільськогосподарських підприємств.....	50
НАДКЕРНИЧНИЙ І. В. Особливості функціонування просторових форм бізнесу в аграрному секторі.....	56
БОДЮК А. В. Ресурсологічні дослідження літню.....	64
МОЛНАР О. С., ГОРНИЦЬКИЙ С. І. Проблеми і перспективи розвитку логістичного менеджменту в Україні.....	74

Розвиток регіональної економіки

ГАБРЕЛЬ М. М., ЛИСЯК Н. М., ХРОМ'ЯК Й. Я. Економіко-просторові взаємодії в моделюванні розвитку Львівської агломерації.....	79
---	----

Соціально-трудова проблеми

БУРЯЧЕНКО А. Є., ЛОГВІНОВ П. В. Місцеві запозичення: можливості залучення коштів для розвитку та відновлення громад України.....	94
ІВАНИШИН В. В., ШТЕРМА Т. В. Оцінка підготовки кваліфікованих працівників: освіта і якість знань.....	106

CONTENT

Macro-economic aspects of modern economy

PLAKHOTNIKOVA L. O., SHEVCHENKO A. O. Digitalization of logistics processes In the conditions of the development of the digital economy.....	5
NOVAK O. V., NAHORNA Yu. V. Development of ukrainian brands in the international information space	11

Innovation and investment policy

STUDINSKA G. Ya. Criteria of investment attractiveness of Ukraine's agricultural sphere in the context of its innovative development model	16
LEVAIEVA L. Yu., KUCHERENKO O. M., KLIMENKO O. M. Innovation project management of agricultural enterprises.....	26

Economic problems of development of branches and types of economic activity

OSTROVSKA O. A., YURKEVYCH O. M., ZINCHENKO A. O., PAVLENKO A. A. Methodological aspects of analyzing the composition, structure and efficiency of use of non-current assets of trade enterprises.....	32
KUCHERENKO S. Yu., Astafiev A. O., Cherniavskyi I. S. Trends and perspectives of the development of intermediary on the international food market.....	45
PIDLYPNA R. P., PIDLYPNIYI Yu. V., INDUS K. P. Sources and problems of financing agricultural enterprises.....	50
Nadkernychnyi I. V. Features of the functioning of spatial forms of business in the agricultural sector	56
BODYUK A. V. Resurological studies of lithium	64
MOLNAR O. S., HORNITSKYI S. I. Problems and prospects of the development of logistics management in Ukraine.....	74

Development of a regional economic

GABREL M. M., LYSYAK N. M., KHROMYAK Y. Ya. Economic and spatial interactions in the modeling of the development of Lviv agglomeration	79
--	----

Social-labor problems

BURIACHENKO A. E., LOGVINOV P.V. Local borrowings: opportunities for raising funds for the development and recovery of Ukrainian municipalities.....	94
IVANYSHYN V. V., SHTERMA T. V. Evaluation of the training of qualified employees: education and quality of knowledge	106

До авторів збірника

Шановні автори!

*Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
приймає до друку у збірнику
«Формування ринкових відносин в Україні» статті з економічної тематики*

При подачі статті до редакції необхідно оформити її за поданими нижче правилами, а також ретельно перевірити текст на предмет виявлення граматичних, орфографічних, стилістичних та інших помилок.

1. Стаття подається мовою оригіналу (українською, або англійською). Якщо стаття написана англійською мовою, необхідно надіслати її переклад (українською мовою).
2. Стаття має відповідати тематичній спрямованості збірника.
3. Обов'язковими є рецензія фахівця (доктора наук) у відповідній галузі науки.
4. Стаття має містити: Бібліографічний показник УДК.
5. Відомості про автора: прізвище, імя, по– батькові (автора повністю), вчений ступінь, ORCID, місце роботи, посада, e–mail, контактний телефон розміщуються в кінці статті двома мовами (українська, англійська).
- 6 Назва статті має бути коротка, але максимально точно відображати досліджувану проблему. Назва статті подається без використання вузькоспеціалізованих скорочень.
7. Анотація структурована 1800–2000 знаків двома мовами (українська, англійська), де чітко сформульовано головну ідею статті та обґрунтовано її актуальність.

Загальна структура анотації повинна містити:

- актуальність теми дослідження;
- постановка проблеми;
- постановка мети і завдань дослідження;
- метод або методологія дослідження;
- презентація основного матеріалу (результати дослідження);
- галузь застосування результатів;
- висновки за статтею;
- ключові слова на двох мовах до 10 слів (українська, англійська).

Текст статті повинен містити такі елементи:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор;
- формування цілей статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку;
- список використаних джерел;
- *references* (для транслітерації українського тексту на латиницю використовується безкоштовний сайт <http://www.slovnyk.ua/services/translit.php> (вибираємо варіант «американська»)).

8. Обсяг – від 10 до 18 сторінок, формату А4 через інтервал 1,5. Поля: верхнє, нижнє, лівє, правє – 2 см. Абзац – 5 знаків. Шрифт: Arial, розмір – 12. Мова – українська, англійська.
9. Статті, таблиці та формули мають виконуватися у редакторі Microsoft Word, якщо стаття містить формули, вони мають бути набрані у редакторі формул Microsoft Equation, який вбудований в усі версії програми Word.
10. Якщо стаття містить графіки чи діаграми, вони повинні бути представлені як згруповані об'єкти.
11. Зноски в документі мають бути оформлені за допомогою вбудованих функцій програми Word.
12. Назви файлів мають відповідати прізвищам авторів (англійською).
13. Статті надаються на електронному носії.
14. Посилання на джерела інформації є обов'язковими. Джерела подаються в кінці статті з основними вимогами до бібліографічних описів. Нумерація джерел вздовж тексту.
15. У разі невиконання вищевказаних вимог редакція не приймає статей до друку.

Відповідальність за достовірність даних, наведених у статті, несе її автор та науковий керівник.

Редакція наукового збірника не несе відповідальності за авторські права статей, що подаються до друку.

Довідки за телефонами: (096) 309 42 80 e–mail: zbornik@ukr.net . <http://dndiime.org.ua>

To the authors of the collection!

Dear authors!

*State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
accepts economic articles for printing in the scientific collection
«Market Relations Development in Ukraine»*

When submitting an article to the editorial board, it is necessary to compose it according to the following rules, as well as carefully check the text to detect grammar, spelling, stylistic and other errors.

1. The article is submitted in the original language (Ukrainian or English). If the article is written in English, it is necessary to send its translation (in Ukrainian).
2. The article should correspond to the thematic orientation of the collection.
3. A review by a specialist (Doctor of Science) in the relevant field of science is mandatory.
4. The article must contain: UDC bibliographic index.
5. Information about the author: surname, first name, patronymic (author's full name), academic degree, ORSID, place of work, position, e-mail, contact phone are placed at the end of the article in two languages (Ukrainian, English).
6. The title of the article should be short, but reflect the researched problem as accurately as possible. The title of the article is given without the use of highly specialized abbreviations.
7. The abstract is structured in 1800–2000 characters in two languages (Ukrainian, English), where the main idea of the article is clearly formulated and its relevance is substantiated.

The general structure of the abstract should contain:

- *relevance of the research topic;*
- *formulation of the problem;*
- *setting the goal and objectives of the research;*
- *research method or methodology;*
- *presentation of the main material (research results);*
- *the field of application of the results;*
- *conclusions on the article;*
- *keywords in two languages up to 10 words (Ukrainian, English).*

The text of the article should contain the following elements:

- *problem statement in general and its connection with important or practical tasks;*
- *analysis of the latest research and publications in which the solution to this problem was initiated and on which the author relies;*
- *formation of the goals of the article (setting the task);*
- *presentation of the main material of the research with a full justification of the obtained scientific results;*
- *conclusions from this study and prospects for further exploration in this direction;*
- *list of used sources;*
- *references (for the transliteration of the Ukrainian text into Latin, the free site <http://www.slovnnyk.ua/services/translit.php> is used (select the «American» option).*

8. Volume – from 10 to 18 pages, format A4 in interval 1,5. Fields: top, bottom, left, right – 2 cm. Paragraph – 5 characters. Font: Arial, size – 12. Language – Ukrainian, English.
9. Articles, tables and formulas must be executed in the Microsoft Word editor, if the article contains formulas, they must be typed in the Microsoft Equation formula editor, which is built into all versions of the Word program.
10. If the article contains graphs or charts, they should be presented as grouped objects.
11. Footnotes in the document must be formatted using the built-in functions of the Word program.
12. File names must correspond to authors' surnames (in English).
13. Articles are provided on an electronic medium.
14. References to sources of information are mandatory. Sources are provided at the end of the article with basic requirements for bibliographic descriptions. Numbering of sources along the text.
15. If the above requirements are not met, the editors will not accept articles for publication.

The responsibility for the reliability of the data given in the article is borne by its author and scientific supervisor. The editors of the scientific collection are not responsible for the copyright of the articles submitted for publication.

Information by phone: (096) 309 42 80 e-mail: zbornik@ukr.net. <http://ndiime.org.ua>

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Збірник наукових праць

№5 (276) 2024 р.

Періодичність – щомісячник

Головний редактор Студінська Г.Я.

Комп'ютерна верстка та дизайн Сердюк В.Л.

Підписано до друку 30.05.2024 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний

Ум. друк. аркушів 13,72

Гарнітура Eurore. Наклад 100 прим.

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ 22545–12443ПР від 20.02.2017 р.

Адреса редакції: 01014, м. Київ, бул. Дружби Народів, 38

<http://dndiime.org.ua/>, e-mail: zbornik@ukr.net

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Collection of scientific works

No.5 (276) 2024

Frequency – monthly

Editor-in-Chief G. Studinska
Computer design and design V.Serdyuk

Signed for printing on 30.05.2024.
Format 60*84. 1/8. Paper offset
Conditional Printed Sheets 13,72.
Headset Europe. Circulation 100 copies

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
Certificate of state registration of printed mass media
Series KV 22545–12445PR from 02.20.2017
Editorial address, 01014, m. Kyiv, bul. Druzhby Narodiv, 38
<http://dndiime.org.ua/>, e-mail: zbornik@ukr.net